Irena Maryniakowa
Instytut Slawistyki PAN
Warszawa

DAWNA LEKSYKA CIECHANOWCA I OKOLICZNYCH WSI

Materiał polszczyzny regionalnej i gwarowej wykorzystany w niniejszym opracowaniu pochodzi z ostatniej ćwierci XX i początku XXI w. W tym okresie następowały bardzo szybkie zmiany w języku mówionym zarówno w Ciechanowcu, jak i wśród mieszkańców okolicznych wiosek. Wiele wyrazów wyszło z użycia, inne straciły gwarową fonetykę, odmianę, w nieco mniejszym stopniu charakterystykę składniową. „Dawną mowę” słyszy się jeszcze przy okazji towarzyskich spotkań sąsiadów, w sytuacjach konfliktowych lokalnej społeczności, kłótniach, różnorodnym pobudzeniu emocjonalnym. Obserwacja życia codziennego na omawianym terenie pozwala sformułować tezę o postępującej unifikacji miejscowego języka – upodobnieniu do polszczyzny płynącej z telewizji i radia. Pominiecie w opisie przymiotnika „dawny” sugerowałoby, że przytoczony materiał odzwierciedla sposób porozumiewania się mieszkańców ziemi ciechanowieckiej współcześnie. Tak nie jest. Dziś większość mieszkańców używa języka ogólnopolskiego z pewnymi cechami regionalnymi, ale wyraźne gwaryzmy, które były notowane w okresie zbierania materiału, w ich mowie można słyszeć znacznie rzadziej.

Ciechanowiec leży na pograniczu Mazowsza i Podlasia, w ziemi drohickiej, na Obszarze Chronionego Krajobrazu Doliny Bugu i Nurca. Jest jednym z najstarszych miast Podlasia. Rzeka Nurzec dzieli je na część lewobrzeżną, dawną – Stary Ciechanowiec i prawobrzeżną, w literaturze określaną jako *Nowy Ciechanowiec* lub *Nowe Miasto Ciechanowiec*. Obie części stanowią jeden organizm miejski. Złożona przeszłość historyczna, m.in. granica na Nurcu pomiędzy Księstwem Warszawskim, później Królestwem Polskim, i Cesarstwem Rosyjskim, ma odbicie w obecnym życiu miasta. Mieszkańców Ciechanowca obejmują dwie diecezje. Część lewobrzeżna, z istniejącą od 1446 r. parafią rzymskokatolicką Przenajświętszej Trójcy, znajduje się w granicach diecezji drohiczyńskiej, prawobrzeżna – w diecezji łomżyńskiej, z parafią erygowaną w 1998 r. Wcześniej mieszkańcy tej części miasta należeli do parafii z kościołem we wsi Kuczyn, oddalonej o kilka kilometrów od Ciechanowca (w marcu 1870 r. na mocy ukazu cara Aleksandra II prawobrzeżny Ciechanowiec utracił prawa miejskie i został przypisany do gminy Klukowo). W literaturze z okresu zaborów

można również spotkać nazwy *Ciechanowiec Grodzieński* (od nazwy miasta Grodno) i *Ciechanowiec Łomżyński* (od nazwy miasta Łomża). Ówczesny podział na miasto Ciechanowiec i osadę Ciechanowiec utrzymał się do roku 1938. Dotychczas znajduje odzwierciedlenie w nazwach używanych w języku potocznym: *Strona Polska* i *Strona Rуска*, choć dziś jest to jeden organizm administracyjny i społeczny, który cechują liczne wzajemne powiązania i naturalne przemieszczenia ludności.

Ciechanowiec ma obecnie około pięciu tysięcy mieszkańców o dość jednorodnym składzie narodowościowym i wyznaniowym. Głównie są to Polacy wyznania rzymskokatolickiego. W dwudziestoleciu międzywojennym spośród dziesięciu tysięcy mieszkańców miasta połowę stanowili Żydzi. Kahał żydowski powstał w Ciechanowcu w drugiej połowie XVII w. Przed II wojną światową były dwie synagogi, jedna z nich, zbudowana w końcu XIX w., zachowała się do dziś. Przed 1939 r. była też mniejszość niemiecka wyznania ewangelicko-luterańskiego, związana z przemysłem włókienniczym, która miała ładną murowaną świątynię, zniszczoną w czasie II wojny światowej. Osadnictwo ludności wschodniosłowiańskiej do Ciechanowca raczej nie dotarło, nieliczni prawosławni stanowili głównie „pozostałość” po administracji rosyjskiej z okresu zaborów. Dotychczas funkcjonuje cerkiew Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, zbudowana w roku 1875 na miejscu cerkwi unickiej, zamkniętej przez władze carskie w 1832 r.

Ciechanowiec lewobrzeżny ma w planie dość czytelny układ urbanistyczny. Rozciąga się równolegle do Nurca, wzdłuż traktu z Drohiczyna do Brańska. Charakterystyczny dla średniowiecznych miast podlaskich prostokątny rynek znajduje się w centrum miasta i stanowi węzeł komunikacyjny. Z jego narożników rozchodzą się drogi (ulice) w kierunku sąsiednich miast. Podobnie jest po drugiej stronie rzeki, tj. w Ciechanowcu prawobrzeżnym, z tym że rynek o tradycyjnej nazwie *Nowy Rynek* ma tu kształt trójkątny, obecnie jest to skwer nazwany pl. Jana Pawła II [Tomaszewski 2008: 448].

W Ciechanowcu istnieje ważna placówka kulturalna – Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka, zorganizowane siłami społeczeństwa w 1962 r., upaństwowione w 1968 r. W 1982 r. otwarto także Muzeum Weterynarii. Od 2005 r. Muzeum Rolnictwa wydaje periodyk – „Ciechanowiecki Rocznik Muzealny”. Jest on bogatym źródłem wiedzy o regionie¹.

Mikrotoponimia Ciechanowca

Interesującą i godną uwagi cechą Ciechanowca jest bogata mikrotoponimia. Nie jest ona notowana w istniejących planach miasta ani w innych opracowaniach urzędowych, funkcjonuje jedynie w języku potocznym mieszkańców jako jeden z elementów pamięci zbiorowej. Nazwy są przekazywane drogą ustną z pokolenia na pokolenie. Kryterium znaczeniowe pozwala wyróżnić kilka kategorii tych nazw. Dokładne omówienie znajduje się w t. 8 *Polszczyzny Mazowsza i Podlasia* [Maryniakowa 2004: 43–51].

¹ *Ciechanowiecki Rocznik Muzealny*, t. I, Ciechanowiec 2005, t. VII, Ciechanowiec 2011.

Nazwy topograficzne

a) Nazwy związane z kształtem bądź wyglądem terenu:

Bagno – dziś jest to teren suchy. *Biel* – mokradła, istnieją opowiadania o niebezpieczeństwach grożących tym, którzy tamtędy chodzą. *Błonie* – leżały między starym i nowym korytem Nurca, obecnie część znajduje się pod zalewem, a na pozostałej zbudowano stadion sportowy i Ośrodek Sportu i Rekreacji. *Klin* – trójkątny fragment Wińskiego Przedmieścia. *Łyse Góry* – pagórkowaty, piaszczysty teren, ziemie złej jakości, nieuprawiane. *Stare Kółko (Kółka)* – miejsca nad Nurcem, gdzie rzeka tworzy zakola, natomiast zakola w górze rzeki to *Nowe Kółko (Kółka)*. Często używana jest nazwa skrócona *Kółka* (przy określeniu konkretnego miejsca potrzebne są dodatkowe elementy, np. *Muraski* (Murawski) z *Kólek*, *gdzie młyn teras*). *Ralki* – wydłużony teren wzdłuż rzeczki Ralki (w 1805 r. przy sprzedaży części Ciechanowca wymieniona jest nazwa *Przedmieście Rolki*). *Słodocha* albo *Skłodocha* – jest to jezioro nigdy niewysychające, głębokie i zimne. Dawniej były wokół bagna i rozlewiska. Nazwę można wiązać ze wschodniosłowiańskim wyrazem *с'ономъ* 'topiel, grzęzawisko; grząskie błota na twardym podłożu' [Фасмер 1964, IV: 714], także *solotwyna* 'trzęsawisko', 'mokradło na łące, na polu' [Rieger 1995: 120]. Druga nazwa z wstawnym *-k-* *Skłodocha* była używana przez ludzi mieszkających w oddalonych częściach miasta.

b) Nazwy utworzone od nazw roślin pokrywających teren:

Ciarki – tereny nad Nurcem kiedyś porośłe tarniną (tarnina w miejscowej gwarze nosi nazwę *ciarki*). *Choinki* – porośnięta sosnami kolonia ciechanowiecka o oficjalnej nazwie Budy. W miejscowej gwarze sosny są nazywane *choinkami*. *Polki* – nazwa może pochodzić od dzikiej, polnej gruszy, zwanej w miejscowej gwarze *polka*. Takie grusze można jeszcze dziś spotkać na miedzach pomiędzy polami i na środku podwórek przy starych domach.

c) Nazwy związane z ptakami:

Gawroniec – nazwa znana przedwojennym mieszkańcom Ciechanowca. Obejmowała teren tuż nad rzeką, gdzie w starych drzewach gnieździły się gawrony. Stały tu byłe jakie budy, zamieszkałe przez biedotę żydowską, która zginęła w czasie okupacji niemieckiej w obozie w Treblince. Nazwa występuje tylko w opowiadaniach najstarszych mieszkańców o latach przedwojennych. W okresie okupacji sowieckiej – w 1940 r. – wybudowano tu most. *Sokolec*, *na Sokolcu* – duży obszar między Nurcem i ulicą Kuczyńską. Był to teren zalewowy, torfowiska, łąki, często podtapiane przez spiętrzone wody, dla potrzeb młyna. W opowiadaniach mieszkańców przewija się motyw obfitości zwierząt i ptaków na tym terenie. Pośrodku jest wzniesienie, gdzie dawniej były zabudowania, do których prowadziła jedynie ścieżka. Po przeciwnej stronie Nurca znajdował się zamek otoczony fosą. W pamięci mieszkańców nie zachowało się nic, co mogłoby mieć związek z sokołami, niemniej *Sokolec* może być starą nazwą przechowaną od czasu, gdy przy zamku byli sokolnicy i poła sokole. Istnieje do dziś powiedzenie: *Wyją jak psy na Sokolcu*. (W rękopiśmiennym słowniku gwary odległej

o kilka kilometrów wsi Białe autorstwa Stanisława Nieniałtowskiego wyraz *sokolec* jest objaśniony jako ‘odludzie’, *mieska jak na sokolcu* ‘mieszka na odludziu’, natomiast w Ciechanowcu jest to teren położony blisko centrum miasta). Nazwa może pochodzić od nazwiska właściciela terenu, o czym jednak brak informacji.

Nazwy kulturowe

Cegielnia, na Cegielni – *mieszkajo na Cegielni*. Jest to obszar za Ciarkami (przed wsią Kozarze), gdzie dawniej była cegielnia należąca do właścicieli majątku i pobliskiego pałacu. *Fabr'yki, na Fabr'ykach* – zwykle z akcentem na przedostatniej sylabie; jest to miejsce, w którym w XIX w. znajdowały się fabryki włókiennicze należące do Niemców. Większość została zniszczona w czasie I wojny światowej, pozostałe zburzyli Niemcy w 1944 r. *Glinianki* – miejsca podmokłe ze zbiornikami wodnymi powstałymi po wydobyciu gliny. *Glinki* – dawniej kraniec ulicy Maleckiej (dziś Mickiewicza). Od najdawniejszych czasów mieszkali tam rzemieślnicy, którzy przygotowywali *gomółki białej glinki* i nią handlowali. Glinka była w powszechnym użyciu, służyła głównie do bielienia chat wewnątrz i z zewnątrz, jak również do innych celów. *Kozi Gaz, na Kozim Gazie* – koniec ulicy Kozarskiej (ulicę tę nawet obecnie mieszkańcy często tak nazywają mimo oficjalnej nazwy – ulica Wspólna). W pamięci osób starszych zachowała się zła sława o ludziach tam mieszkających, byli skorzy do awantur, bijatyki – *pani, dziadek opowiadał, strach było tam sie znaleźć*. Można wiązać tę nazwę z wyrazem *gas* w staropolszczyźnie ‘zakus, zamach’ [Reczek 1968, II: 106], też ‘uderzenie na kogo po ciemku’ [Linde 1855, II: 29], być może przechowanym w gwarze, ale bardziej prawdopodobne wydaje się pochodzenie nazwy od wyrazu niemieckiego *die Gasse* ‘ulica, uliczka, zaułek’, gdyż ulica Wspólna biegnie w kierunku miejsc osiedlania się Niemców w XVIII w., zob. nazwę *Fabryki. Krupa* – piaszczyste miejsce nad rzeką, dogodne do kąpeli i plażowania. Według mieszkańców nazwa pochodzi od charakterystycznego, dość grubego piasku. Należy ją wiązać raczej z usytuowanym tu młynem, w którym robiono kaszę – gwarowa nazwa *krupy*. Mogło to być przewisko młynarza przeniesione na miejsce, gdzie się młyn znajdował. Pamięć o młynie nie przetrwała, natomiast w pobliżu tego miejsca po przeciwnej stronie rzeki mieszkała rodzina o nazwisku Krupa. Miejsce w rzece młodsi nazywają *Płydzak*, choć nie zawsze jest tu płytka woda. *Mogiłki* – w Ciechanowcu mogiłkami nazywano kirkuty. Istnieje pamięć o czterech, wszystkie zniszczyli Niemcy w czasie II wojny światowej. Obecnie nazwę *Mogiłki* nosi fragment miasta przy ulicy Mogilnej, gdzie były dwa (chronologicznie drugi i trzeci) cmentarze żydowskie – stary i nowy, oba przed wojną, według słów mieszkańców, już nieczynne, gdyż zmarłych grzebano na czwartym, zlokalizowanym za cmentarzem katolickim. (Macewy ‘żydowskie stele nagrobne’ Niemcy w czasie okupacji wykorzystali do układania chodników w mieście). Obok cmentarza katolickiego zachował się fragment cmentarza ewangelickiego i niewielki cmentarz prawosławny. Na pytanie o „mogiłki” mieszkańcy Polek i pobliskiej części miasta wskazywali miejsce ostatniego kirkutu. *Nowodwory* – obecnie jest to nazwa

przedmieścia Ciechanowca prawobrzeżnego, która niezbyt precyzyjnie określa teren. Pochodzi od nazwy dworu *Nowy Dwór*. Nie zachowała się pamięć o miejscu, gdzie stał dwór; najczęściej jest lokalizowany między rzeczką Ralką a ulicą Czyżewską. (Dwa kilometry za Ciechanowcem znajduje się kolonia Nowodwory; obie nazwy funkcjonują rozdzielnie). *Pałatki* – wyraz gwarowy pochodzący z języka rosyjskiego *pałatka* ‘namiot’. Miejsce za miastem między drogą na Tworkowice a Nurcem, z pozostałościami obozowiska wojsk rosyjskich: z umocnieniami pod działą, wałami ziemnymi i fragmentami dróg dojazdowych przez bagna i trzęsawiska, prawdopodobnie z mostem zwodzonym. Plan miasta Ciechanowca i okolic z roku 1828 wskazuje w tym miejscu dwa obozy – stały i okresowy. *Wińskie Przedmieście* – prowadzi tędy droga do wsi Winna, dawniej była tu nieregularna zabudowa, później wytyczono ulicę Wińską. *Wola* – to niewielki teren pomiędzy ulicami Kuczyńską, Czyżewską i Łomżyńską, który nie ma zabudowy mieszkalnej (obecnie mieści się tu stacja PKS i stacja paliw). Nazwa Wola widnieje w tym miejscu na mapie z 1795 r. [Perthees 1795]. Fakt ten każe przypuszczać, że dotyczyła większego obszaru, być może korzystającego z ulg pańszczyźnianych. *Wygon* – na Wińskim Przedmieściu przejście do szosy (obecnie do ulicy Sienkiewicza). W gwarze jest apelatyw *wygon* ‘wspólne pastwisko’, natomiast wąskie przejścia pomiędzy zabudowaniami w miejscowej gwarze noszą nazwę *suty*, *sutki*. *Zamieście* – tak określano ogrody przylegające do zabudowań ulicy Kościelnej (dawniej *Zakościelna*). Znajdowały się one w środku miasta, ale brak ulicy uniemożliwiało wytyczenie działek budowlanych. (Obecnie przedłużenie ulicy Szkolnej pozwoliło włączyć tereny pod zabudowę).

Kilka nazw funkcjonuje jako nazwy obiektów i miejsc w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Niektóre obiekty już nie istnieją:

Młynek – młyn wodny na odgałęzieniu Ralki, obecnie włączony w obszar skansenu. *Murki* – *mieszkajo na Murkach*. Dworskie czworaki murowane przy ulicy Czyżewskiej i Pałacowej. *Rakarnia* – wysoki brzeg nad Nurcem, gdzie stała rakarnia wybudowana przez Niemców (obecnie w ruinie). *Zameczek* – miejsce, gdzie był zamek obronny zniszczony przez Szwedów. Do zachowanej wieży bramnej dobudowano dwór modrzewiowy, zwany przez okoliczną ludność „zameczkiem”. Dziś resztki fundamentów i fosy przywodzą wspomnienia dawnych budowli. W powszechnym użyciu deminutywna nazwa *Zameczek* obejmuje całość terenu.

Nazwy dzierżawcze

Cypel Zaremby – od nazwiska właściciela terenu za mostem na początku Sokolca. *Jezioro Karaima* i *Popa Jezioro* – zbiorniki wodne, dziś częściowo osuszone. O Jeziorze Karaima nikt nie umiał powiedzieć, czy było kiedykolwiek własnością osoby utrwalonej w nazwie. Popa Jezioro znajduje się na ziemi należącej niegdyś do parafii prawosławnej (pewnie unickiej).

Bez konkretnej lokalizacji jest nazwa *Wieromiejki*, która bywa używana w stosunku do różnych fragmentów miasta, zwykle zaniedbanych, o brzydkiej zabudowie,

lub opuszczonych. Prawdopodobnie nawiązuje do nazwy wsi Wyromiejki pod Siemiatyczami. Istnieją nazwiska Wieromiejuk, Wieromiejczuk, derywowane od imienia Weremiej [Kondratiuk 1974: 221].

Podobnie jak gwara, wymienione nazwy należą do warstwy języka, która może zniknąć wraz z przemianami społeczno-gospodarczymi, a szczególnie z rozbudową miasta. Skład ludnościowy Ciechanowca po II wojnie światowej uległ dużym przeobrażeniom. Ludność napływowa przejmując używane nazwy wraz z zachowanymi obiektami, natomiast nie mają szansy przetrwania nazwy pozostające tylko w pamięci starszych mieszkańców. Warto zwrócić uwagę na fakt, że omówione nazwy nie dają żadnych podstaw, aby dopatrywać się podłoża wschodniosłowiańskiego bądź wpływów wschodniosłowiańskich w powstawaniu jednego z pięciu najstarszych miast Podlasia, do których zalicza się Ciechanowiec. Liczne nazwy, istniejące tylko w mowie mieszkańców Ciechanowca, wymienia *Spis miejscowości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* z 1967 r. z różnych krańców Polski: *Glinki* około 50, w tym z województwa białostockiego (według ówczesnego podziału administracyjnego) 5, *Gawroniec* – 10 nazw z koszańskiego, krakowskiego, łódzkiego, warszawskiego, *Mogiłki* – 9 nazw, *Pałatki* – wieś w województwie białostockim, *Polki* – 7, w tym 3 w białostockim, 1 w rzeszowskim, *Skłody* – 6 w białostockim i w warszawskim, *Sokolec* – 2 w krakowskim i lubelskim.

Cechy językowe

Pod względem językowym Ciechanowiec i okoliczne wsie zaliczamy do obszaru dialektu mazowieckiego z wieloma cechami charakterystycznymi dla gwar północnej części Podlasia, a szerzej – północno-wschodniej Polski.

W połowie XX w. nastąpiły istotne przemiany społeczne, jak migracje ludności ze wsi do miast, upowszechnienie środków masowego przekazu, najpierw radia, a później telewizji, mechanizacja rolnictwa i inne udogodnienia cywilizacyjne w prowadzeniu gospodarstwa rolnego oraz w życiu codziennym. Zmiany te zaczęły się przekładać na przyspieszone i radykalne wyzbywanie się dawnego, nacechowanego gwaryzmami sposobu mówienia. Poważne znaczenie w zmianach zachodzących w mowie wsi miała edukacja dzieci, szczególnie w szkołach ponadpodstawowych i wyższych. Zauważalny wpływ na upodobnienie się języka środowisk wiejskich do polszczyzny ogólnej nastąpił po zorganizowaniu nauczania podstawowego w szkołach zbiorczych. Dzieci, przyswajając język szkoły, przynosiły do domu wiedzę o różnicach w mowie i wywoływały tym samym szybkie zanikanie wyrazistych gwaryzmów w pokoleniu rodziców i dziadków.

Wśród osobliwości fonetycznych dobrym przykładem jest mazurzenie – łatwa do uchwycenia cecha gwarowa, która charakteryzowała niegdyś mowę na tym terenie. W okresie zapisywania materiału wykorzystanego w niniejszym opracowaniu mazurzenie występowało już rzadko, zwykle w wyrazach, które nie są w powszechnym użyciu, mają charakter zleksykalizowany, lub w utartych zwrotach, przysłowiach,

np. *cerep* 'czerep', *rycan* 'belka z kłonicami', *salej* obok *szalej* 'blekot – roślina', *scepać* 'szczepać', *smernąć*, *smyrgnąć*, *sukaj* 'polecenie skierowane do psa', *zreć* 'jeść – zwykle o zwierzętach', *zerty* 'chętnie jedzący', *zwaka* 'żwaka – pokarm, który przeżuwa krowa', *zyto* 'żyto', *zytnianka* 'słoma z żyta', *kuzy gdak*, *kuze łocka* 'ognicha – roślina'. Podobnie przedstawia się miękka wymowa tylnojęzykowych *k*, *g*, *ch* przed samogłoskami przedniego rzędu, np. *kuchienka*, *suchi*, *głuchi*, *na łafkie*, *mogie*, *łagieńdzić się* 'łasić się' (*ł* jest wymawiane jako spółgłoska dwuwargowa). Występują też spółgłoski nagłosowe *łoś*, *na wosi* 'oś', *łobijać*, *łosma* 'ósma'. Wśród samogłosek można wymienić brak pochylenia samogłoski *o* – *gora*, *loft*, *gnój* i rzadko występujące zwężenie *o > u* – *dunica*, *kuń*, *ze słumy*, *kuńczyć*, występowanie *a* na miejscu *e* – *cadzić*, *cadziłek*, *jadzie*, *w gniaździe*. Można jeszcze usłyszeć przejście *ar > er*, *derła się*, *siedział rozperty*, *stoi o wos operta*, *umerła*, rzadziej nagłosowe *ra > re* – *redlić*, *redzić*.

Cechy morfologiczne, równie wyraźne jak fonetyczne, utrzymują się dłużej, np. końcówka *-of*, *-ój* w dopełniaczu liczby mnogiej rodzaju żeńskiego: *kurof*, *myszof*, *rencof*, *skwarkój*, *tabletkój*. W mowie mieszkańców Ciechanowca i okolicy, podobnie jak na całym północnym Podlasiu, po liczebnikach głównych *dwa*, *trzy*, *cztery* rzeczowniki przybierały formę dopełniacza: *ja dwie*, *czszy godzin popas* 'pasłem dwie, trzy godziny'; *on ze czszy krof miał*, po liczebnikach *pięć* i wyższych formę mianownika / biernika: *siedem rzendy zebrane*; *dziesięć litry wody*; *osiemdziesiąt pęczki lnu*. Cecha ta, do niedawna dość powszechna, dziś wychodzi z użycia. Dotychczas w miejsce form męskoosobowych używane są formy rzeczowe – *strażaki*, *policjanty*, *stojo te strażniki*, *muzykanty pszychodzo*. Większą trwałość w języku mają pewne konstrukcje składniowe, np. w trzeciej osobie liczby mnogiej czasu przeszłego przy rzeczownikach i zaimkach wszystkich rodzajów i obu liczb występują końcówki męskoosobowe – *snopy lecieli* (na furę) *jak wróble*; *kury nieśli się całe zime*, *całe wiosne*; *jajka leżeli w trawie*; *dzieci jusz poszli do szkoły*. Forma trzeciej osoby liczby pojedynczej czasownika *być* – *jest* – często bywa używana przy orzeczeniu w liczbie mnogiej – *to dobre siekierki jest* 'to są dobre siekierki (rozmowa w sklepie)'; *drugie piły to takie jest*, *że pchać na nio*, *a ona otycha nazat* 'inne piły są takie ...'; *oni* (okulary) *może złe nie jest*. Często jeszcze słyszy się dziś wypowiedzi, w których używa się zaimków osobowych zamiast końcówek czasownikowych – *a ty jusz tam był?* *ja jemu pomagała młocić*; *my nic nie robiem teras*, obok – *u nas tu piach*, *to rure pszyszykujem*, *położem*. Dość powszechne są zwroty grzecznościowe typu: *podniesie pani kłape* <przyczepy>; córka prosi matkę: *mamu*, *upiec chleb*. Leksyka na omawianym terenie jest interesująca ze względu na krzyżowanie się polszczyzny z obszaru mazowieckiego z polszczyzną północno-wschodnią i polszczyzną kresową. Oprócz licznych archaizmów, np. *borgować*, *karaczan*, *odwieczerz*, *odzienie*, *termedja*, zachowanych do dziś w mowie mieszkańców, występują wyrazy z pochodzenia wschodniosłowiańskie – *bołtun*, *bożyć się*, *brzechać*, *chabor*, *domówić się* 'porozumieć się', *kozerek* lub, rzadko, litewskie – *bontka*, *klebanija*, *kumpie*.

Materiał do niniejszej pracy zapisywałam samodzielnie, ręcznie lub na taśmie magnetofonowej, w swobodnej rozmowie, także w większych skupiskach ludzi, jak również

przez odpytywanie kwestionariuszy, głównie Karola Dejny i Witolda Doroszewskiego. W poniższym słowniku w wyrazach hasłowych stosuję zapis zgodny z polską ortografią. W dalszej części artykułu hasłowego wprowadzam uproszczoną transkrypcję, np. **bajki** ‘nieźle, nienajgorzej – często w odpowiedzi na pytanie o zdrowie, co słyhać; *ona bajki jeszcze, dobrze sie tszyma* Ciech. Spośród wyrazów ogólnopolskich wprowadzam te, które różnią się cechami gramatycznymi, np. **człowiek**, C. *człowieku* ‘człowiek’ Ciech. lub mają interesujące użycie składniowe, np. **dla** przyim.; 1. ‘komu?, czemu?’ *sroka dla państwa kradnie* Koz.; *ale dla pana profesora brzuch urus* Koz.; *pokasz dla cioci śfiadestfo* Wojt. ..., także liczne, ciągle żywe wyrazy, kwalifikowane w słownikach języka polskiego jako przestarzałe, np. *burka, cacko, chruściki*. Warianty fonetyczne, niekiedy słowotwórcze, umieszczam w transkrypcji uproszczonej bezpośrednio po wyrazie hasłowym, np. **bachur**, *bachor* ‘małe dziecko <obojsa płci>’ Ciech., Wojt. Przykłady ilustrujące użycie wyrazów hasłowych podaję zgodnie z ich brzmieniem (wymową informatorów).

SŁOWNIK²

A

ablegier ‘sadzonka z części rośliny’ Ciech.

abo¹z ‘czy na pewno?, na pewno nie’ Bujen.

abo ‘albo; *abo ja wiem* ‘czy ja wiem?’ Ciech.

alkierz, *alkiesz, walkiesz* ‘mały pokoik obok głównej izby, często kuchni, służący jako sypialnia’ Ciech., Bujen., Przyb.

ancymon, *ancymonek* ‘psotnik, niegrzeczne dziecko’ Ciech.

angielka 1. ‘trzon kuchenny; 2. ‘płyta kuchenna z fajerkami’ Ciech., Bujen., Wojt.

antaba 1. ‘metalowa sztaba zabezpieczająca drzwi, zwykle duża i ciężka’ Ciech.; 2. ‘zamek drzwiowy z uchwytem i jęczyzkiem, który po naciśnięciu unosi zapadkę’ Ciech.

awanturka ‘chłodnik z zsiadłego mleka ze świeżym ogórkiem’ Ciech.

B

baba 1. ‘kobieta’ Ciech., Bujen.; 2. ‘drewniany młot używany przy budowie drewnianych budynków’ Bujen., Ostroż. → **szłaga**; 3. ‘w kafarze – element do wbijania pali’ Ciech.

baba <**kartoflana**> ‘kartoflak – potrawa z tartych ziemniaków, pieczona w blaszce’ Ciech., Koz., Wojt. → **bagal**, **blin**

babka ‘kowadełko do klepania kosy, wbite w stołek lub pieniek’ Bujen., Kosior.

² Jest to zmodyfikowana, skrócona i uproszczona wersja pracy I. Maryniakowej *Słownik dawnej mowy mieszkańców Ciechanowca i okolicznych wsi na Podlasiu*, Łomża 2011.

- babstwo** ‘niedobra, zła kobieta’; *co to za bapstwo sie zrobiło* (o żonie) Ciech.
- bachnąć** ‘walnąć, uderzyć’ Ciech.
- bachur**, **bachor** ‘małe dziecko <obojga płci>’ Ciech., Wojt.
- bachurek** 1. ‘nieślubne dziecko’ Ciech. → **znajdek**; 2. zwykle lm. *bachurki* ‘kurczęta wysiedziane bez wiedzy gospodyni w nieznanym miejscu w obejściu’ Ciech., Twor.
- badać** 1. ‘badać, sprawdzać’; *śfiniaka sie powinno każdego jenego badać* Wojt.; 2. ‘szukać, rozpytywać’; *ja badam, pani, młodech* (szukam dzieci – córki i jej męża) Ciech.
- badać się** 1. ‘badać się, poddawać się badaniu lekarskiemu’; 2. ‘dowiadawać się’; *ja badała sie, ale nic nie wiedzo* Twor.; *on sie tu badał w tej sprawie* Ciech.; *a ty się badał u niej?* (czy ją pytałeś?) Wojt.
- badył** 1. ‘todyga’; 2. ‘suchy, cienki kawałek gałęzi’ Ciech.
- bagal** ‘kartoflak (w okolicy Ostrowi Mazowieckiej jest to potrawa z krojonych ziemniaków z kawałkami mięsa i cebuli, zapiekana w piecu chlebowym)’ Bujen., Przyb.
→ **baba** <**kartoflana**>, **blin**, **gugiel**
- bajki** ‘nieźle, nie najgorzej – często w odpowiedzi na pytanie o zdrowie, co słychać’;
ona bajki jeszcze, dobrze sie tszyma Ciech.
- bania** 1. ‘dynia’ Ciech.; 2. ‘okap nad kuchnią’ Kosior.; *prusaki, to oni pszeważnie fczapakach* (w okapach), *nazywajo ine banie, ine czapki, to f tech znowu szparach* byli Kosior. → **czapka**, **kapa**
- banknota** ż. ‘banknot’; *to moja największa banknota* Ciech.
- banty** ‘belki łączące krokwie w $\frac{3}{4}$ wysokości’ Przyb., Ciech. → **jentki**, **łontki**
- barachło** ‘byle co – o odzieży i innych rzeczach, także o człowieku’ Ciech.
- baranek** ‘rodzaj powierzchni tynku, która powstaje przez narzucenie zaprawy murarskiej specjalnym narzędziem’; *ściana w baranek ma drobniejsze wypukłości niż rapowata* Ciech.
- barobałki**, **barabałki** 1. ‘placki z ciasta chlebowego pieczone w piecu podczas wypalania drewnem, spożywane z żurem’; 2. ‘kule z kartofli i mąki pieczone w piecu chlebowym na blasze’ Bujen.
- baśkier** ‘rozbawione, rozkrzyczane dziecko’; *baśkiery wwalili sie do ogrótkta* (gromada dzieci wbiegła) Łemp.
- bateryjka** ‘latarka ręczna’ Ciech. → **lekstryka**
- bednarz** ‘rzemieślnik, który wyrabiał beczki i naczynia drewniane’ Ciech. → **kołodziej**
- betka** (w języku literackim „bedłka”), lm. *betki* ‘każdy jadalny grzyb, który nie jest borowikiem’ Ciech.
- bety** ‘nieuporządkowana pościel po wstaniu z łóżka’ Ciech.
- bez** przyim. 1. ‘bez – brak, nieobecność czegoś’; 2. ‘przez’; *i sie pszesadzało paskiem bes kruk* (hak) *i sie zapinało te spszączki* Wojt.; *ot szostej wieczor do szostej rano bez noc robili, bez noc, pomyśli pani* Twor.; *a oni tamoj bes powienkszajonce* <szkło> *widocnie doglądali tamoj, widzieli* Kosior.; *to sie rozumie samo bes sie* ‘to się rozumie samo przez się’ Ciech. → **przez**
- bezmian** ‘waga ze stałym odważnikiem, przesuwany wzdłuż ramienia z podziałką’ Ciech. → **przezmian**

będzie, *bedzie* ‘dość, wystarczy, np. przy nakładaniu czegoś, często potrawy – zamiast dziękuję’ Ciech., Wojt.

bić 1. ‘bić’; *bije i płakać nie pozwala <nie daje>* ‘użycie przenośne – o kimś, kto dręczy drugą osobę’; 2. ‘zarzynać’; *bić śfiniaka* ‘zarzynać świnię’ Ciech. 3. ‘ubijać tłuczkiem w maselnicy śmietanę na masło’; *bić masło* Ciech.

bieda 1. ‘niedostatek’; • *bieda asz piszczy* ‘wielka bieda’ Ciech.; 2. ‘nieszczęście’; 3. ‘dwukołowy wózek’ Usza., Zawis. → **biedka**

biedka, *bietka* ‘dwukołowy wózek’ Ciech. → **bieda** 3

bierznować ‘uderzać gałązką, zwykle wierzbową, rankiem w Niedzielę Palmową’;
◇ *palma bije nie zabije, wielki dzień za tydzień malowane jajko zjem, wstawaj rano bydłu dawaj, kurom dawaj, żebyśmy za rok doczekali* Ciech.

bijacysko ‘biczysko’ Zawis.

bitony ‘betonowe kręgi studzienne’ Koz.

blacha ż., *blach* m. 1. ‘blat <płyta> z fajerkami na kuchni – *angielce*’ Ciech.; 2. ‘forma do pieczenia ciasta’ Ciech.

blacharze, *blaszaki* ‘placki ziemniaczane pieczone na blasze <blacie> kuchni; można je jeść ze skwarkami albo ze śmietaną’ Bujen., Przyb., Ostroż. → **wrony**

blin ‘baba ziemniaczana’ Pełch, Czaje (także w Kadłubówce za Brańskim) → **baba <kartoflana>**, **gugiel**

błagi 1. ‘kiepski, byle jaki, w złym gatunku’; 2. ‘słaby – o złym stanie zdrowia człowieka chorującego lub starego’ Ciech.

błago ‘kiepsko, źle’; *u nas tu to błago na polu, mało deszczu było* Czaje

blawatny ‘tekstylny’ Ciech.; • *blawatne materiały* ‘tekstylia’ → **łokciowy**; *blawatny sklep* ‘sklep tekstylny’ Ciech.

bober, lm. *bobry* ‘bóbr’; *bober w Nurcu był* Ciech.

bodaj! wykrz. ‘żeby, ażeby’; *bodaj ty nogie skreńci!* Twor.; *bodajś zdech!* Mal.; *bodajbyś zdech!* *bodaj cie cholera wzięła!* *bodaj cie pokreńci!* Ciech.

bodaje lm. ‘przekleństwa, złe życzenia – pochodzi od przeklinania „bodaj ciebie”’; *ona lubi posyłać bodaje* Ciech.

bojać się, *boić się* ‘bać się’; *się bojała chodzić* Przyb.; *boi się własnego cienia* Bujen., Ciech.

bojący ‘lękliwy’; *kto by pomyślał, że taka bojąca!* Ciech.

bokówka, *bokófk* 1. ‘schowek na sprzęty gospodarskie z wejściem z sieni’ Bujen., Mal.; 2. ‘pokoik obok większego pomieszczenia’ Ciech. → **alkierz**

boleć ‘przetyczka łącząca przód wozu z tyłem’ Przyb., Kosior. → **sworzeń**, **proboj**

bołtun ‘zbuk – jajko z martwym załączkiem’ Przyb., Kosior. → **zapartek**

bondka 1. ‘pierwsza kromka odcięta z bochenka chleba’ → **dupka**, **przylepka**, **skibka** 2, **skrabontka**, **skrajka**; 2. ‘mała bułeczka z ciasta drożdżowego’ Ciech., Przyb.; 3. ‘kawałek ciasta surowego zostawiony w dzieży na zakwas’ Bujen.

borg, *bork* ‘dług zaciągnięty w sklepie – zwykle spożywczym’ Ciech.

borgować ‘sprzedawać na kredyt – „na zeszyt”’ Ciech.

bożyć się ‘zaklinać się w imię Boga, często uderzając się zamkniętą dłonią w piersi’ Ciech.

bójka ‘naczynie do ubijania masła’ Ciech. → **maślnica**, **tłuczka**

brać, 3. os. lm. *bioro, biero* ‘brać’; *lepszycy śfiniof biero dzieci do wojska* ‘<nawet> dzieci ludzi skorumpowanych biorą do wojska’ Ciech.

brać się za co ‘zaczynać co’; *jusz jak sie bioro za kurczaki fszystkie zjedzo mnie* (o szczurach) Koz.

bratówka, *bratowa, bratófka* ‘bratowa – wyraz nowy’ Wojt.

breta, *bretka* 1. ‘jedna szerokość tkaniny’ Ciech.; 2. ‘zwój tkaniny’ Ciech.

bręgi ‘pręgi, pasy’ Ciech.

bręgowany ‘pręgowany, w pręgi, pasiasty, w pasy’; *bręgowany kot* Ciech.; *bręgowany dywan* Ciech.

brostki ‘bruzdki, małe bruzdy’ Wojt.

brudnowaty ‘trochę brudny, przybrudzony’ Ciech.

brukowa droga ‘droga brukowana’ Przyb.

brukwa ‘brukiew’ Ciech.

brzechać, 3. os. cz. ter. *brzesze, brzecha* Ciech. 1. ‘szczekać’; *pies brzechał cało noc* Twor.;

2. ‘kłamać’; • *brzesze w żywe oczy* ‘kłamie prosto w oczy’ Ciech.

brzękać ‘stukać – naczyniami lub czymś metalowym’; *brzękać garkami* Ciech.; *brzęka sie w łyszki i gdzie pies zaszczeka, to s tej strony kawaler psyjdzie* (wróżba panien w wigilię Bożego Narodzenia) Kosior.

brzuść ‘brzusiec, opuszka palca’ Ciech.

bucefał ‘duży, ociężały, niesympatyczny mężczyzna’ Ciech.

buchnąć 1. ‘upaść’; 2. ‘uderzyć’; 3. ‘ukraść’ Bujen., Ciech.

budni *budny* ‘codzienny – o odzieży’; *budnie odzienie* Ciech.

budzień ‘powszedni, nieświęteczny dzień’; *w budzień chodze byle jak* <ubrana> Koce; *do budnia, do budni* ‘na co dzień’ Ciech., Bujen., Koce, Ostroż.; *ubranie do budni* Ciech.

buksa ‘wkładka żeliwna do koła wozu konnego’; *a f koło to wbijali buksy takie, to pan widział jech, to oni jusz byli, to jusz na łosie* (na osi) Wojt.; *a tu buksa siedziała i zabespaczało sie, śruba się wkrencała na łoś i wtenczas jusz na łosi musowo musiał być stożek taki* Wojt.

bułka 1. ‘bochenek’; *bułka chleba*; 2. ‘słodkie ciasto drożdżowe’ Ciech.

buńka ‘szklany zbiornik na naftę w lampie naftowej’ Przyb.

burak: *buraki cukrowe, jak na cukier, łopasowe jak na pas, ćwikła* Kosior., Przyb.

burchel, *burchiel* ‘pęcherz na skórze’ → **pempel**

burka ‘długie wierzchnie okrycie z okrągłym kapturem, zakładane zwykle na kozuch lub inną ciepłą odzież, przeważnie do jazdy saniami’ Bujen., Ciech., Wojt.

butelek m. ‘butelka’; *jak jest <pan> f Ciechanofcu, to by zmiół* <w maszynce do mięsa>; *w butelek, to by stojało* ‘przepis na przygotowanie szczawiu na zimę’ Łemp.

byczki ‘jednoroczna ogrodowa roślina ozdobna – aksamitki’ Ciech.

być 1. ‘być’; a) w cz. ter. forma *jest* bywa używana we wszystkich osobach liczby pojedynczej i mnogiej: *jest jeszcze rogaliki?*; *jeszcze dwa jest* Ciech.; *takie haki jest* Przyb.; *w Rosji tesz jest prywatne gospodarstfa* Wojt.; *to dobre siekierki jest* (to są dobre siekierki – rozmowa w sklepie) Ciech.; *maśluki* (grzyby) *to take jest śliskie* Wojt.; *oni może złe nie jest* (o okularach); *dzięcioły to jest doktory lasu* Ciech.; b) cz.

przeszły ja był, b'yłem; tam kilka dokumenty byli Ciech.; takie dziury byli Woj.; koni to jusz mało jest, ni ma, kiedyś byli Przyb.; c) cz. przyszły będę, bede; my nie bedziem robić; tak sie bedzie sunoł do gory, że on bedzie uciekał Koz.; co bedziem mówić (nie warto mówić) Wojt.; *bedzieta nakrywać papo i deskamy?* Bog.; 2. o wieku jest komu 'ktoś ma'; *jemu teras dwa miesionce jest* 'on teraz ma dwa miesiące' Wojt.

bydlak 'domowe zwierzę rogate'; *do bydlaka powie nastąp i nastąpi* Koz.

bylina 'wysokie chwasty – piołun, komosa itp.' Kosior.

bystro 'szybko'; *ja bystro ide, sie z niem nie zgodze* (w różnym tempie będziemy iść)

Wojt. → **chizo**, **żwawo**

bystry 1. 'o koniu – trudny do prowadzenia' Przyb., Kosior. → **narowisty**; 2. 'jaskrawy; słoneczny; wyraźny'

bździel 1. 'śnieć zbożowa'; *bździel w kłosie pszenicy, a sporysz w kłosie żyta* Wojt. → **sporysz**; 2. *bździun* 'purchawka' Ciech.; 3. *bździun* 'lekceważąco o małym dziecku' Ciech.; 3. *bździun* 'brudny, zaniedbany chłopiec' Ciech.; 4. *bździun* 'dziecko lub człowiek dorosły puszczający bąki' Ciech.

C

cacko 1. 'zabawka'; 2. 'ozdoba choinkowa'; *cacka na choinke* Ciech.

cadzić 'cedzić'; *ja jesce trochie mleko cadze* Wojt.

cadziło, *cedziłko* n. 'sitko lub szmatka do cedzenia mleka' Bujen.

cajg 'grube, gęste płótno bawełniane, zwykle w szaroburzych kolorach' Ciech.

cedziło, *cedziłko* n. 'sitko albo szmatka do cedzenia mleka' Bujen.

cep 1. 'narzędzie do młócenia'; *i cepem umiem młócić s czterech stron śfiata i na obierence i na lewe i na prawe* Wojt.; • *stać f cepie* a) 'młócić <cepem>' Przyb.; b) 'nając się do młócenia' Przyb.; 2. lm. 'elementy bębna w maszynie do młócenia' Bujen.

cepisko 'dzierżak cepa' Przyb.

cerep, *czerep* 1. 'czaszka' Ciech.; 2. 'stary garnek' Zawis., Kosior.; 3. 'głowa'; *cerep mnie boli* Twor.

cerkać Ciech., *cergać* Bujen. 'pocierać zapalką o siarkowaną ściankę pudełka'; *cerkać zapalki* Ciech.

cerupa 1. 'stare obtłuczone naczynie gliniane' Bujen.; 2. 'skorupa – kawałek rozbitego naczynia' Ciech.

cet 'liczba parzysta – w grze „cetno i lichy”'; *cet i liszka* Ciech. → **liszka**

chabeta 'chudy koń lub inne chude zwierzę' Ciech.

chabor 'łapówka' (w Ciechanowcu osiedle domków jednorodzinnych budowane w okresie PRL złośliwie nazywano Chaborowo)

chabornik, lm. *chaborniki* 'łapówkarz' Ciech., Wojt.

chapawa 'dolna szczeka u konia' Pob. → **chlamawa**, **papa**, **papawka**

chcieć, *chciafszy* im. nieodmienny cz. przeszłego; *chciafsy, żeby <mięso> było niesłone, to później tszeba, przet wędzeniem, wymoczyć* Koz.; *chciafszy, nie chciafszy ale tszeba* (chcąc nie chcąc) Ciech.

chiba, *chibać* ‘chyba’; ‘wyrazu *chiba* używa się w celu uniknięcia jednoznacznych sformułowań; *chibać to prawda* Ciech.

chizo ‘szybko’ Twor. → **bystro**, **żwawo**

chlamawa ‘dolna szczeka u konia’ Wojt. → **chapawa**, **papa**, **papawka**

chlamny ‘chętnie i dużo jedzący – o zwierzętach’ Bujen., Ostroż. → **żercy**

chlubnąć ‘chlusnąć’ Ciech.

chmulić się 1. ‘marszczyć brwi, robić smutną minę’; 2. ‘zasępieć się’

choinki lm., zb. ‘młodnik iglasty’ Ciech.

chojar ‘ścięta sosna’; *długie chojary* Wojt.

chołojec ‘chłodnik ze świeżych ogórków z wodą i śmietaną, może być dodany szczy-pior lub cebula’ Bujen., Ciech.

chomąt, *chomont*, *homont* m. ‘chomonto’; *ruski chomont albo krakus; f krakusie koń* Wojt.; *ruski chomont z duho, warszaski zakończony f szpic, krakowski ma dwa rozsz-ki* Bujen.

chorowatka ‘trójkątna sieć z kabłąkiem do łowienia ryb’ Bujen. → **kłomla**

chrapy ‘nozdrza konia’ Ciech., Przyb., Kosior.

chrępel ‘kręgosłup, krzyż, np. konia’ Wojt.

chrochać ‘chrumkać’; *świnia chrocha* Ciech.

chruściki lm., *chruścik* lp. ‘faworki’ Ciech.

chrychać ‘głośno i często kaszleć’ Bujen.

chudoba (rzadko) ‘inwentarz żywy’ Zawis. → **dobytek**

chwalibursa ‘samochwała’ Ciech. → **chwalipięta**

chwalipięta ‘samochwała’ Ciech. → **chwalibursa**

chwoszczka, *choszczka* ‘skrzyp polny’ Ciech.

chybanie ‘mówienie o czymś w sposób niepewny’; *a to takie chybanie* Ciech.

ciapać 1. ‘byle jak rozdrabniać ostrym narzędziem’; • *ciapu groch, ciapu kapusta* ‘o człowieku mało energicznym, niemającym własnego zdania’ Ciech.; 2. → **ciopać**

ciarki lm., zb. ‘krzewy tarniny – zwykle rosnące w pewnym skupisku’; *na ciarkach rośnie* Ciech.

ciarkuny lm. ‘mieszkańcy lewobrzeżnego Ciechanowca, w przeciwstawieniu do *mazu-ry*, określenia mieszkańców prawobrzeżnej części miasta’ Ciech. → **ciekuny** (forma *ciarkuny* obecnie częściej używana, gdyż kojarzy się z wyrazem znanym – *ciarki*, chociaż dzielnica Ciechanowca zwana Ciarki leży w części prawobrzeżnej miasta)

ciasnowato ‘dość ciasno’ Ciech.

ciechanowiecki m., lm. *ciechanowieckie* ‘mieszkaniec Ciechanowca’; *co to za jeden? A, to ciechanowiecki* Ciech.

ciekuny ‘mieszkańcy lewobrzeżnego Ciechanowca, w przeciwstawieniu do *mazury*, określenia mieszkańców prawobrzeżnej części miasta’ Ciech. → **ciarkuny**

cieplina ‘bardzo ciepło – o pogodzie, także o temperaturze w pomieszczeniu’ Ciech.

ciepłowato ‘dość ciepło’ Ciech.

cierzpieć, *cieszpieć* ‘cierpieć’ Łemp.

ciągiem ‘stale, wciąż, bez przerwy’ Twor.

cięższy, *cienżejszy* st. wyższy od ciężki 'cięższy' Bog., Przyb.

ciopać Ciech., Woj.; *ciapać* Bujen. 'rozdrabniać *siekaczem*, najczęściej ziemniaki z osypką lub *zilem*'

ciort, *ciort* 'diabeł'; *do ciorta* 'do diabła' Mal.; *ciort wie co* 'diabli wiedzą co' Bujen.

cipcirypci 'powolny, pozbawiony sprytu – o kobiecie, rzadziej o mężczyźnie, dziecku' Ciech.

ciuhunny 'żeliwny'; *a te buksy byli ciuhunne, bo oni by penkli, obręcze ciuhunne* byli Wojt.

co dzień, *co dnia* 'codziennie' Ciech.; *najlepsze to żyć na wsi, nic się nie wie, patszy się roboty, idzie się na pole, co dzień się zasuwa aż rence bólu* Koz.

córka Ciech., *corka* Koz. 'córka'

coś 'coś' (używane dawniej wśród mieszczaństwa ciechanowieckiego jako oznaka niegwarowego sposobu mówienia) Ciech.

cudza ż. 'synowa – nazwa neutralna' Łemp.

cudzy 'obcy'; *była u cudzech ludzi* 'pracowała u obcych ludzi, zwykle jako służąca' Łemp.

cybant 'w wozie pas żelazny łączący oś z progiem i nasadem'; *a tu na boku, z jednej strony, żeby te sprychi się nie wykrencali i z drugiej, to byli już znowus ponabijane tak zwane cybanty* Wojt.; *te cybanty to byli dane take cieniutkie listefki żelaza* Wojt. → **klorynek**

cycek 'piers kobiety'; *dzieciak ma osiem miesiency, cało noc pszy cycku i soka (ssie)* Ciech.

cychać 'kichać' Ciech.

cyganek 'syczoryk z jednym ostrzem, zwykle używany przez chłopców' Ciech.

cyganiuk 1. 'syn Cygana; cygański chłopiec'; 2. 'podobny do Cygana' Ciech.

cyment 'cement' Ciech.

cymes 'ciasto zacierkowe, rozwałkowane, złożone w pierożek, z cukrem w środku i upieczone w palenisku pod płytą kuchenną obok palącego się drewna' Ciech.

czapka 'okap nad kuchnią' Łemp. → **bania** 2, **kapa**

czasowy 'dysponujący wolnym czasem' Ciech.

czaśny 'gotowy, gdyż upłynął odpowiedni czas'; *czaśne zboże* 'zboże dojrzałe, gotowe do zbioru'; *czaśne wino* 'wino gotowe do spożycia' Ciech.

czerspąć, *ceszpać* 'czarpać'; *na ostatku się nie chce ceszpać całe <wiadro>, to ftenczas się musi <kopać>, to s piętnaście wiader żwiru, piasku wyrzucił s tej studni* Koz.

czeń ż. 'stypa – poczęstunek po pogrzebie, jako oddanie czci osobie zmarłej' Ciech.

człapaki 'bieguny kolebki' Zawis.

człowieczek 'żrenica' Ciech. → **panienka**

człowiek, C. *człowieku* 'człowiek' Ciech.

czmut 'mrुक; niezaradny; zaniedbany; samotnik' Ostroż.

czorciuk, *ciorciuk* 'czorcie, sprytny chłopiec o żywym usposobieniu' Ciech.

czortopłok 'burzan'; *czortopłok roślina gorsza od ostu* Ciech.

czostek 'czosnek' Ciech., Bujen.

czsząść, *czszońść* 'roztrząsać'; *czszońść gnoj; gnoj się czszęsie i się pszyoruje* Wojt.; *czszońść gnoj rencami, widłami* Przyb.; *czszeba było czszońść rencami, teras się pszyoruje tylko, kiedyś czszeba było czsząść widłami* Kosior.

cztery, *szytry* ‘cztery’; *u nas cztery dziefcyn, ja jusz najmłoczsza* Przyb.; *nas cztery dziefcyn, to tam pszychodzili i dwanaście i czternaście dziefcyn i chłopcy pszyjdo* Kosior.; *cztery króf my mieli* Ciech.; *cztery i puł tysiency* Bog.

czułenek m. ‘czółenko w maszynie do szycia’ Ciech.

czuły ‘czujny’; *czuły sen ma* Ciech.; *czuły pies* Twor.

czyściocha ‘kobieta lubiąca czystość, dbająca o porządek’ Ciech.

Ć

ćwiartka, *ćwartka* 1. ‘ćwierćlitrowa butelka wódki’; 2. ‘beczułka z klepek na 25 kilogramów zboża, z jedną klepką dłuższą do trzymania’ Ciech., Przyb., Usza; 3. ‘mięso jednej czwartej zwierzęcia’; *Jankaju* (Jankowi) *by dał ćfartkie* <wieprza> Bog.

ćwiknąć ‘nagle silnie zboleć – zwykle w plecach’ Ciech.

D

dach ‘budynek gospodarczy’; *gdzie perliczka, w tem dachu nie obsieńdzie szczur* Koz.

dachy, *dachi* lm. ‘dom i zabudowania gospodarcze’ Ciech., Twor.

dać ‘pożyczyć’; *dać mnie drapki* (sąsiad prosi o pożyczenie drabin do wozu) Wojt.

darme 1. ‘daremne, nadaremne’ Ciech.; 2. ‘tanie, mało kosztujące’; *to darmie palenie* Koz.

darmy 1. ‘na próżno czyniony’ Twor.; 2. ‘dany za darmo’ Ciech.

daszek ‘przybudówka do stodoły lub chlewa’ Ostroż.

daw'aj 1. wykrz. ‘zachęta do czynu’; *ras dwa, daw'aj do góry* Ciech.; 2. ‘oznacza nagły albo intensywny początek czynności’; *my daw'aj ten gnoj wybierać spot tech kurof* Koz.; *jak oni sie popaczszyli, że to dużo lżej koniowi, to i oni daw'aj pszerabiać* Wojt.

dawniejszy ‘dawny, stary, dawno miniony’; *tak zwanem dawniejszem jencykiem mówi* Wojt.

denica, *dennica*, *dynica* ‘deska na spodzie wozu’ Wojt. → **spodówka**

denko 1. ‘pokrywka do garnków i innych pojemników’; 2. ‘wieczko’ Ciech.

derdem ‘szybko’; *derdem poleciała* Ciech.

deres, *dres* ‘deresz – koń o sierści popielatej z domieszką włosów białych’; *ładnym dresem jeździ* Przyb. → **płowy**

derka ‘samodziałowa narzuta na konia albo na siedzenie w wozie’ Ciech., Przyb., Wojt.

dla przyim. 1. ‘komu?, czemu?’; *sroka dla państfa kradnie* Koz.; *ale dla pana profesora brzuch urus* Koz.; *pokasz dla cioci śfiadestfo* Wojt.; *powiec dla kszesnej* (chrzestnej matce), *jaki ty jesteś niedobry* – (odpowiedź dziecka) *taki ło* (taki sobie) Wojt.; *bo brak dla niego odwagi napisać do ciebie* Wojt.; *jak jusz jestem, to dla pana burmistrza powiem* Ciech.; <ja> *chce biało sukienkie, bo dla mnie lepiej* (jest mi w niej ładniej); *dla lalki włosy wyrwała* (lalce) Twor.; *czy państfo wiecie, że dla ksiendza zginął bratanek?* (zginął bratanek księdza) Ciech.; *były pytania dla pana ...skiego?* (były pytania do pana ...skiego – z zebrania przedwyborczego) Ciech.; (osoba nieznająca gwary pokazuje przyniesiony kamień, gospodyni pyta:) *dla nas zabrałeś kameń?*

- (– czy nam zabrałeś kamień? Odpowiedź: – nie, dla siebie, zamiast: – tak, u was, albo – od was) Wojt.; *dziękuję dla członków zarządu Towarzystwa za konserwację pomnika* Ciech.; 2. 'kogo?'; *dla niego często boli głowa* Ciech.; 3. 'wobec kogo, czego'; *jak ja będę wyglądała dla tej pani* (wobec pani doktor), *co mnie tam zawiozła* Wojt.
- dłubanka** 'drewniane naczynie'; *dłubanka, to nosili sieckie f tem* Przyb.
- dniofka** 1. 'dzień pracy'; 2. 'zapłata za dzień pracy' Przyb.
- dobawić** 'dołożyć' Ciech.
- dobawka** 'dodatek; to, co jest dołożone' Ciech.
- dobitka**: *na dobitkie* 'dodatkowo, ponadto – zwykle negatywnie' Ciech.
- do budnia** 'na co dzień' Bujen., Koce, Ostroż. → **budni**
- dobYTEK** 'inwentarz żywy, wszystkie zwierzęta hodowane w gospodarstwie' Przyb., Koz. → **chudoba**
- dochowac**: *dochowac do śmierci* 'opiekować się, zwykle rodzicami, we wspólnym gospodarstwie aż do śmierci' Ciech.
- do codnia** 'na co dzień'; *ta <sukienka> będzie jusz do codnia* Ciech.
- d'o_dnia** 1. 'przed świtem, przed wschodem słońca'; *d'o_dnia fstawał i szet na grzyby, pod lasem czekał, asz sie rozwidni* Ciech.; 2. 'po ciemku' Ciech.
- dogadać się** 'domyślić się'; *on dogadał się, że o to chodzi i poszet tam* Twor.
- dojeść** 'dokuczyć'; *od rana tu sie kręci, dojat nam jusz* Przyb.
- dojęty** 'dokuczliwy, uciążliwy – o dziecku' Ciech.
- dojść**, *doszło* 'przypomnieć sobie'; *ja tego ło, tego, to ja i nawet <nie pamiętam>, doszło mnie* (przypomniałem sobie) *do tech spszentof, wie pani, tech dawnijszych* Wojt.
- dokładka** 'dodatek'; *na doklatkie* 'dodatkowo, poza tym' Ciech.
- dokutny** 'rozgrymaszony, dokuczający' Ciech., Łemp.
- dom**, Msc. *w domie; f starym domie* Ciech.
- domawiać się** 'uzgadniać; dyskretnie dawać do zrozumienia, że się czegoś chce, oczekuje; dyskretnie dopominać się' Ciech.
- domiarkować się** 'domyślić się' Ciech.; *domiarkował sie prętko, że tu coś nie gra* (domyślił się, że tu nie wszystko jest w porządku) Ciech.; *musi domiarkował sie, ze on tak powiedział* Kosior.
- domówić się** 'uzgodnić coś, porozumieć się w jakiejś sprawie' Ciech.
- dopadkami**, *dopatkamy* 'chwilami; w czasie wolnym od innych zajęć' Ciech.; *o tak, dopatkamy porznie <drewno>* Koz.
- dopieru** 'dopiero' Przyb.
- dopołudnie** n., *dopołudzien* m. 'przedpołudnie'; *ja całe dopołudnie przebierałam kartofle* Wojt.
- dorzewniać** <**sobie**> 'użalać się nad sobą, uskarżać się' Ciech.
- dostawywać się** 'dojrzewać'; *ziarko <w kłosie> rośnie, dostawuje sie* Przyb.
- dostojały** 'dojrzały' Ciech. → **dośpiały**
- dostojec** <**sie**> 'dojrzeć'; *chiba sie nie dostojała <pszenica>* Wojt.; *kartofle oni sie przet czasem dostojeli, nacina przet czasem uschła* Mal.
- doszczętnie** 'całkowicie'; <dużymi podatkami> *doszczętnie zniszczyli gospodarkie* Ciech.

dośpiał ‘dojrzeć – o zbożu, owocach’ Ciech. → **dostojęć**

dośpiał ‘dojrzały – o zbożu, owocach’ Ciech. → **dostojają**

dotela 1. ‘dotąd, do tego miejsca’; *dotela kazał zaorać* Wojt.; 2. ‘do tego czasu; do tej chwili’; *dotela czekała na niego* Twor.

dowiedzieć się ‘dowiedzieć się’ Bog.

dozwalać się ‘prosić o pozwolenie’; *to pszyjeżdża ten kawaler do niech, cy pszychodzi cy jak bliżej (jeżeli jest bliżej), i jus na te zarencyny zaras rodzicof się dozwala i to, ze łon tu chce się oświadczyć* Wojt.

drabinka ‘miejsce nad żłobem, gdzie kładzie się siano’; *można włożyć za drabinke, teras jusz nie robio* Kosior.

drabki lm. ‘drabiny wozu do wożenia siana’ Wojt.

draka 1. ‘owca’ Usza; 2. ‘awantura’ Ciech.

draska ‘siarkowana ścianka pudełka z zapalkami’ Ciech. → **maska, siarka**

drejarz ‘stolarz wyrabiający kołowrotki’; *drejarze robio kołka* Wojt.

drugi ‘inny’; *druga żona to by była zadowolona, że mąsz tak dba* Ciech.; *drugie piły to takie jest* Koz.; • *drugi świat* ‘tamten świat, świat pozagrobowy’ Ciech.; • *na drugim ściecie* ‘na tamtym świecie, w życiu pozagrobowym’; • *drugie tyle* ‘dwa razy tyle; podwójnie’ Ciech.

družbant ‘družba’; *starszy družbant* Wojt.

družbantka ‘druhna’; *starsza družbantka albo starsza* Wojt.

drygawica, drygubica ‘sieć rybacka z klockami’ Bujen.

drzeć 1. ‘rwać, rozrywać na części’; *ściągnęła książkie ze stołu i drze* Ciech., Przyb.; 2. ‘siłą wydobywać coś’; *sucho, siło derli te kartofle* Wojt.; 3. ‘usuwać twarde sypułki z piór’ Ciech.; *drzeć pierze* Ciech.; *kobiety derli pierze* Przyb.

drzeć się, cz. przeszły lp. *der sie*, lm. *derli sie* ‘krzyczeć’; *derła sie i derła* Wojt.; *derła sie pszes półtoorej godziny* Koz.; • *drzeć sie jak stare psześcieradło* ‘głośno krzyczeć’ Ciech.

drzewiane, dźrzewiane ‘drewniane, z drewna’; *dżewiane* <podłóże>, *to co krowa stoi* Bog.

dubeltaki ‘podwójne okna zakładane na zimę’ Bujen.

dubeltowy ‘podwójny’; *dubeltowe płótno* ‘płótno podwójnej szerokości’ Ciech.; • *dubeltowe okna* ‘okna skrzynkowe’ Ciech., Bujen. → **dubeltaki**

duch 1. ‘ciepło’; *duch ucieka s pieca* Przyb.; *napaliłam f piecu* <chlebowym>, *a później pietnaście minut wypuszczałam duch, bo było za gorąco* <ciasto by się spaliło> Ciech. 2. ‘oddech’; *tylko duch peńdziło tak* (o umierającym) Ciech.

duczaj ‘otwór w kamieniu żaren’ Zawis. → **dziura**

duć ‘dąć, dmuchać’; *wiatsz duje; dzisiaj duje* (wieje silny wiatr) Ciech.

duha, ducha Ciech., *duja* Bog., Usza, *duła* Kosior., Przyb., Wojt. ‘kabłąk w uprzęży nad koniem łączący hołoble’; *koń założony w duche to sie nie otparza* Ciech.

dumać ‘myśleć’; *ja sobie dumam, że człowiek nie podobny* Ciech.

dunica ‘makutra – kamienna rowkowana misa do ucierania maku’ Zawis.

dupka ‘pierwsza kromka odcięta z bochenka chleba’ Ciech., Twor. → **bondka 1, przylepka, skibka 2, skrabontka, skrajka**

durnowaty ‘głupkowaty, głupawy’ Twor., Ciech.

durszlak ‘durszlak, cedzak’ Ciech.

durzyć się 1. ‘zajmować się czymś, kłopotać się o coś; *jeszcze s kotem sie durzyć* Koz.; 2. ‘wykonywać żmudną pracę; *teras kto by sie s tem lnem tak durzył, toć to dużo roboty* Wojt.

dużejszy st. wyższy od *duży* ‘większy’ Łemp.

dwa Ciech. *tam sie chodziło, tam sie żyło dwa lat* Koz.; *dwa cielaki* Ciech.; *po tem śfieńcie spróbujem, z'e dwa <kręgi> fkopiem* Koz.; *dwa wesel u nas w'e fsi, o, dziś Czaje; do pługa zapszęgało sie dwie króf, jeno (dla jednej krowy) nie było upszęgi, dwie musiało być* Przyb.; *dwie króf* Ciech.; *nie powiem, bom dwóch widział* (o zwierzętach) Wojt.; *dwoma krówami* Zawis.

dwieście, *dwiestu; nima dwiestu złotych* Ciech.

dwoje; *dwoje sani* Zawis.

dwojki ‘podwójny garnek gliniany z uchem w miejscu spojenia, dwojaczki’ Wojt.

dworus ‘najemny robotnik we dworze; *dworusy zawzięte, prędzej skszywdzo człowieka* (są bardziej skłonni skrzywdzić człowieka) Ciech.

dwór: • *na dworzu* 1. ‘na podwórzu’ → **na dworze**; 2. ‘poza domem, na powietrzu’ *dzisiaj na dworzu zimno* Przyb.

dybki: *stać na dypki, na dypkach* ‘stać (stanąć) na palcach; *chodzić na dypkach* ‘chodzić powoli i niezgrabnie’ Ciech.

dymnik ‘część komina – ponad dachem’ Ciech.

dynatura ż. ‘denaturat’ Ciech.

dziad 1. ‘zebrak’; • *na dziady pójdziesz* Ciech.; • *dziada spółka* ‘nazwa potrawy złożonej z razowego czerstwego chleba zalanego mlekiem’ Bujen.; 2. lm. *dziady* ‘rzepy – nasiona łopianu’

dziadki, *dziatki* ‘dziadkowie; *to jusz nasze dziatki byli stryjeczne* Przyb.

dziazga ‘hubka – była używana przed rozpowszechnieniem się zapalek do rozniecania ognia za pomocą krzesiwa; *kszesiwo i dziazga* Zawis.

dzieci, lm. D. *dzieciof*, N. *dzieciamy, dzieciami* ‘dzieci; *dzieci jusz poszli do szkoły* Ciech.

dzieciak, N. lm. *dzieciakamy* ‘dziecko’ Przyb., Wojt.

dziecko, lm. M. *dziecka*, N. *dzieckamy* ‘dziecko’ Wojt.

dziedziczka ‘panna, która nie ma braci’ Ciech.; *jak on idzie do dziedziczki, to jemu sie należy, to jak nima synof tam u tech, u tej panny nima braci, no to u tech rodzi-cof, jak jest jedna córka, czy tam dwie córki, czy czszy córki, ale syna ni majo, czy brata, to sie liczy dziedziczki, to on idzie do niej na przystempy* Wojt.

dzieńcioł, C. *dzieńcioju* ‘dziecioł’ Bujen.

dzieńdobry ‘dawny zwyczaj grania pod koniec wesela przez kapelę „dzieńdobry” i zbierania pieniędzy od gości weselnych’ Ciech.

dziesiątek, lm. *dziesiontki* ‘zboże po ścięciu ustawione na polu po dziesięć snopków; *dziesiontki stojo* Ciech.

dzieża ‘naczynie drewniane do wyrabiania ciasta na chleb’ Ciech.

dzikarz ‘pies do polowań na dziki – termin myśliwski’ Ciech. → **ledzikarz**

dziobać 1. ‘dziobać – o drobiu’; 2. ‘jeść powoli, bez apetytu’ Ciech.

dziwno: • *dziwno mnie* ‘mdli mnie’ Ciech.

dziura ‘otwór w kamieniu żaren’ Kosior., Przyb. → **duczaj**

dzwono n. ‘część drewniana obwodu koła’; *szpulka dzwona* Przyb.

dźwi ‘drzwi’; *te skore* (skórę) *na dźwi’achem pszybił* Wojt.

dźwiergać ‘wierzgać’ Ciech.

dźwygać ‘dźwigać’ Wojt.

E

elemele: • *elemele dutki, gospodasz malutki, gospodyni garbata, a jej córka smarkata* (dziecięca wyliczanka) Ciech.

F

fajnowaty ‘niczego sobie; dość dobry, dość ładny’ Ciech.

faktorka 1. ‘kobieta zachęcająca do transakcji handlowej lub innej czynności, występująca w imieniu oferującego’; 2. ‘pośredniczka przy kojarzeniu małżeństw’ Wojt. → **swacha**

fartuch ‘we wsiach chłopskich płachta do siania’; w *Kosiorkach fartuch, po chłopsku, a z płachty w szlacheckich wsiach* Kosior. → **płach, płachta** 2, **siewak**

faska ‘rowek w drewnie’ Ciech.

fildekosowy: *fildekosowe pończochy* ‘cienkie, gładkie bawełniane pończochy’ Ciech.

filingowy ‘z płycinami, tzn. z płaszczyznami wypukłymi, ujętymi w profilowane ramy, które są elementem podziału ścian, boazerii, powierzchni mebla’; *filingo-we drzwi* Ciech.

fortka ‘lufcik w oknie’ Ciech.

frejda 1. ‘brudna, niedbająca o porządek kobieta’; 2. ‘byłe jaka długa sukienka’ Ciech.

G

gable ‘widły do ziemniaków z kuleczkami na zębach’ Ciech.

gacić 1. ‘ocieplać budynek z zewnątrz w części przyziemnej’; 2. ‘grodzić rzekę, zakładać jaz’ Ciech.

gać ż. ‘grobla, jaz’ Ciech.

gadać ‘mówić’ Łemp.

gadeusz ‘człowiek rozmowny, lubiący dużo mówić’ Ciech.

galamgać <sie> ‘majać <się>; luźno zwisać’ Bujen.

gardy 1. ‘hardy, wyniosły’; 2. ‘wybredny, grymaśny – w jedzeniu’ Ciech.

garść ‘ilość jednorazowo podniesionego zżętego zboża podczas układania snopka na powrósle’; *garścio sie zbierało* Przyb.

gazik, gazicek ‘lampka naftowa bez szkła’; *zapalił gazicek i kopcik* Usza; *zapalił gazik i kopcik, bes szkła* Zawis.

- gąska** ‘jesienny grzyb jadalny, zielonka’ Ciech.
- gdzieś**, *dzieś* ‘gdzieś’ Ciech., Lemp.
- gdzieścik**, *dzieścik* ‘gdzieś’ Koz.
- gemba**, *giemba* 1. ‘twarz człowieka’ Ciech.; 2. ‘usta’; *ma giembe jak chlamawe* ‘ma duże usta’ Wojt.
- gęś**, *gieńś*, lm. *gęsie*, *gieńsie* ‘gęś’ Ciech.
- giabeł**, *gjabeł*, *gjabył*, *djabeł* ‘diabeł’ Ciech.
- gibnąć się** ‘przeziąć się w pasie w sposób niekontrolowany, bolesny’ Ciech.
- gielejda** ‘flegmatyczny, nierozgarnięty człowiek – o kobiecie i mężczyźnie’ Bujen.
- gilgotać** Bujen., *gilgać* Twor. ‘łaskotać’ → **łachotać**
- giry** ‘odważniki’ Ciech.
- giza** ‘gicz’; *giza cieleca* Ciech.
- glonek (chleba)** ‘kromka chleba’ Ciech. → **pajdka**, **skibka** 1
- glot** ‘ludzki kał w postaci wałka’ Ciech.
- gniazdo**, Msc. w *gniaździe* ‘gniazdo’ Ciech.
- gnoj** ‘nawóz naturalny’; *gnoj koński*, *bydlency*, *krowienicy*, *świński*, *kurzy* Ciech.
- gnojofki** lm. ‘deski boczne wozu – nie tylko do wożenia gnoju’ Ciech.
- gnojowica** Ciech., *gnojofka* Kosior., Przyb. ‘ciecz z nawozu naturalnego’
- gnojownia** ‘miejsce składania gnoju – określenie nowoczesnego urządzenia’ (nowa nazwa) Wojt.
- godzić się** ‘uzgadniać’; *no zaraś, jak powiedzieć, jeszcze zaraś się godzo o posagu, ile będzie za niom posagu, ile za niem* ‘uzgadnianie spraw materialnych przed ślubem, zwykle przez rajka (swata) z rodzicami panny’ Wojt.
- gonić** ‘pędzić – krowy na pastwisko’; *drogo się goni krowy, to oni* <łasicę> *pszelatuj* Koz.
- gonsak**, lm. *gonsaki* ‘młode gęsi’ Ciech.
- gonzewka**, *gęzafka* ‘gązwa – wiązanie, zwykle skórzane, łączące dzierzak cepa z bi-jakiem’ Kosior., Przyb., Zawis.
- gorąc** m. ‘upał’; *ale dzisiaj gorąc*; *ten gorąc* Ciech.
- gorzej** ‘bardziej – o czymś niemiłym’; *gorzej zamaka* (bardziej wilgotnieje) Kosior.
- gospodarski** ‘gospodarczy’; *wozy gospodarskie* Ostroż.
- gospodarz**, D. *gospodarzu*, *gospodarzowi* 1. ‘właściciel gospodarstwa’; 2. ‘dobry gospodarz’ Ciech.
- gospodynia**, D. *gospodyni* ‘żona gospodarza’ Ciech.
- gościna** 1. ‘poczęstunek w czasie wizyty’; *tak, była tam gościna* Ciech.; 2. ‘potrawy przygotowane do poczęstowania gości’; *matula pszyszykowała dobre gościne* Wojt.; 3. ‘pobyt w gościach’ *być w gościnie* Ciech.
- gościniec** 1. ‘droga nieutwardzona albo brukowana’; 2. ‘prezent przywieziony lub przyniesiony z podróży’ Ciech.
- gościować się** ‘brać udział w przyjęciu, w poczęstunku’; *gościujęm się jus długo, czas do domu* Przyb.
- góra** ‘strych’ Ciech., Bujen.
- grac** m. 1. ‘narzędzie do czyszczenia obory’; *grac do ściągania obornika, tego gnoju* Przyb.; 2. ‘graca – motyka o szerokim ostrzu’ Bujen.

gramotny 1. 'piśmienny' Ciech.; 2. 'ironiczne – o kimś niedostatecznie wykształconym' Ciech.

grądy 'suche miejsca i łąki wśród trzęsawisk i odnóg rzecznych' Ciech.

grefy Im. 'hacel wkręcany w podkowę, żeby się nie ścierała'; *grefy na gwint* Kosior.; *cztery grefy się fkrenca do jenego kopyta* Przyb.

gront 'grunt – dno zbiornika wodnego'; *gront, to woda, jak skoczy, do ziemi dostaje, to złapał gront* Wojt.

grycanka 'słoma gryczana' Usza, Przyb.

gryczka 'piegi'; *z ryzech majo gryczkie* (rudzi mają piegi) Wojt.

gryczkowaty 'piegowaty' Wojt.

gryka 'gryka'; *grykie kiedyś sieli, ale teras to jusz ja nie wiem, chiba r'az_em siał, czy dwa razy* (chyba siałem raz czy dwa) Wojt.; • *na Boże Ciało siej grykie śmiało* Wojt.

grzęda 1. 'poziome drągi w chlewie dla kur' Ciech.; 2. 'drągi umocowane na strychu do wieszania bielizny' Bujen.

grzeje się 'o rui kłaczy' Przyb.

grzyb 'borowik' Ciech. (wszystkie pozostałe grzyby jadalne – *betki*, niejadalne – *psie*)
→ **prawus, prawdziwek**

gugiel, kugiel 'baba kartoflana' Ciech. → **baba kartoflana, bagal**

gumiak 'wóz na gumowych kołach' Bujen., Wojt.

gumno 'część podwórza z zabudowaniami gospodarczymi'; *gumno okólne* Przyb.

guziołek 1. 'guzek na ciełe'; 2. 'węzełek na tkaninie, dzianinie albo nitce' Ciech.

H

hak 'do zawieszania wierzeli' Zawis.; *takie haki jest u dołu i u góry* Przyb.

hołobel ż., *hołobla*, Im. *hołoble*, Msc. *w hołoblach* 'hołobla'; *ja nie pamientam, jak to nazywało się, że co byli takie hołoble zmocowane; żeby ni miał tej potpinky, to by koniowi ten chomont poleciał* Wojt.; *jak założył, f te ło, w hołoble konia, to te fszystkie się patszyli, mówi, no jak mu ciężko zakrencać, bo na ten drąk musi się położyć i na ten drąk* Wojt.

hulki 'hulanki'; • *jak hulki to nie lulki* 'jak się bawisz, to nie narzekaj na zmęczenie' Ciech.

I

iglica 1. 'duża, gruba igła'; 2. 'płaskie drewnienko z otworem i nacięciami z drugiej strony służące do robienia sieci' Bujen.

ila 'ile' Przyb. → **siła 3, wiela**

iment: *do imentu* 'całkowicie' Ciech.

inakszy Ciech., *inaksy* Koz. 'inny'; *inaksy był śfiat* Koz. → **inszy**

inszy, insy 'inny'; *inse ludzie byli* Twor.; ◇ *co wieś, to insza pieś* (pieśń) Wojt. → **inakszy**

iść: cz. przeszły – *ja, ty, on szet, set*; tryb rozk. Im. *ićta* Kosior., Przyb.; • *deszcz idzie*
a) 'nadchodzi deszcz'; b) 'pada deszcz' Ciech.

izba 1. 'dom' (zwykle we wsiach szlacheckich); *gdzie cie zamknęła? w izbie* (mówi chłopiec 10 lat) Koz.; 2. 'pokój' *duża izba* Przyb.

J

ja, lm. *my; to ja mówię t'yleśmy sie napracowali* Koz.; *ja jemu pomagała młócić* Wojt.; *ja żem i nie pytał* Wojt.

jadaczka 'usta'; *zamknij jadaczkie* Ciech.

jaglejka 'świerk' Bujen.

jagody: *czarne jagody* 'czernice'; *czzerwone jagody* 'poziomki' Ciech.

jajko, D. lm. *jajkof, jajkóf* 'jajko'; *nanięła jajkóf, bo to bes płot; jajka leżeli w trawie* Ciech.

jak 'gdy, kiedy'; *jakiem ukłękła na kamień* <gdy ukłękłam na kamieniu> Wojt.; *jagżem pszyjechał na stadion, to...* Wojt.

jakie bądź 'jakiekolwiek'; *które włożyć? zakładaj jakie bąć* Ciech.

jak nie wiem co 'bardzo mocno (dużo) – powiedzenie wzmacniające'; *boli jak nie wiem co* Ciech.

jak raz 'akurat, w sam raz, właśnie tak' Ciech.

jałoszka 'jałówka' Ciech.

jałowiak 'bydło młode, roczne' Bog.

jałowniak 'zarośla jałowca' Ciech.

jary 1. 'zdrowy, silny'; 2. 'siany na wiosnę'; *jare pole* 'pole zasiane jarym zbożem' (przeciwnostawne: *ozime*) Przyb.

jarzemko, lm. *jarzemki* 'zatyczka – element wozu konnego'; *jarzemko, które jest nabite na końcu sztelwagi, żeby sie nie roszczepiało* 'żeby się nie rozłączało' Wojt.; (rozmowa dwu mężczyzn) 1. mężczyzna: *na hołoblach te brzegi, co wbijane byli kruki*, 2. mężczyzna: *to refki na hołoblach byli nabite*, 1. mężczyzna: *to sie nazywa fachowo jarzemki*, 2. mężczyzna: *ja nie słyszał tej nazwy* Wojt.

jarzyna 1. 'zboże jare' Wojt.; 2. 'jerzyna'; *jarzyna – maliny, tylko czarne* Ciech.

jechać, cz. ter. *jedzie, jadzie*; tryb rozk. *jećta; jećta, bo tam leży* <sąsiad> Zawis.

jeden, jedyn Ostroż., *jeny* Koz., Twor. 'jeden, pewny'; *spytałam jenej pani* Ostroż.; *spod żłoba jenej krowy wyskoczył szczur* Koz.; *jenego lata* 'pewnego roku' Twor.; *jenego razu* 'pewnego razu' Twor.

jedka, jetka 1. 'grdyka'; 2. 'tchawica'; *w jetkie fpadło* 'zakrztusił się' Twor.; • *sucha jetka* 'tchawica'; *wpadło w suchie jetkie* Bujen.

jedło 'pokarm, pożywienie, jedzenie' Przyb.

jedun 'ten, kto ma dobry apetyt, lub ten, kto nie ma apetytu'; *ale ś ciebie jedun!* 'brak ci apetytu' Ciech.

jeglany 'jaglany'; *kasza jeglana, teras to jusz i tech kaszóf takich nima* Przyb.; *jeglana kasza s prosa, kiedyś, to każdy gospodarz siał, a teras zarzucili* Wojt.

jenczmianka Zawis., *jenczmienka* Przyb., Usza 'słoma z jęczmienia'

jendor 'indor' Przyb. → **jendyk** 1

jendyczka 'indyczka' Przyb.

jendyk 1. 'indor' → **jendor**; 2. 'indyk – samiec lub samiczka' Przyb.

jentki 'belki łączące krokwie w $\frac{3}{4}$ wysokości' Bujen., Ciech. → **banty**, **łontki**

jermark 'jarmark' Przyb.

jerzmo 'jarzmo – rodzaj uprzęży dla bydła roboczego' Usza

jest 'forma używana we wszystkich osobach liczby pojedynczej i mnogiej czasu teraźniejszego' → **być**

judzić 1. 'prowokować nieporozumienia, podburzać'; 2. 'dokuczać – o bólu' Ciech.

judzić się 'droczyć się – często z dzieckiem' Bujen.

juszka 'fajerka do zakrywania przewodu kominowego pieca przed wprowadzeniem szybra'; *piec na juszki* Ciech.

jutro: • *na jutro* 'nazajutrz' Ciech.; *na jutro pszyszet i mówi* – *iść do roboty*; *na jutro mówi, że fcale tam nie był* Ciech.

K

kabląk Ciech., *kablęk* Przyb. 'wygięty leszczynowy pręt kosi, idący od osadzenia ostrza kosi do rączki przy kosisku'; *kosa s kablękiem* Buj.; *kabląk opsyty szmato albo fartuchem* Wojt.; *kablęk do kosi tak opsywa płotnem, teras o takiemy z worka plastikowego* Przyb.

kaczak, lm. *kacaki* 'kaczę' Kosior.

kadłubek 'naczynie z klepek drewnianych (ze słomy) z jednym uchem'; *kadłubek to był taki jak ta konefka tylko miał jeszcze ucho* Przyb.; *kadłubek ze słumy* Usza

kadłubki lm. 'sanki doczepiane do głównych sań' Usza, Zawis.

kajstrat 'kastrator, ten, kto zajmuje się kastrowaniem' Przyb., Ostroż.

kajstrować, 1., 3. os. *kajstruje* 'kastrować' Przyb. → **wyrzynać**

kalkować 'kalikować – tłoczyć powietrze do miechów w dawnym typie organów' Ciech.

kałamucić 'mącić w głowie' Ciech.

kamiuszczyk 'kamyczek'; *chłep sie kładło na kamiuszczyk dla pszepiórki* Przyb.

kantowy 1. 'gruby, mający grubą słoninę – o świni'; 2. 'kwadratowy w grzbiecie' Wojt. (antonim – *oflisiasty*)

kapa 'okap nad kuchnią' Ciech. → **bania** 2, **czapka**

kapłonek 'podpłomyk' Kosior.

kapłun 'czerstwy chleb razowy podsmażony na oleju z cebulką i zalany wrzątkiem' Bujen.

kapturek 'element w lampie naftowej przykrywający knot' Ciech.

karaczan 1. *karacun* 'karaluch' Ciech., Kosior.; *f tszech piwnicach byli te karacuny, karaluchi, my nazywali to karacuny* Kosior.; 2. 'niegrzeczny chłopiec' Ciech.

karcz, lm. *karcze* 'krzak' Ciech.

karmnik 'wieprz tucznik' Ciech.

karmny 'przeznaczony do szybkiego utuczenia' Ciech.

kartofliny 'nać kartofli' Ciech.

kasza, D. lm. *kasóf* 'kasza'; *teras i tech kasóf takich ni ma* Przyb.

kazub 'kadłub żaren' Zawis., Usza → **korytko**

każden, *kuzden, kuźden* ‘każdy’; *a dzisiaj kaźden f samochot usiońdzie, pojedzie, kaźden tylko f telewizor fpatszony, nigdzie nicht, jeden do drugiech i nie idzie Wojt.*; *kaźden wyras opiszesz?* Wojt. → **kaźdy**

kaźdy, *kuźdy, kozdy* Ciech., *kuźdy, kozny* Pełch. ‘kaźdy’; • *kaźdy ras* ‘za kaźdym razem’; *ja to taki pszyzwyczajony, że kaźdy ras musze zapalić <papierosa>* Koz.; • *kaźdy jeden* ‘kaźdy <bez wyjątku>’; *mięso ze świniaka sie powinno kaźdego jenego badać* Koz. → **kaźden**
kądziołka, *kondziałka* ‘kądziel’; *jak ta gałka z ogniem fpadła f te kondziałkie, to nie można, to asz strach* Wojt.; *siostrze to cała kondziałka sie spaliła* Wojt.

kątny ząb, *kontny zomp* ‘ząb trzonowy’ Ciech.

kibienimatier (przekleństwo) Ciech.

kidyś Ciech., Przyb. ‘kiedyś’ → **kiedyścik**

kiedyścik, *kidyś* ‘kiedyś’ Ciech.; *kiedyścik, tak u nas mówili* Czaje → **kidyś**

kiela: *do kiela* ‘dokąd’; *s kiela* ‘skąd’ Przyb.

kielzno ‘wędzidło’; *kielzno metalowe, w mordzie, przypina się do kantara* Ciech.

kiendraty ‘kędzierzawy’; *kiendrate włosy* Ciech.; *kiendrata głowa* Wojt.

kilo ‘kilogram’; *ja za czyszta kila zapłaciłem* Bog.

kiszka <**kartoflana**> ‘potrawa z tartych ziemniaków, którymi nadziewa się jelita wieprzowe, pieczona w piecu chlebowym (we wsiach na południowy wschód od Ciechanowca do farszu z ziemniaków dodaje się kaszę jęczmienną)’ Ciech.

kiż, *kisz* ‘jakiś’; • *kisz tam djabeł*; • *po kiegosz licha* Ciech.

klebańja ‘plebania’ Bujen.

klempa ‘złośliwie o kobiecie i o krowie’ Usza, Zawis.

klepać kosę ‘ostrzyć kosę’; *klepie sie na bapce młotkiem* Wojt.; *stołek zrobiony na czszech nogach, tak jedna noga tu, a tu dwie, a tu wbita bapka i to siada męszczyzna i kose klepie, to to stołek z bapko* Kosior.

klepisko n. Ciech., Przyb., *klepisk* m. Kosior.; ‘ubite, twarde podłoże w stodole’; *drągi sie kładzie nad klepisk* Kosior.

kleпка, D. lm. *klepkuf* ‘półokrągłe, długie elementy beczki’; *beczka s klepkóf* Zawis.

klinek ‘trójkątna chusteczka na głowę’ Ciech.

klorynek ‘pas żelaza łączący oś z progiem i nasadem’ Wojt. → **cybant**

kłuć się, *klujo sie* ‘o kurczętach’ Ciech. → **lęgnąć się**, **pukać**

kłomla ‘sieć rybacka rozpięta na trójkątnej drewnianej ramie w kształcie ostrosłupa’ Ciech. → **chorowatka**

kłosowanie ‘obijanie ziarna ze snopków zboża’ Wojt. → **kłotowanie**

kłotek ‘snopek okłotowany’ Kosior. → **kłotowaniec**, **okłot 2**

kłotowanie ‘obijanie ziarna ze snopków’ Ciech.; *kłotowanie, na pszyklat, kłotek się pszywiezie, postuka sie po wierzchu, po kłosach, nie rozwionzywało sie tego, postuka sie, to się nazywało kłotowanie* Kosior. → **kłosowanie**

kłotowaniec ‘snopek wstępnie obity z ziarna’ Przyb. → **kłotek**, **okłot 2**

kłuć, cz. ter. *kole, kolesz, kole* ‘kłuje’; • *prawda w oczy kole* Ciech.

knebel ‘specjalne drewnienko do wiązania snopów’ Bujen.

knowia Bujen., *kńowa* Przyb. ‘knowie, dolna część snopa’; *czy nie ma kłosoffkniowach* Przyb.

knut 'bat' Usza → **bic**

kobyłak 'szczaw koński' Przyb.

kobylica 'kobyła'; *wilki wyskoczyli i kobylicy zat obgryźli* Bujen.

kociak 'kocię' Ciech.

kocmołuch 1. 'brudny, brudas'; 2. 'gospodyni, u której panuje nieporządek' Ciech.

kocuki 1. 'synowie Koca' Wojt.; 2. 'mężczyźni mieszkający we wsi Kocę' Ciech.

koćki 1. 'pączki na gałęziach drzew na wiosnę'; 2. 'bazie – kwiat wierzby' Ciech.

koktogdacze 'o kurze, która gdacze w sposób przypominający pianie koguta' Ciech.

kołący 'kłujący' Ciech.

kolba 'korba – przy studni' Przyb.

kole 1. 'przy, koło, obok'; *siedzi kole ciebie* Usza; *kole stodoły położył* Wojt.; 2. 'kłuje' → **kłuć**

kolebka 1. 'łóżeczko na biegunach'; 2. 'koszyk dla dziecka wiszący na sznurach'; *kollepka pleciona wisiała na sznurku* Przyb.

kolej 1. 'kolejka'; *moja kolej paść* (moja kolejka paść); • *za koleję* 'po kolei'; *fszystko za koleję spisałam* Wojt.; *za koleję chodził obras* 'po kolei od jednego domu do drugiego przekazywano święty obraz' Twor.; 2. 'koleina' Bujen., Ostroż.

koleżanka, D. lm. *koleżankof, koleżankóf* 'koleżanka' Ciech.; *fszystkiech ona koleżankóf zaprosiła, którech u niech ona była, oni zapraszali* Wojt.

kolka 'kłujący ból'; • *kolka sperła* 'kłucie, zwykle w boku'; *leciałam* (biegłam), *asz mnie kolka sperła* Pelch; • *zeby cie kolka sperła!* Bujen.

kolki 'igłowie' Ciech. → **trusk**

kolońja 1. 'przysiółek'; 2. 'siedlisko należące do wsi (dom i zabudowania gospodarcze), zlokalizowane w pewnej odległości od niej' Ciech.; *moi dziadkowie mieszkali na koloñji* Bog.; 3. 'część pola oddalona od wsi' Ciech.; 4. częściej lm. *koloñje* 'działki po komasacji ziemi przydzielane w jednym kawałku w prostokącie'; *za księdza Dudzińskiego likfidowali szachownice i dawali koloñje, przeważnie do kfadratu, może być trapes i trójkont* Ciech.; *kto chciał sie budować na koloñji, to dostawał więcej ziemi i w lepszej klasie* Ciech. → **szachownica**

kołatać się 1. 'krążyć po pomieszczeniu bez potrzeby, szczególnie w nocy'; *kołatać sie po nocy* Ciech.; 2. przen. 'mieć w myślach'

kołko 1. 'kołowrotek' Ciech.; *to i cały tydzień nie biorę kołek* (pozostawiają kołowrotki na cały tydzień, a w sobotę zbierają się i przędą w grupie) Kosior.; *bym ci spszendła, ale kołka ni mam* Bujen.; 2. 'piersień łączący końce tylnych śnic z rozworą' Wojt.

kołodziej 'rzemieślnik, który robił koła do wozów drewnianych'; *kołodziej beccki robił* Kosior. → **bednarz**

komórka 'spizarnia'; *f komórcę stoi czasami mienso, tam, mąka* Przyb.

kompanja 'pielgrzymka' Ciech.; *jak mała byłam, chodziłam s kompanjo do Ostrożan* Ciech.

koniec, **kuniec** 'koniec' Ciech.

konozić się 'szukać wygodnej pozycji do siedzenia lub leżenia' Bujen.

kontrol m. 'kontrola' Ciech.

koń, **kuń** 'koń' Ciech.; *koło Drohicyna mówio dla konia, u nas konioju* Przyb.; *ja mówie kuniowi, kuniom, kuniem jeszcze jednym <ja> robił* Usza

kopa 1. 'sześćdziesiąt <sztuk>'; 2. 'stos siana, słomy o okrągłej podstawie'; *żyto stoi w dziesiątkach, a siano w kopach albo kopkach, owies w piontki, seradela, wyka w kukki, kukkuje się* Ciech. → **kopka**

kopaczka, *kopacka* 1. 'kobieta wynajęta do kopania kartofli' Ciech.; 2. 'maszyna do kopania kartofli' Ciech.

kopać 'wierzgać' Ciech.; *koń kopie* Przyb.

kopańka 'niecka' Ciech.; *f kopańce opała się* Usza

kopcik 'naczynie z tłuszczem i knotem do oświetlania' Usza, Zawis.

kopciłka 'lampa naftowa bez klosza' Usza, Zawis.

koperczaki, *kopercaki* 'zaloty'; • *kopercaki smażyć* 'zalecać się' Ciech.

kopiec 'dół do przechowywania ziemiołódów' Ciech.; *kopiec za stodoło, ze słomy* Kosior.

kopka 'kopa siana, gnoju'; *dużo kopkof siana* Przyb.; *stoi siano f kopkach; gnoj wyrzuć s chlewa na wos, a z woza znof na kopki, a s kopkóf znof czyszć ić* (idź)

Wojt. → **kopa 2**

kopszywa 'pokrzywa'; *kopszywy cieło się specjalnym narzędziem zrobionym z kosy* Bujen.

kopyt m. 'kopyto' Ciech.

korcić 'kusić, odczuwać chęć'; *coś mnie korci, żeby mu powiedzieć, co o nim myśło* Ciech.

korcz 1. 'krzak' Wojt.; 2. 'ziemniak wyrwany z nacią i bulwami' Ciech.

kordła 'koldra' Ciech.

korman 'kurtka, łachman, byle jakie odzienie'; *jak ta gałka z ogniem fpadła f te kon-działkie, ftenczas nakrywajo temi jakiemyś, kormanem jakimś nakryjo, żeby to choć udusić, bo by się mieszkanie spaliło* Wojt.

koromysł 'nosidło – drążek ze zwisającymi prętami z hakami, zakładany na ramiona, ułatwiający dźwiganie ciężarów' Ciech. → **nosiłki**

korystka, *kozystka* 'rączka kosy' Przyb. → **rączka**

korytko 'kadłub żaren' Przyb. → **kazub**

korzec 'miara ciężaru około 100 kilogramów'; *korzec, to sześć pudof, to metr* Przyb. → **meter**, **metr 2**

kosa 'narzędzie do koszenia'; <części kosy:> *rączka, roncka, kozystka, korzystka, ucho, perścień, kabłęk* Ciech.

kosalka 'kolebkowaty koszyk pleciony' Ciech.

kosiarka 'maszyna do koszenia zboża' Przyb.

kosić, 3. os. cz. przeszłego *kosiuł* 'kosić'; *listfowo jak się kosi kosiarko, koso, to jest po-kosy, które się rozbija do suszenia* Twor.; *na pokos koszo zboże niskie, wysokie kosi się na ściane* (kładzie się na rosnące zboże) Kosior.

kosior 'narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego – poprzeczna metalowa płytka na długim drągu'; *kosiosem wygarnia się węgle* Ciech., Przyb. → **ożog**, **pociasek**

koso 'o chodzie konia – wolno' Usza → **stępa 1**

kosolapy 'o krzywych, szpotawych nogach' Ciech.

kostropaty 'niegładki – zwykle o twarzy' Ciech.

koszyk 'kaganiec ze sznurka zakładany krowom, żeby w czasie przechodzenia miedzą nie chwyciły roślin po bokach' Bujen.

kościelny ‘odsświętny’ Ciech. → **święteczny**

kośnik ‘kosiarz’ Ciech.; 1. ‘mężczyzna, który kosi’; 2. ‘mężczyzna wynajęty do koszenia’
kot, D. lm. *kotowi* ‘kot’; *dałam kotowi mleka* Ciech.

kowalicha ‘żona kowala – lekceważąco’ Ciech. → **kowalka, kowalowa**

kowalka ‘żona kowala’ → **kowalowa, kowalicha**

kowalowa ‘żona kowala – grzecznie’ Ciech.; *ide do kowalowej* Kosior.; *kowalowa przyszli do nas* Przyb.; **kowalicha, kowalka**

kozerek, kozyrek ‘daszek u czapki’ Ciech.

kozica 1. ‘biczysko, trzonek bata’ Zawis., Usza; 2. ‘bezalkoholowe piwo z jałowca’ Ciech.

kozy ‘figurki lepiące z ciasta na zacierki lub makaron w kształcie kozy, gotowane razem z makaronem lub w zupie – dla dzieci’ Ciech., Bujen.

koźlak 1. ‘grzyb z brązowym kapeluszem na smukłej nodze’ Ciech.; 2. ‘typ drewnianego wiatraka’ Ciech.

koźliny ‘drągi przyciskające słomę na słomianym dachu, ułożone przy kalenicy’ Ciech.

krajczaki, lp. *krajczak* ‘domowe obuwie szyte z grubego sukna, często w kratkę, ciepłe, można w nich wychodzić na dwór po nałożeniu kaloszy’ Ciech.

krakus ‘chomąto krakowskie’ → **chomąt**

kramny 1. ‘fabryczny, kupowany w sklepie – często o tkaninie’; 2. ‘o kozuchu – biały, ze skóry wyprawionej nieodpowiednim sposobem’ Ciech.

kraszony ‘polany tłuszczem, zwykle ze skwarkami’; *kraszone kartofle* (przeciwstawne: *kartofle s postem*) Ciech.

krawczka ‘krawcowa’ Ciech.

krąg ‘betonowy element do budowy studni’; *bedziem po tem śfieńcie kopać dalej, jeszcze dwa kręgi fpuściam dalej, ale tu jusz było postawione dziewięć krengi* Koz.

krępulec, krempulec, krempolec ‘drewnisko do zaciskania słomianego powrota przy wiązaniu snopków’ Przyb.

krepa ‘krzepa, siła’ Ciech.

krok: • *pare kroki tylko do mnie i nie przyszła* Ciech.

krosta ‘świerzb’ Ciech.

krowa, D. lm. *krowóf* ‘krowa’ Ciech.

krszyć, kszyc ‘krszyć’; <kłós> *krszy sie, żeby zobaczyć, czy <zboże> dojrzałe* Przyb.; *nie krszyj chleba* Ciech.; *nie kszyc tu* Ciech.

kruczek, kruczyk, krulek, N. *kruczkiem, kruckiem* 1. ‘pogrzebacz’ Ciech. → **kruk**; 2. ‘haczyk do zamykania okien lub drzwi’ Ciech.

kruczyć ‘kruczeć, burczeć’; *kruczy w brzuchu* Ciech.

kruczyk 1. ‘butelczka wódki = 0,125 litra, tj. ½ ćwiartki, ¼ litra’ Łemp.; 2. → **kruczek** 1

kruk 1. ‘duży pogrzebacz’ Ciech.; 2. ‘hak do zawiasów’ Łemp.; 3. lm. *kruki* ‘haki u wozu’; *to byli tak zwane, te, to jak jech nazywać, te kruki* Wojt.; *tutaj był kruk wbity na brzegu i sie pszesadzało paskiem bes kruk* Wojt.

kрупki ‘drobiny – kaszy lub inne podobne’ Ciech.

krupy ‘kasza’ Koz.

kryjan ‘chłopiec w wieku 10–12 lat’ Ciech., Usza

krypa ‘koryto do wody’; *pietnaście wiader jeden po drugim sie wylewa do krypy do pojenia* Koz.

krzesna ż. ‘chrzestna matka’ Ciech.

krzesny m. ‘chrzestny ojciec’ Ciech.

krzyczyć ‘krzyczeć’ Ciech.

krzykun 1. ‘krzyczący, głośno płaczący – o dziecku’; 2. ‘łatwo wpadający w złość i głośno krzyczący – o dorosłym’ Ciech.

krzyny ‘kruszyny’ Ciech.

któren, *ktoren*, *chtořen*, *chtóren* ‘który’; *któren to powiedział?* Wojt. → **który**

który, *ktory*, *chtoř*, *chtóry* ‘który’ Ciech. → **któren**

któryścik ‘któryś’ Koz.

któs ‘ktoś (używane dawniej wśród mieszczaństwa ciechanowieckiego jako oznaka niegwarowego sposobu mówienia)’ Ciech.

kuca ‘wnęka, otwór pod piecem do przechowywania drewna na opał, kur z pisklętami itp.’ Ciech.; *dawniejsza kuca i tam się fsypywało dwa worki cy tam pieńć, no zależy jak, bo to pod murami ta kuca, kartofli na zime* Kosior.

kuchenka, *kuchienka* ‘oddzielny budynek lub nieogrzewana przybudówka, używana latem do przygotowywania pokarmów dla zwierząt i ludzi’ Koz., Wojt. → **kuchnia**

kuchnia ‘kuchnia’; • *letnia kuchnia* Wojt. ‘oddzielny budynek lub przybudówka, nieogrzewana, używana latem do przygotowywania pokarmów dla zwierząt i ludzi’ → **kuchenka**

kuciajki, *kucajki* ‘kucki’ Ciech.; *siedzieć f kuciajki* (siedzieć na zgiętych nogach, w kucki) Ciech. → **kućki**

kucki, *kuczki* 1. lp. *kucka* Przyb., Wojt. ‘zestawione snopki zboża’; *żyto, pszenice stawio tylko f kucki; tyle kucek żyta nastawili; kucki żyta po pietnaście snopki* (po dziesięć też nazywają *kucki*) Przyb.; 2. tylko lm. *kuczki* ‘żydowskie Święto Szałasów’ Ciech.

kuckować ‘składać w kucki – o seradeli, wyce, zbożu’ Ciech.

kućki ‘kucki’ Ciech.; *siedzieć f kućki* ‘siedzieć na zgiętych nogach, w kucki’ Ciech. → **kuciajki**

kuferek ‘kufer’ (forma niedeminutywna); *kuferek ciut opowisty* (z wypukłym wierzchem), *a skszynia prosty wieszch* Kosior.

kukafka ‘wykusze; okno w dachu’ Ciech.

kuł 1. ‘zwitek czegoś’; 2. ‘część snopka słomy, mały snopek’ Ciech.

kulać ‘turlać – toczyć kulę’ Ciech.

kulka 1. ‘drewniane szydełko do robienia rękawic’ Ciech.; 2. ‘rączka z wygiętego w kształcie trójkąta kawałka drewna związanego sznurkiem, zakładana na kosisko’ Ciech.; 3. ‘uchwyt, przez który przeciągana jest lina do wiązania siana na furze’ Bujen.

kultura na karme ‘zboże do karmienia bydła i trzody chlewnej’ Bog.

kułak ‘pięść’ Ciech.

kumpie ‘biodro – u zwierząt’ Ciech.

kuńczyć ‘kończyć’ Przyb.

kupać, cz. przeszły *kupał* ‘kupować’; *kupiemy cielaka* Wojt. → **kupywać**

kupny ‘wytworzony nieodmownym sposobem’; *kupne ciastka* Ciech.; *jest takie kupne płótno* Przyb.

kupywać ‘kupować’; *ja fczoraj kupał, było siedemdziesion* Wojt. → **kupać**
kur ‘odra – choroba’ Ciech.
kura, D. Im. *kurof* ‘kura’; *kury nieśli sie całe zime, całe wiosne* Ciech.
kurej ‘kogut’ Mal., Wojt.
kuroślepka ‘ognicha, gorczyca polna’ → **kurzy, łopuch, radocha**
kurzaj ‘ni to kura, ni to kogut, obojniak’ Ciech.
kurzawa ‘unoszenie się pyłków w okresie kwitnienia zboża’ Wojt. → **plon**
kurzy: • *kuzy gdak, kuze łocka* ‘ognicha, gorczyca polna’ Zawis. → **kuroślepka, łopuch, radocha**
kurzyć ‘kwitnąć – o zbożu’ Wojt. → **plonować, rosować**
kutas ‘penis’ Ciech.
kutasik ‘ozdoba na biczysku’ Usza
kuzynować się 1. ‘być krewnymi lub powinowatymi; 2. ‘utrzymywać rodzinne więzi’;
oni kuzynują sie Przyb.; 3. zwracać się w 3. os. *kuzyn, kuzynka* (oznacza szacunek,
 np. *niech kuzynka usiądzie* Porz., Ciech.)
kwarta ‘metalowy kubek, zwykle o pojemności ¼ litra’ Bujen.
kwoktucha ‘kwoka’ Ciech.

L

labiedować ‘biadolić’ Ciech.
łać, cz. przeszły 3. os. *leli; naftę leli do lampy* Przyb.
lada 1. ‘drewniane koryto sieczkarni, w które kładzie się słomę’ Ciech., Przyb.; 2. ‘sieczkarnia’ Bujen.
ladro ‘skóra zwierzęcia po wyprawieniu’; *grube ladro; cienkie ladro* Ciech.
lamiec ‘podkład pod chomąto’ Ciech., Bujen.
lamperja ‘okładzina okna, deski z zewnątrz przybite do okna’ Ciech.
latosi ‘tegoroczny, tego roku’ Ciech.; *latosi sezon był dobry* Twor.
latoś ‘w tym roku’; *latoś była duża woda* Przyb.
latufka ‘ścieżka wzdłuż szosy, często blisko rowu, nadająca się do chodzenia latem’ Ciech.
ład ‘miejsce suche, bez wody’; <woda> *weszła asz do Kuzejskich, ale tylko dobe stała i o teras o to pełno było w londach* Twor.
lebioda ‘komosa’ Ciech.
lebiodka ‘urządzenie do ładowania drzewa na furę’ Bujen., Ostroż.³
ledzikarz ‘pies do polowań na dziki – termin myśliwski’ Ciech. → **dzikarz**
legar, Im. *legary* 1. ‘belki podłogowe, na których układa się deski’ Ciech.; 2. ‘belka służąca za podstawę jakiegoś ciężaru’ Ciech.

³ W t. 1 *Wielkiego słownika rosyjsko-polskiego* autorstwa A. Mirowicza, I. Dulewiczowej, I. Grek-Pabisowej, I. Maryniakowej jest wyraz *лебёдка*, którym są nazywane liczne urządzenia techniczne, m.in. ‘dźwig, dźwigarka, lewar, wyciąg’.

legat ‘człowiek leniwy’ Ciech.

lejek m., *lejka* ż. ‘lejek’ Ciech., Kosior., Przyb.

lekstryka ‘ręczna latarka’ Ciech. → **baterijka**

letka wątroba ‘płuca zwierzęce – przydatne do przyrządzania potraw’ Ciech.

letki ‘lekki’ Ciech.

letko ‘lekko, bez wysiłku, bez trudu’; *letko wzioł ten worek* Bog.

leżyć się ‘leżeć’; *leżyć tyś się nie da* ‘trudno wyleżeć (w czasie choroby)’ Ciech.; *tylę się leżała* (<teściowa> przed śmiercią długo nie wstawiała) Wojt.

lęgnąć się, *lengno* się ‘o kurczętach’ Ciech. → **kluć się**; **pukać**

liczyć się ‘sądzić, uważać’; *ja się liczę, że to już koniec blisko* (o umierającej) Ciech.

ligać ‘uporczywie ryczeć – o bydle’ Bujen.

ligafka ‘ludowy instrument dęty z wydłubanego drewna’ Ciech.

lipaki ‘obuwie z lipowego łyka – nazwa zachowana w pamięci najstarszego pokolenia’ Bujen.

liszka ‘liczba nieparzysta w grze „cetno i lichy”’ Ciech. → **cet**

liszni ‘zbyteczny’ Ciech.

litkup ‘wypicie wódki po pomyślnie zakończonej transakcji handlowej’; *no to co, będzie litkup?* Ciech. → **mohorycz**

litr, *liter* ‘litr’ Ciech.

los ‘los na loterii’; *co pan chciał, losa?* (pracownik na poczcie zwraca się do klienta) Ciech.

lubić, *lubieć*, cz. przeszły 3. os. *lubił* Ciech. 1. ‘lubić’; *kiedyś, kiedyś, jak jeszcze lepsze zemby byli, to ja ogromnie lubiał takie suchie kielbase, która się nie dała ugryść* Koz.; 2. ‘kochać’; *ja bardzo lubił matkę* (ojciec po śmierci żony powiedział do córki) Ciech.

ludzie lm. ‘osoby’; *czyszynaście ludzi jest zwolnione <z pracy>* Koz.; *ludzie takie mondre* Ciech.

luft, *loft* ‘przewód kominowy’ Ciech.

luśnianka ‘drażek z pierścieniem podtrzymujący drabinę wozu – luśnia’ Przyb., Twor.; *goździami się psesadzało pszez łos <oś> żeby nie spadła luśnianka* Wojt.; *moj ojciec to skrecał jałowiec i to takie luśnianki byli z jałowca, jakie to mocne byli, że lepsze jeszcze jak te żelazne* Wojt.

Ł

łabędź ż. ‘łabędź’; *tamta łabeńdź pływała* Przyb.

łachotać ‘łaskotać’ Ciech. → **gilgać**, **gilgotać**

łachudra 1. ‘mężczyzna niegodny zaufania, szacunku, rzadziej o kobiecie’; 2. ‘człowiek zaniedbany; w brudnym, obszarpanym ubraniu’ Ciech.

ładyszka ‘gliniany garnek, zwykle do kiszenia mleka’ Ciech.

łagieńczyć się, *łagieńczyć się* ‘łasić się’ Kosior., Wojt.; *pies się łagieńczy* Kosior.

łańcuszek, *łańcusek* ‘połączenie dwu bron, spinacz’ Kosior., Przyb.; <spina się> *łańcukiem, brony mieli zaczepki* Kosior.

łapnąć ‘złapać’; *na jesi'eniśmy go <tchórza> łapneli* Wojt.

ława ‘wał powstający przy grabieniu i kopieniu siana’ Ciech.

- ławka** 1. 'belka z kłonicami nad progiem z tyłu wozu'; 2. 'belka i obrotowy ryczan z przodu wozu'; *na łafkie idzie rycan s kłonicami* Wojt. → **stołek**
- łątki, łontki** 'belki łączące krokwie w $\frac{3}{4}$ wysokości' Bujen. → **banty, jentki**
- łeb, łep** 'głowa' Ciech.
- łęgi** 'teren rzadko porośnięty krzakami i mizernymi drzewkami' Przyb., Wojt.; *łęgi to pusto, tylko karcze i piachi* Przyb.
- łokciowy:** • *towary łokciowe* 'tekstylia mierzone długością ręki od łokcia do dłoni' Ciech.
- łoński** 'przeszłoroczny' Bujen.
- łopata** 1. 'przyrząd do wkładania chleba do pieca' Przyb.; 2. 'szufla' Ciech.
- łopuch** m., *łopucha* ż. 'ognicha, gorczyca polna' Ciech.; → **kuroślepka, kurzy, radocha**
- łoszak** 'młody koń' Ciech.
- łoszka** 'młoda klacz' Ciech.
- łubek** 'otok przetaka' Usza, Zawis.
- łupki** 'szczapy' Ostroż.
- łuskwie** lm. 'łuski z prosa' Przyb.
- łyżnik** 'półka na łyżki' Zawis.

M

- macina** 'nać' Wojt., Usza, Zawis., Przyb. → **nacina**
- maciora** 'samica zwierzęcia, która rodzi dużo dorodnego potomstwa'; *dobra maciora; maciora <mówią> na kobyle tesz jak dobra matka* Przyb.
- maj** 'nabożeństwo do Matki Bożej odprowadzane w maju bez księdza pod krzyżem' Bujen.
- mama**, W. lp. *mamu; mamu! dać mnie chleba* Twor.
- markotny** 'smutny, zasepiony' Ciech.
- maska** 'siarkowany bok pudełka do pocierania zapalek' Ciech. → **draska, siarka**
- maszynka** 'mechanizm z knotem w lampie naftowej' Przyb.
- maślaki** Wojt., *maśluki, maśluczki* Ciech. 'maślaki – gatunek grzybów'; *maśluczki to okropne jest* Ciech.
- maślnica** 'naczynie do ubijania masła' Ciech. → **bójka, tłuczka**
- matem:** *zwymyślać matem* 'obrzucić wulgarnymi przekleństwami' Ciech.
- materia** 'ropa z rany' Ciech.
- mat' go tam wiop** 'przekleństwo'; *mat' go tam wiop, niech ma* Wojt.
- matula** 'grzecznie o matce' Przyb., Wojt.
- mazury** 'przezvisko mieszkańców prawobrzeżnej części Ciechanowca' Ciech.
- mecyje** 'coś nadzwyczajnego – o potrawie'; • *wielkie mnie mecyje* 'przen. nic nadzwyczajnego' Ciech.
- mejtk** 'drewienko do wygładzania kosy po klepaniu' Wojt.
- merza** (r-z) 'chudy, zabiedzony człowiek dorosły lub dziecko' Ciech. → **zapyzielec**
- meter** 'miara ciężaru równa 100 kilogramom' Ciech., Łemp., Usza → **korzec, metr 2**
- metr** 1. 'taśma do mierzenia = 150 centymetrów' Ciech. → **miarka**; 2. 'miara ciężaru równa 100 kilogramom' Ciech., Łemp., Usza → **korzec, meter**

mgleć Ciech. 1. 'mdleć'; 2. 'cierpnąć, tracić czucie – w rękach, nogach' Ciech.; *mgleje mnie ręka* (cierpie mi ręka) Ciech. → **milknąć**

miałko 'płytko' Ciech.

miarka 'centymetr – taśma do mierzenia' Ciech. → **metr** 1

miarkować 'przypuszczać, domyślać się; planować' Ciech.

mieć, 2. os. lm. *mata* 1. 'mieć'; *wapno mata?* (zwraca się do murarzy), *mata, stoi, ropta* Bog.; 2. jako czasownik posiłkowy *u nas, to tak nie składajo <nawóz>, jak sie ma wozić, to wyrzuca sie tak pszet oboro* Kosior.

mientki 'miękki' Ciech.

mientko 'miętko' Ciech.

mientkość: *do mientkości* 'do miętkości – gotować' Ciech.

miescka 'mieszkanka miasta' Bujen.

miescki 'miejski' Bujen.

mieszkanie 'izba, pomieszczenie'; *w obu mieszkaniach ciepłutko* (ciepło w kuchni i w pokoju) Koz. → **pomieszkanie**

milknąć: *milknie ręka, milkno ręce* 'ze zmęczenia tracą siłę, cierpną (o rękach, nogach)' Ciech. → **mgleć** 2

misz'ugine 'głupi – eufemizm' Ciech.

mleć, cz. ter. lp. 1. os. *mióle, ja mióle*, 2. os. *mielesz*, 3. os. *miele*; lm. 1. os. *mielem*, 2. os. *mielecie*, 3. os. *miolo*; cz. przeszły lp. 1. os. *miół, ja miół*, 2. i 3. os. *miół, miolla*; cz. przeszły lp. *miół*; lm. *miolli* 'mleć' Ciech.; *teras majo takie maszynki, koście, nie koście fszystko miolo* Wojt.

mlonek 1. 'drążek, który obraca kamień w żarnach'; 2. 'ośka, na której obraca się kamień' Zawis., Usza

mlócek 'mlóckarz, który młóci cepem' Usza, Zawis.

mlócka 'maszyna do młócenia' Usza → **szerokomłotka, targanka** 1

młoda, *panna młoda* Ciech. 'panna młoda'; *cały akt idzie bez młodej i muzykanty, druchny ż nio u ubieraczki, a tu <w domu weselnym> tylko pan młody pszycho-dzi i <wtedy> muzykanty pszycho-dzo, jusz cały ten ustroj, obrzendy tego wesela to ona, ta młoda, idzie do ubieraczki, tam jo ubierajo, bo teras to jusz tego ni ma, tylko fpszody kiedyś było* Wojt. → **młoducha**

młoducha, B. *młoduche* 'panna młoda'; *jusz ido po młoduche do ślubu jechać* Wojt. → **młoda**

młody, *pan młody* 'pan młody' Ciech.; *pszyjeżdża młody na ten akt weselny i ftenczas zapraszajo rodzice jego i tech družbof za stoł i zjedzo, wypijo, a ta młoda u tej ubieraczki jest* Wojt.

młynarczyk 1. 'syn młynarza'; 2. 'czeladnik w młynie'; *młynarczyk starszy czeladnik* Przyb.

młynarka 'młynarzowa, żona młynarza' Zawis.

młynek 'wialnia do zboża' Przyb.

moczyć, 3. os. *oni mokli* 'moczyć'; *to brali jałowiec, mokli (moczyli), skrencali na dwóch kijach, żeby to było na kłonicie wincej a na te lusnianki mniej, no i ftenczs skrencił to, no i dosyć mocno chodziło* Koz.

mogiłki 1. 'cmentarz'; 2. 'cmentarz żydowski, kirkut' Ciech.

mohorycz 'wypicie wódki po zakończeniu większej transakcji handlowej' Ciech. → **litkup**

mokroć 'dużo opadów, wilgoć' Ciech.

mora: • *asz mnie mory bioro* 'denerwuję się do granic wytrzymałości' Bujen.

morda 'pysk zwierzęcia'; *toć to nie giemba tylko morda* <konia> Przyb.

morg, **murg** m. 'morga – miara powierzchni gruntu, różnej wielkości'; *mork to dawniej zero czterdzieści pięć chektara, teras zero czterdzieści* Ciech.; *dwa i jedna czfarta morga na hektar, tak zero szesdziesiąt cztery, zero szeździesiąt osiem hektara* Kob.

mormotać 1. 'mamrotać' Ciech.; 2. 'marudzić, narzekać' Bujen.

mosiek 'pogardliwie o Żydzie' Ciech.

motor 1. 'silnik'; *motor mnie często potszebien, to ja bym motor wziół a krajzega by została* Koz.; 2. 'motocykl' Ciech.

motyka 'narzędzie rolnicze o dwu zębach do kopania kartofli'; *motyka ma dwa zemby* Przyb.

mozol 'odcisk, nagniotek' Ciech.

mucha, lm. *muchi* 'mucha' Ciech.; *nawet byline sie czepiało tako w górze, uczepi sie pare gałonski byliny i oni siadajo i później sie jech tak opśłoni czem i pobije sie normalnie, tak o, a to na lepy, to byli takie muchołapki szklanne* Kosior.

mulać 'ocierać, trzeć' Ciech.

mularz 1. 'murarz'; 2. 'zdun' Ciech.

murlat 'namurnica, belka, na której ustawia się krokwie w domu murowanym albo drewnianym (poza tym w drewnianym – *opaska*)' Ciech.

mury lm. 'piec i kuchnia z cegły; trzon piecowo-kuchenny' Ciech.

murza (r-z) 'brudne dziecko' Ciech.

musi 'pewnie, prawdopodobnie'; *musi majo jakie nazwe; będzie mało musi* Ciech.; *to wie pan, jus musi by i smaku ni miał chcąc zjeść kaszy jaglanej; aha, musi tak* Wojt.; *musi domiarkowała sie, że on tak powiedział; o, musi Matki Boskiej ślady* Kosior.; *to jeszcze obręczęs porozbijał musi s tego wozu, czy jeszcze nie?* Wojt.

musieć 1. lm. 1. os. *musiem* 'musieć'; 2. w funkcji czasownika posiłkowego 'powinien'; *pojedynek wos (wóz), to tam tej śnicy nie było, a dwa konie, to musieli te śnice być u pszodu, bo na pojedyńka to byli tylko takie dwa chołoble, a na paro koni, to musieli być te śnice i dwa te orczyki i dwa konie sie czepiało* Koz.; *a tu musiał brzek ten iść na te strone* Wojt.; *to zrobić, to nie tak ło jak powiedzieć, i to musi być, musiała być łoś (oś) troszkie do ziemi, bo ona nie mogła być prościutka taka* Wojt.; *musi być uschnienta leszczyna* Koz.

musowo 'koniecznie'; *musowo było nabijać; to musowo do domu; na łośi (osi) musowo musiał być stożek taki; siano jak sie kosi rencamy lup* <kosiarką> *rotacyjno, to pokosy musowo rozbić* Wojt.

musztuk 'uzda'; *musztuk to uzda dla konia bardzo narowistego* Ciech.

mysz, D. lm. *myszof, myszóf* 'mysz' Ciech.; *dobrze, jak jest łaścizka, myszof nie ma* Wojt.

myślić 'myśleć'; *nie myślić! ona tesz ma głowe!* Ciech.

N

nabadać się ‘znaleźć, odnaleźć’; *borsuka ja się nabał Koz.*

na bosaka, na bosiaka ‘boso’ Ciech.

na chipcika ‘zrobić coś prędko, byle jak’ Ciech.

nacina, nacień ‘nać ziemniaków’ Ciech. → **macina**

nadejść, cz. przeszły lp. 3. os. *nadyszet, nadyszła*, lm. *nadyszli* ‘nadejść’ Pełch

na dobitke, na dobitkie ‘na dodatek, dodatkowo, prócz tego – z odcieniem negatywnym’ Ciech.

nadojeść ‘dokuczyć’ Bujen.

na dworze, D. *na dworza*, Msc. *na dworzu* ‘przestrzeń poza domem’; *pszysła z nadworza; na dworzu zimno* Ciech.

najastek ‘pożywienie, które zaspokaja głód’; *kaczka to żaden najastek* Ciech.

najdować ‘znajdować’ Przyb.

najprzeważniej, st. najwyż od przysł. *przeważnie* ‘najczęściej’ Wojt.; *u nas jest najpszeważniej gnoj krowieny, sfiński, bo koni to jus mało jest, nie ma, kiedyś byli, to tylko krowy i kury i sfiński* Kosior.

najprzód, najpszot ‘najpierw’; *najpszot siadaj i móf* Wojt. → **najsampierw, najsamprzód**

najsampierw ‘najpierw’ Ciech. → **najprzód, najsamprzód**

najsamprzód ‘najpierw’ → **najprzód, najsampierw**

na jutro ‘nazajutrz’; *na jutro mówi, że fcale tam nie był* Ciech.

najwienc 1. ‘najbardziej’; *najwienc ja lubiał żeberka* Koz.; 2. ‘najwięcej’

nakazać ‘przesłać wiadomość o potrzebie wykonania jakiejś czynności’; *nakazał, żeby pszyszli orać* Ciech.

nakci ‘masz ci’ Ciech.

nakże ‘jednakże, wszakże’ Ciech.

naleźć, naleść ‘znaleźć’ Twor., Ostroz.; *dzies najdziem* (gdzieś znajdziemy) Łemp.

na leżące ‘leżąc, w pozycji leżącej’ Ciech.

nalustek 1. ‘połączenie luśni i kłonicy, na których opiera się górny drąg drabiny w wozie’; *to goździamy sie pszesadzało pszes łos, żeby nie spadała luśnianka, nalustek* Wojt.; 2. ‘w drabiniastym wozie uchwyty zakładane na kłonicę w celu rozszerzenia powierzchni nośnej’ Bujen.

na masz, na mas ‘zamiast „proszę” – przy podawaniu komuś czego’ Bujen.

namulać ‘obetrzeć naskórek’ Ciech. → **obmulać**

nanieść, czas przeszły *nanios, nanieśła* ‘nanieść, naznosić’; *nanieśła jajków* Wojt.

naodsiebkie [na od siebie], *naotsiepkie* ‘w odwrotną (lewą) stronę, wspan’ Ciech.

na odwiecz ‘przed wieczorem’ Twor.

naodwyrtkę, naodwyrtkie 1. ‘odwrotnie, na odwrotną stronę, na lewą stronę’; 2. ‘byle jak’ Ciech.

napodobie 1. ‘podobnie’; 2. ‘coś w tym rodzaju’ Ciech.

napodorędzić się ‘znaleźć się w pobliżu <pod ręką>; *ale sie napodorędziła, to jej dał* Bog. → **nawinać się**

napodorędziu, *napodoreńdziu* Ciech. 1. ‘mieć <być> pod ręką’; 2. ‘na poczekaniu’; *miał napodorędziu <odpowiedź>* Ciech.

napowisiać się na kogo ‘uwziąć się’ Ciech.

na przyboś ‘w obuwiu założonym na gołą stopę’ Ciech. → **przyboś**

narowisty, *narowny*, *znarowny* ‘o koniu – trudny do prowadzenia’ Ciech. → **bystry** 1

nasiadka ‘kura gotowa do wysiadywania kurcząt; kwoka’ Ciech.

nastap, *nastomp sie* ‘zawołanie do krowy, którą się doi, aby przesunęła tylne nogi’ Ciech.

naści ‘weź, bierz, proszę’ Twor.; • *naści myszko sadła* ‘o człowieku – dobrze ci tak, daleś się złapać, podejść’ Ciech.

naścież ‘na oścież’ Ciech.

naterać się ‘napracować się’ Ciech.

na to samo, *na to ssamo* ‘na przekór, na złość komuś’; *a ja na to ssamo pójde* ‘pójdę – wbrew zakazowi (matki)’ Ciech.

nawinać się ‘znaleźć się gdzieś w danej chwili’ Ciech. → **napodorędzić się**

nawlecza ‘powłoczka na poduszkę, na jasiek’ Ciech.

nazat ‘do tyłu, z powrotem’; *drugie piły to takie jest, że pchać na nio, a ona otpycha nazat* Koz.

na zbycie, *na zbyciu* ‘do odstąpienia, odsprzedania – coś, co jest zbędne’ Ciech.

nicenie ‘nicienice – w krosnach’ Bujen.

niczego <*sobie*> ‘niezły, taki sobie’; *kartofle to jeszcze niczego latoś* Czaje

niczegowaty 1. ‘niezły – o rzeczy’; 2. ‘dość ładny, przystojny – o mężczyźnie’ Ciech.

nieboszczko m. ‘nieboszczyk (także w funkcji przydawki rzeczownikowej)’; *dziadzio nieboszczko tak robił* Przyb.

niecaśny ‘przedwczesny – zwykle o dziecku wcześniaku’ Mal.

niech – pierwsza część zwrotu grzecznościowego; partykuła dotychczas używana w formach opisowych trybu rozkazującego; *niech Stasio weźmie* Ciech. (na początku XX w. zwrot ten był często używany pomiędzy małżonkami, krewnymi i powinowatymi, szczególnie wśród szlachty podlaskiej)

niechać ‘niechaj’; *niechać tak już będzie; niechać tak zostanie* Ciech.

niechtóre, *niechtórne* ‘niektórzy’ Ciech., Koz.

niedośpiały ‘niedojrzały’ Ciech.

nieszpur m. ‘nieszpory’ Ciech.

nieuradzajny ‘nieurodzajny’; *nieuradzajny grunt* Przyb.

nieżądno, *nieżondno* czegoś ‘nie mieć ochoty na coś’ Bujen.

ni ma ‘nie ma, brak’ Ciech.

nizinier ‘inżynier – o przyjeżdżającym na wieś pracownikowi zakładu melioracji’ Kob.

nosilki ‘nosidła’ Ciech. → **koromysło**

noźdze, D. *noźdza* n. ‘nozdrza’ Przyb., Kosior.; *noźdze u konia* Kosior.

nudzieć ‘tęsknić’; *żrebał nudzieje za klaczo* Kosior.

nukać 1. ‘popędzać zwierzęta, powtarzając *nu, nu*’; 2. ‘ponaglać do pośpiechu’ Ciech.

nurt ‘przepływ, ujście’; *po tem drocie woda zrobiła sobie nurt i wybiła sie na gore* Koz.

O

oba, *łoba*, *obie ż.*, D. *obuch* ‘oba, obie’; *łoba telewizory popsute Zawis.*; *zasypali z obuch stron, to borsuk wyleciał* Wojt.

obaczyć, cz. przeszły *obaczył*, tryb rozk. *obacz* ‘zobaczyć’ Twor.

oberluft ‘otwierana górna część okna trójdzielnego’ Ciech.

obeszczuć ‘oblać, oddając mocz’ Kosior. → **obsikać**

obgnity ‘zgniły’; *dombek młody sie wywrócił, dwie gałęzie jusz obgnite i tam siedzieli sowy* Ciech.

obicować ‘wstępnie obić związany snop zboża’ Przyb., Wojt. → **okłosować**, **okłotować**

obkasywać ‘obkaszać’; *pszed maszyno to jusz sie opkasuje; opkasuje sie po jenem pokosie* Twor.

obkopać 1. ‘obsypać ziemią krzaki kartofli’; 2. ‘wykopać kartofle wokół pola, żeby mogła wejść maszyna – *kopaczka*’ Ciech.

obkos ‘zżęcie zboża wokół pola, żeby mogły wjechać maszyny żniwne’ Ciech.

oblader, lm. *obladry* ‘pierwsza półokrągła deska z kłody’ Ciech.

obladro ‘część uprzęży podtrzymująca postronki, pociągi’ Ciech.

oblekać ‘powlekać – o pościeli’; *obleczone jusz* Kosior.

obmówić 1. ‘uzgodnić, omówić’; *rajko sprawie obmówi z rodzicamy* Wojt.; 2. ‘naplotkować’ Ciech.

obmulać ‘obetrzeć naskórek, tarcie uszkodzić skórę’ Ciech. → **namulać**

obruszać ‘obruszać’ Ciech.

obruszać się ‘obruszać się’ Ciech.

obrząd ‘ceremonia’; *obrząt wesela* Wojt.

obrządzić się 1. ‘zakończyć codzienne, związane z porą dnia czynności gospodarskie’; *no coś ty tak szytko sie obrządził?* Odpowiedź: *no to cosz, zanius kartofle, kartofle w'ybrałem* Wojt.; 2. ‘zakończyć codzienne czynności domowe’ Ciech. → **oporać się**

opsiąć, **opsiąć**, 1. os. *opsiende*, 2. os. *opsieńdziesz*, 3. os. *opsieńdzie* ‘zadomowić się, ulokować się’; *gdzie perliczka, w tem dachu nie opsieńdzie szczur* Koz.

opsiewy, *opsiewy* 1. ‘okres siania zboża; wiosenne opsiewy; jesienne opsiewy’ Wojt.; 2. ‘przestrzeń zasiana’ Wojt.

obsikać, *opsikać* ‘oblać, oddając mocz’ Ciech. → **obeszczuć**

obszczygnąć Ciech., *opszczygnąć* Bog., *opszczyknoń* Bujen. ‘oczyścić z porastających kielków’; *opszczygniente kartofle* Bog.

obszczykiwać ‘usuwać kielki z ziemniaków’

ocesać: • *ocesał psy* ‘dzik zgubił psy tropiące w krzakach – termin myśliwski’ Ciech.

oćmielić ‘z lekka zamroczyć’ Bujen.

odejść, cz. przeszły 3. os. *odyszet*, lm. *odyszli* ‘odejść’ Przyb., Wojt.; *jak te odyszli, to sie wygrzebał z ziemi* Koz.

odemknąć ‘otworzyć – o drzwiach, oknie’ Ciech.

odeprzeć ‘otworzyć z klucza’ Ciech.; *weś, odepszyj, niech państwo zobaczo* Przyb.

otkaraskać się, *otkaraskać sie* ‘odczepić się’; *jakoś pomału otkaraskał sie od nas* Ciech.

- odmienny:** • *odmienny stan* ‘ciąży; ona jest w odmiennym stanie’ ‘jest w ciąży – używane przez starsze kobiety’ Ciech.
- odosy,** *otosy* ‘część uprząży przy hołoblach w jednokonnych wozach; a te grzebień, co nasadzać na te, jak tam, te zompki, odosy, otosy’ Wojt.
- odrodny** ‘inny niż pozostali członkowie rodziny – w dodatnim lub negatywnym znaczeniu’ Ciech.
- odrodził się** ‘różni się w dodatnim lub negatywnym znaczeniu od pozostałych członków rodziny’ Ciech.
- odwieczerz,** *odwieczesz* ‘czas przed wieczorem; na odwieczesz, na odwieczerzu’ ‘przed wieczór’ Ciech.
- odwieczora** 1. ‘pod wieczór’; 2. ‘po godzinie 12 – określa czas pracy w polu’ Łemp.
- odwieczorek** 1. ‘czas przed wieczorem’ Bog.; 2. ‘pora dnia po południu’ Bog., Pełch; *dwa odwieczorki my pracowali* Pełch
- odziać się** ‘ubrać się; pani może się odziać i do domu iść’ Wojt.
- odzienie** ‘ubranie, odzież; ja nie mogię f tech odzieniach chodzić’ Wojt.
- oflis** ‘boczne ścinki desek ciętych z pnia; • nogi kszyste jak oflisy’ ‘pałkowato wykrzywione nogi’ Wojt.
- oflisiasty** ‘opadający, skośny; o bokach zwierząt domowych, mało zaokrąglone, chude’ Kosior., Przyb., Wojt.
- ogniatcze,** *ognietacze* Ciech., *ugniatacze* Przyb. ‘kluski z gotowanych ziemniaków, kopytka’
- ogromadzić,** *ogromadzić się* ‘zebrać, uporządkować; po wojnie troche ogromadzili jusz, miało być lepiej’ Ciech.
- ojcy** ‘rodzice’ Ciech.
- ojczulo** ‘ojciec – grzecznie’ Koce, Wojt.
- okłosować** ‘wstępnie obić związany snop zboża’ Kosior., Przyb., Wojt.; *nie bedziem młocić, tylko okłosujem trocha* Kosior. → **obicować, okłotować**
- okłot** m., *okłota* ż. 1. ‘słoma po omlóceniu związana w duży snop’ Bujen., Koz.; 2. ‘snop zboża wstępnie obity z ziaren’ Usza → **kłotek, kłotowaniec**
- okłotak,** *łokłotak* ‘słoma po wymłóceniu związana w snopek; trzy łokłotaki użne, o, dla jednego konia’ Koz.
- okłotować** ‘wstępnie obić z ziarna związany snop zboża’ Przyb., Usza, Zawis. → **obicować, okłosować**
- okutak** ‘snopek słomy przewiązany w trzech miejscach, przygotowany do krycia dachu’ Koz.
- omówiny,** *umówiny* ‘spotkanie rodziców w domu narzeczonego w celu omówienia warunków zawarcia małżeństwa ich dzieci’ Ciech.; *rodzice to sie zbierajo na takie przyjęcie, na omówiny, tak to sie nazywa* Wojt.
- omulić** ‘obetrzeć – o skórze; omulił sie kuń’ Usza
- on,** *łun,* lm. *oni, ony, łoni,* D. lm. *jech; łun nie robił takiech budynków* Przyb.; *on nie używa jego <plachty do siania>* Wojt.; *to ja jemu pomagała młocić* Przyb.; *jakem usiat z niem i mowie, ty, cholera, zapomniałem jak co sie nazywa* Wojt.; *gdzie*

jech ta ziemia? Przyb.; *ona to jech cioteczna siostra* Bog.; *o ja jich* (kwiaty) *tu postawie* Ciech.

opałać 'czyścić zboże, poruszać ruchami okrężnymi sitem, niecką lub opalką' Przyb., Usza, Zawis.; *opałać f kopańce* Przyb.

opaska 'gruba belka leżąca na balach w domach drewnianych; murlat w domach muryowanych, są umieszczane na nich krokwie wypuszczone lub w gniazdach' Ciech., Bog.

opaśniczka 'pasek w talii spódnicy lub fartucha' Ciech.

opatry, *łopatry* 1. 'przyjazd rajka z rodzicami i narzeczonym w celu obejrzenia gospodarstwa narzeczonej' Ciech., Wojt.; 2. 'wizyta panny młodej z rodzicami u narzeczonego w celu obejrzenia gospodarstwa' Bog., Ostroż.

opercie 'oparcie – np. krzesła' Wojt.

operty 'oparty'; *stoi o wos operty* Przyb.

opielony 'wyplewiony, oczyszczony z chwastów' Ciech.

opleć, *łopleć* Twor.; *sie opiołło* 'zostało oczyszczone z chwastów' Ciech.

opołka, częściej lm. *opołki*, *opoły* 'podłużne ścinki surowych desek powstałe przy wyrównywaniu boków' Ciech.

oporać 'stracić, zmarnować rzecz materialną, przepuścić pieniądze' Twor.

oporać się 'wykonać codzienne obowiązki' Twor. → **obrządzić się**

opowiadzać 'opowiadać wielokrotnie'; *stare ludzie opowiadawali* Kob.

opowiedzieć 'opowiedzieć'; *dziadek, opowiedzieć bajke* (prosi wnuk) Ciech.

opowisty 'wypukły, półokrągły' Kosior.

opynić się 'zatrzymać się w pędzie, w biegu – w znaczeniu dosłownym i przenośnym' Ciech.

organista, D. *organistego*, C. *organistemu* 'organista' Ciech.

orowniać 'wyrównać' Kosior.; *brona ma tesz dużo zembófi tak sie powleka, żeby orowniać te ziemie* Kosior. → **porazować**, **powlekać**

orszak weselny 'druhny i drużbowie (panny i kawalerowie), para za parą, podążający za młodymi do ołtarza' Bujen., Ciech., Wojt. (zwyczaj charakterystyczny jeszcze po II wojnie światowej, obecnie w Ciechanowcu i okolicy całkowicie zaginął)

orzołek 'orzełek' Ciech.

osa 'oś'; *co ty tam na jakieś tam sztelwagie czsz^lymaleś od osy* Wojt. → **oś**

osiem, *osim* 'osiem'; *osiem kilometry* Ciech.

osiemdziesiąt, *osimdziesiąt* Ciech.; *osiemdziesiont pęczki lnu* Wojt.

osmorgnać 1. 'obetrzeć z wierzchniej warstwy'; 2. 'otrzeć skórę ciała, najczęściej z nogi lub z ręki'; 3. 'zerwać liście z gałązki, pociągając ręką w dół' Ciech.

osmorgnięty 1. 'odarty z kory, liści'; 2. 'otarty – o skórze'; *osmorgnięte kolano* Ciech.

osmykiwać 'odzierać z kory, liści' Ciech. → **smorgać**

osówno 'osobno' Ciech.

ostać, *ostać się* 'pozostać' Ciech.; *ostała sie sama* <po śmierci męża> Twor.; *ostać jeszcze trochę* Łemp.; • *ostać się z Bogiem* Twor.; • *ostańcie z Bogiem* Ostroż.

ostróżny 'ostrożny' (u dawnych mieszkańców Ciechanowca – także *ktuś*, *cuś*, *osuwno* – hiperpoprawne) Ciech.

oszukiwanica 'kłamczucha' Ciech.

oszukiwaniec 'kłamczuch'; • *oszukiwaniec poszet f taniec* 'mówi się o kimś, kto z dużą swadą opowiada zmyślane historie' Ciech.

oszukaństwo 1. 'kłamstwo'; 2. 'oszukiwanie' Ciech.

oś, łos 'oś Ciech.; *u żeleźniaka woza czsz'ymałeś na stelwadze, ten co ty na łosi czsz'ymałeś* Wojt.; *rozmiar łosi nieras dwojka, to grupsze, jedynka to cieńsza łos, no i ta buksa była cieńsza, no i ftenczas jak jak te bukse wbijali f te koło, to brali słome takie twarde, elegancko zestołpiona* (uporządkowana) *i fsadzali f te dziure f koło, a w buksie w dżewie była faska wycienta i ftenczas kowal zabijał* Wojt. → **osa**

otcimiać 'usuwać się lub usuwać jakiś przedmiot, żeby nie zasłaniać światła'; *otcim się!* (odsun się, zasłaniasz światło!) Bog., Ciech.

otcimić 'usunąć się lub usunąć jakiś przedmiot, który zasłania światło' Bog., Ciech.

otkazać, otkazać się 'odwołać coś; zrezygnować z wcześniejszej umowy' Ciech.; *robotniki otkazali się* Wojt.

otoknąć, optoknąć, potoknąć, wytoknąć 'opłukać wodą' Bujen., Ciech.

otperte 'otwarte z klucza albo haczyka – o drzwiach' Bujen.

otrębie 'otręby' Ciech.

otrębywanie adwentu 'gra na ligawkach w okresie adwentu' Ciech.

otwarzać 'otwierać' Ciech.; *otfarzam drzwi* Koz.

owalić się 'spaść, upaść' Kosior.

owędzić 'uwiędzić' Ciech.

ożog 'narzędzie do wygarniania węgla' Usza, Zawis. → **kosior, pociasek**

P

pajdka 'kromka chleba' Ciech. → **glonek, skibka** 1

palczatki 'ciepłe rękawice z pięcioma palcami' Ciech.

paliwoda 'o mężczyźnie – raptus, szybki, energiczny, żywo reagujący' Ciech.

palnąć 'uderzyć' Wojt.; *moja mama owdowiała, a ja była najstarsza, a brat taki był tes, to ja jemu pomagała młocić, jak ja tam palnęła to palnęła* (uderzyłam cepem), *jemu było lżej* Kosior.

panienka 'żrenica' Ciech. → **człowieczek**

papa 'dolna szczeka konia' Ciech. → **chapawa, chlamawa, papawka**

papawka 'dolna szczeka konia' Pob. → **chapawa, chlamawa, papa**

papier <do klejenia> 'tapeta' Koz.

parsk 'wykopane w ziemi i zadaszone pomieszczenie do przechowywania ziemniaków i warzyw korzeniowych – zwykle w pobliżu zabudowań gospodarskich' Ciech.

part 'nici lniane lub bawełniane' Ciech.

pas 1. 'powróśło ze słomy do wiązania snopów' Przyb.; 2. 'karma dla tuczników'; <buraki> *łopasowe jak na pas* Ciech. → **pasz**

pasz m., *pasza* ż. 'pasza dla krów' Kosior., Przyb.; *dwa razy się kosi na pasz* Przyb.

paszcza 'otwór gębowy krowy' Wojt.

paśnik ‘pastwisko’ Ciech. → **smug**

patrol ż. ‘patrol’; *jak u nas patrol była oficerska* Wojt.

peluszka, pieluszka, pelucha ‘roślina pastewna, odmiana grochu o drobnym ziarnie’ Twor.

pełznąć 1. ‘blaknąć – o tkaninie’ Ciech.; 2. ‘wypadać – o włosach’ Ciech.

pempel, lm. *pempe* ‘pęcherz na skórze’ Ciech.; *nasza corka to podała tszy wozy <sno-pów> to f pempe całe rence* Koz. → **burchel**

peprać się 1. ‘chłapać się w czym’; *pepsze sie f tej wodzie* Wojt.; 2. ‘brudzić się’ Wojt.

percie ‘parcie, napór’ Ciech.

petla ‘pętla’ Ciech.

pezy ‘pyży’; *u nas na pezy kartofli ni ma* Wojt.; *pezy z mięsem* Ciech. (na Suwalszczyźnie większe z mięsem – *kartacze*)

piach 1. ‘piach’ Ciech.; *u nas tam dalej, dalej, tak ot końca, to był kiedyś piach, ale dziś sie rodzi, bo dziś inaczej ludzie robio, nawozy, to, sio, jakoś, a kiedyś to sie tam nie robiło, ja wiem, tego zboża tak mało było, ludzie nie rozumieli, kto tam siał nawozy kiedyś* Kosior.; 2. ‘ziemia zdjęta z powierzchni gleby’; *pszywiozo wywrotkie piachu to będzie dobrze rośło* Czaje

piaskowy ‘piaszczysty’; *piaskowa ziemia* Przyb.

piechto ‘piechotą’; *piechto pszyszli* Ciech.

pieczeniasty ‘mięsisty w grzbiecie’; *pies pieczeniasty* (z terminologii myśliwskiej) Ciech.

piejak ‘kogut obojniak’; *głupi piejak* Mał.

pielaczka 1. ‘kobieta wynajmowana do pielienia’; 2. ‘maszyna do pielienia’; *pielacek nie było, czszeba było pazuramy (rękami) fszystko pleć, wyrwać* Wojt.

pięcet, pińcet ‘pięćset’; *tam pińcet autobusy stoi* Ciech.

pieńdzia ż. ‘piędź’ Ciech.

pieńdziesiont, pińdziesiāt ‘pięćdziesiąt’ Ciech.; *my mieli pieńdziesiont dwa punktof* Bog.

pierog, pierók ‘lekko słodkie ciasto drożdżowe z pytlowej mąki pieczone w piecu’ Twor., Ciech.

pies, C. *psowi* Ciech., *psaju* Bujen. ‘pies’

pięc, pińć ‘pięć’ Ciech.; *co to za las, wyjdiesz pięć kroki i jusz pole, wyjdiesz w drugie strone pięć kroki i znof pole* Ciech.; *kupie serdelkof pińć kilof* Wojt.; *pięć krowy, pięć cielaki* Ciech.

piszczyć, piscyc ‘piszczeć’ Koz.

plajsterki ‘plasterki’ Ciech.

plama ‘błona na mięsie’; *plamy czszeba usunąć, bo maszynka nie weźmie* (nie zostaną zmielone) Ciech.

plaskaty ‘płaski, spłaszczony’; *plaskaty nos* Ciech.

pleć – cz. ter. lp. *piołe, pielesz, piele*; lm. *pielem, pielecie, pioło*; cz. przeszły lp. *ja pioł, ja piołła, piołłam*, lm. *piołli*; *fzcoraj ja piołłam, fszystkie piołli buraki* Wojt.

plewy lm. ‘plewa’ Ciech.

plon ‘kwitnienie, zapyłanie się zboża’; *po plonie dopiero te ziarenka sie tforzo* Przyb. → **kurzawa**

plonować ‘kwitnąć – o zbożu’ Przyb., Wojt. → **kurzyć, rosować**

płach ‘płachta do siania’ Wojt. → **fartuch, płachta 2, siewak**

plachta 1. 'prześcieradło' Wojt.; 2. 'płótno do siania (we wsiach szlacheckich)' Kosior., Przyb.

plomie n. 'płomień'; *te płomie idzie do dymnika* Przyb.

płowy <koń> 'gniady, z popielatym odcieniem na końcach sierści' Przyb. → **deres**

płučka 'potrawa z gotowanych płuc, czyli z *letkiej wątroby*' Ciech.

pochewka, *pochiefka*, *pochietka* 'pochwa na osełkę' Ciech., Wojt. (Nie wszędzie znana – *osełkie nosi sie f kieszeni* Przyb. – w Ciechanowcu mężczyźni dbający o swój wygląd mocowali ją na pasku)

pociasek 'narzędzie do wygarniania węgla z pieca' Zawis. → **kosior**, **ożog**

pociąg 'ciągnięcie'; *które poczszebujo do pociągu* (do ciągnięcia), *to czszyma sforzeń* Wojt.

poczekać: • *poczekaj* <pani, pan> 'proszę poczekać'; *poczekaj troche, przyniosie* Ciech.; *zaras, poczekaj pani, poszukam* 'proszę poczekać – wypowiedź klientki na prośbę o drobne pieniądze' Ciech.

podbieraczka, *podbieracka* Przyb. 'kobieta, która po skoszeniu podbiera (zbiera) zboże i wiąże' Ciech.

podcep 1. 'warstwa słomy rozłożona na klepisku przed młóceniem' Ciech.; 2. 'podcepie – warstwa zboża rozścielona do młócenia' Przyb., Usza

podchodzić, cz. przeszły 1. os. *pod'yszedem* 'podchodzić'; *ras pod'yszedem i dwie dali* (sprzedali), *pod'yszedem f kolejkie i znowu mnie dała* Wojt.

podciąg 'fragment upręży – chomąto z orczykiem' Ciech.

poddenek 1. 'najniższa warstwa snopków złożonych w sąsieku' Wojt.; 2. 'podściółka z jałowca w sąsieku' Ciech.

poderty 'podarty' Twor.

podeszew m., ż. 'podeszwa' Ciech.

podkulek 'podpórka kłonicy tylnej' Wojt.

podle 'obok'; *postaf podle drzwi* Ciech.

podkładka, *potklatka* 'podściółka pod pierwsze snopy w stogu' Przyb.

podniebie 1. 'podniebienie' Wojt.; 2. 'sklepienie pieca chlebowego' Przyb.

podobiadek 'posiłek między śniadaniem a obiadem, zwykle przynoszony na pole' Przyb., Wojt.

podogonica 'fragment upręży zakładany pod ogonem, łączy się z chomątem' Ciech.

podomniesz 'podobno, prawdopodobnie'; *później nie zdonyżyli podomniesz i podawać* <potrawy>, *jeszcze się zostało na drugi dzień, to jeszcze dyskotekie urządzili* Wojt.

podorywka 'płytki orka po żniwach' Ciech.

podpinka 'pas lub łańcuch rozpięty między hołoblami za przednimi nogami konia'; *żeby* <koń> *ni miał tej potpinki, to by koniowi ten chomont poleciał; potpinka, co było pod brzuchem* Wojt.

podróżki 'grzyby na cienkiej nóżce rosnące przy drogach' Ostroż. → **twardzioszki**

podsyпка 'to, czym się podsypuje'; *na potsypce sie piek chleп* Usza

podściółka 'słoma podkładana w oborach' Przyb.

podumać: *podumaj sobie; podumaj ty* 'pomyśl' (używają starsi ludzie) Ciech., Twor.

podwieczorek 'posiłek przynoszony na pole w czasie żniw i sianokosów około godziny 16, obiad dostarczano w południe – o 12, pracowano od 6 rano' Ciech.

- po dziś dzień** ‘do dzisiaj, dotychczas’ Ciech.
- pogłosić** ‘zwiększyć głośność – nowe’; *pogłoś telewizor* Ciech.
- pogościować się** ‘być w gościach’ Wojt.
- pograbki** ‘resztki zboża zgrabione po żniwach na polu’ Przyb., Kosior. → **wygrabki, zgrabki**
- pohrostka, pochrostka** ‘rodzaj osetki’; *pochrostka to na drewnianem takie jak osetka* Wojt.
- pojaśnica, pojaśniczka** ‘gurt w spódnicy, górny brzeg spódnicy wszyty w taśmę’ Ciech.
- pojedynek** ‘wóz do jednokonnego zaprzęgu’; *pojedynek wos* Koz.
- pojeść** ‘jeść’; *o jeszcze mogo pojeść* ‘proszę jeszcze jeść – zaproszenie do jedzenia’ Wojt.
- pojło** ‘napój dla bydła’ Bujen., Ostroż.
- pokąd, pokont** ‘dopóki’; *pokont my żyjemy, to <dzieci> przyjeżdżają!* Wojt.
- pokłat** ‘jajko albo coś, co przypomina jajko w gnieździe, jako zachęta dla kury do zniesienia jajka’ Przyb.
- pokopisko** ‘kartoflisko’ Przyb., Zawis.
- pokos**, częściej lm. *pokosy* ‘pasma skoszonego zboża albo siana’; *rozbijanie pokosof, jak sie kosi koso, to sie pokos rozbija, jak sie kosi listfowo, to sie nie rozbija, a tak ło ręczno, to sie rozbijało pokosy* Wojt.; *pszewracać, rozrzucać pokosy* Kosior., Przyb.
- pokrzywniak** ‘worek niewielkich rozmiarów’; *pokszywniak to torba do pokszywy* Wojt.
- polować**: *krowa poluje* ‘krowa okazuje popęd płciowy’ Ciech.
- połap** ‘powała, polepa’ Bujen.
- połudzień** ‘południe’ Ciech.
- pomer** ‘umarł’; *jego ociec pomer na ścianie <budowanej kaplicy>, on mówi, ja bede konczył, jak bede żył, to zrobie f kaplicy <napis wotywny>* Przyb.
- pomerty** ‘zmarły’ Przyb.
- pomieszkanie** ‘pokój’ Bujen. → **mieszkanie**
- pomłótki** ‘wyrastające zielone pędy po ścięciu rośliny’; *dzikie pomłótki* ‘pędy wyrastające na ściętym drzewie’ Twor.
- poobrabiać** ‘obrobić’; *to można fszystko samemu poobrabiać i te beleccki i fszystko* Koz.
- popatrzeć, popaczzyć, popatszyc** ‘proszę spojrzeć’; *popatszyc* ‘niech spojrzysz’; *o, to on, popaczszy, tam stoi taki wysoki* Ciech.
- po podlasiu, po podlesiu** ‘brzegiem lasu’ Ciech.
- po podładziu** ‘brzegiem rzeki, błota’ Ciech.
- po podpłociu, po potpłociu** 1. ‘pod płotem; wzdłuż płotu’; <pokrzywy> *szukaj po potpłociu* Koz.; 2. ‘chyłkiem, skrywając się’; *co ty tak popotpłociu przychodzisz?* Ciech.
- po poszczupku** ‘za pomocą dotyku, np. znaleźć igłę na podłodze’ Bujen.
- po prostemu** ‘jak ludzie prości’; *my tu mowiem po prostemu* Przyb.
- popszec**: *w poprzec* ‘poprzecznie’; *tak wywlec, uładzić, żeby to było ładnie na polu, to tak i f popszec i na ukos tesz można <bronować>* Kosior.
- porazować** ‘wyrównać broną zaorane pole’; *porazować po pługu* Przyb. → **orowniać, powlekać**
- poreście** ‘wreszcie’ Przyb.
- poręczny** ‘zręczny’; *poręczny człowiek* Ciech.
- poroszcypywać** 1. ‘porąbać na szczapki’; 2. ‘pootwierać z zaszczepkę’ Ciech.

porówniać ‘wyrównać’ Bog.

portki ‘byłe jakie spodnie – dawniej z płótna własnej roboty’ Ciech.

posiadki ‘przesiadki u sąsiadów (sąsiadek) bez konkretnego powodu; *nie było ciebie w domu, po posiatkach latasz* Ciech.; *poszła na posiatki; <jest> na posiatkach*

post: • *s postem* ‘bez tłuszczu’; *jeść s postem* ‘nie używać okras do potraw’ Ciech.

postać ‘poszczyć’; *uciekaj, bo cie psem postfe* Bujen.

pośpiać 1. ‘dojrzeć – o zbożu’; 2. ‘zdążyć’ Ciech.

potanieć 1. ‘stanieć’ Ciech.; 2. ‘zmniejszyć objętość (*potanieć* może objętość malin w słoiku, ilość śniegu; *potanieć* może także pokarm w żołądku, dlatego po jedzeniu trzeba posiedzieć)’ Bujen.

poterać ‘zgubić’ Ciech.

potrybić ‘nierówno wykładać kosę’ Kosior., Przyb. → **zrybić**

potrzebien ‘potrzebny’; *potszebien kabel* Koz.; *on mnie potszebien częściej ten motor* (silnik) Koz.

powąż ‘dążyć do przyciskania siana na wozie Bujen., Ostroż. → **rubel**

powiedać ‘powiadać’; *on powieda; powiedam wam* Ciech.

powiedzić ‘powiedzieć’; *zrobić, to nie tak, ło, jak powiedzić* Wojt.

powlekać ‘wyrównywać broną oraną ziemię’ Kosior., Koz. → **orowniać, porazować**

pozagumieniu, pozagumniu ‘poza zabudowaniami gospodarskimi, poza gumnem’; *on to chodzi pozagumieniu; Gdzie matka? Robi tam, na pozagumieniu* Ciech.

pozaogranicywać się ‘bardzo zmniejszyć wydatki’ Przyb.

pozastodolu 1. ‘poza budynkami gospodarczymi’; 2. ‘przenośne użycie – robić coś niejawnie, skrycie, potajemnie’ Ciech.

poza tamten ‘dwa wstecz’; *poza tamtej niedzieli* (dwie niedziele temu) Wojt.; *f poza tamtym roku pszyjeżdżał* (dwa lata temu – przyjechał krewny ze Stanów Zjednoczonych) Ciech.

pozawczoraj ‘przedwczoraj’ Ciech.

poziewać ‘ziewać’ Bujen.

pozłotko, pazłotko ‘blaszka staniolowa lub cynfoliowa, trwalsza od folii aluminiowej’ Ciech.

pozyczyć ‘pożyczyć’; *Cesiek, pozyczy dziesięć worki* (zwracanie się o pożyczenie) Bog.

pożna pora ‘bardzo późno’ Wojt.

poźniej ‘później’ Bog.

póki co ‘na razie, tymczasem; jak dotąd’ Ciech.

późnowato ‘dość późno’ Ciech.

prawdziwek ‘borowik’ Ciech. (pozostałe grzyby jadalne to *betki*, grzyby niejadalne – *psie grzyby, psiaki*) → **grzyb, prawus**

prawić ‘odprawiać – o mszy’; *o dziesiątej msze prawił proboszcz* Ostroż.

prawus ‘borowik’ Ciech. → **grzyb, prawdziwek**

precz, prec ‘wszędzie, na dużej przestrzeni’; *takie ziele prec rośnie* Ciech.; *potem s tszy razy byłem w Warszawie i, o, chodził (chodziłem) precz, alem nie znalaz* Wojt.

proboj 1. ‘gwóźdź łączący przód wozu z tyłem’ → **boleć, sworzeń**; 2. ‘zatyczka w skoblu’ Ciech.

proc m. 'proca'; *dziadek mu proc robi* Ciech.

prog 1. 'próg – w drzwiach'; 2. 'część wozu gospodarskiego'; *prok wozu to musi f tej rozwozie, progi byli nałożone na łoś, później po progach była ta śnica co to czczy-mała znowusz pszot ta rozwora f tej śnicy, tam f progą była wycięta dziora na rozwore Wojt.; cały pszot, prok, chodził s pszedniemi kołamy i ta śnica siedziała tesz do pszodu pszykrencona i okuta mocno tem żelazem, i ten prok był okuty tesz pszy łośi, dyszel tesz do progof Wojt.*

promień włosów 'pasmo włosów' Ciech.

prosianka 'słoma z prosa' Przyb., Usza, Zawis.

prost 'wprost' Ciech.

prostota lp., m. i ż., także forma zbiorowa 'człowiek prymitywny, ludzie prymitywni'; *a, ten to prostota* Ciech.; • *taka prostota, że siekiero nie urąbiesz* Koz.

pruknąć 'puścić bąka – zwykle o dziecku' Ciech. (o dorosłym – *zesrać się*)

przeciwiać się 'używać przezwisk albo obraźliwych określeń – przezywać się' Ciech.; *mama, on się przeciwiał na mnie* Ciech.

przeciwny 'wstrętny – o smaku, zapachu, niekiedy o niesympatycznym człowieku' Ciech.

przedawać, 2. os. lp. *pszedasz*, cz. przeszły *pszedał* 'sprzedawać' Przyb.

przedaż 'sprzedaż' Ciech.

przed czasem 'przedwcześnie'; *nacina przet czasem uschła* Ciech.

przełorać 'zaorać' Pełch

przepaść 1. 'zdechnąć'; *krowa przepadła* Ciech.; 2. 'bardzo dużo – o rzeczach'; *a było tego, przepaść!* Ciech.

przepiorka 'nazwa kłosów zboża zwyczajowo niezżętych, pozostawianych na polu'; *f pszepiorce kładzie się słomy i kładzie się chlepi i sol, żeby był urodzaj; plecie się warkocz i ciągajo tych, co kosili Kosior.; splatajo się czszy, jak warkocze i na wieszchu się wionzało i uberało kfiatamy; chlepi się kładło na kamiusczyk dla pszepiorki* Przyb.

przepowiadać 'powtarzać innej osobie powierzoną sobie informację' Ciech.

przestrzeliwać, czasownik wielokr. 'przetykać'; *to rycan się pszestszeliwa, łoś, sforz-niem* Wojt.

przeszłoroczny 'ubiegłoroczny' Ciech.

przetak 1. 'sito z dużymi otworami' Przyb., Usza, Zawis.; 2. 'sito do zboża' Twor.

przewalać się 1. 'przewracać się'; 2. 'walać się, poniewierać się'; *czego to będzie stoic się pszewalać, wzięł porozbijał i spalił te sprychi* Wojt.

przeważnie 'zwykle' Ciech.

przewracarka 'maszyna do przewracania siana' Przyb.

przez, przyim. 1. 'przez' Ciech.; 2. 'bez'; *pszez niego się obyło* (bez niego) Ostroz.; *teras żołnierza można roździać, kiedyś pszez bagneta nie mok wyjść na miasto* Wojt. → **bez**

przezmiian 'waga z drążkiem, na którym są nacięcia (bez zmian)' Ciech. → **bezmian**

przezrobocie 'bezrobocie'; *tylę pszezrobocia tam* Wojt.

przod, *pszot* 1. 'przód' Ciech.; 2. 'przednia część wozu' Kosior., Przyb.; 3. 'wprzód, najpierw'; *pszot idź do niego, rospytaj* Koz.

przyboś 'na gołą stopę, bez skarpety, pończochy' → **na pszyboś**

przydumać ‘wymyślić’ Bujen. → **wydumać**

przydupnik 1. ‘mężczyzna, który jest przy kobiecie na każde skinienie, a którego ona nie szanuje’ Ciech.; 2. ‘żyjący z kobietą w związku nieformalnym’ Ciech.; 3. ‘nadgorliwiec – wobec kogoś wyżej postawionego, wysługujący się komuś’ Ciech.

przyjdzie się ‘trzeba będzie; można oczekiwać, że trzeba będzie’; *no, niech przyjdzie się i zgiąć* Koz.

przykrzy się ‘nudzi się; jest nudno’ Koz.

przylepka ‘pierwsza kromka chleba odcięta z bochenka’; *niech ukroi przylepki* Usza
→ **bondka** 1, **dupka**, **skrabontka**, **skibka** 2, **skrajka**

przymać ‘przyjmować’ Ciech.

przypodchlebić się ‘przypodobać się’ Ciech.

przypomnąć ‘przypomnieć’; *pszypomnąć mnie kiedy to było* (niech pani przypomni) Ciech.

przrzyznka ‘dodatek do karmy – cięta słoma’ Przyb.

przystajka 1. ‘żona w cywilnym związku małżeńskim’; 2. ‘kobieta w wolnym związku z mężczyzną’ Mal.

przystawka ‘dobudówka’ Koz.

przystąpem, *pszystompem* ‘mężczyzna po ślubie zamieszkały w domu żony i zajmujący się gospodarstwem należącym do niej’ Ciech.; *mąsz pszystompem do mnie* Łemp.

przystępy lm. ‘zamieszkanie po ślubie w domu żony’; *na pszystempy on idzie do dziedziczki* Wojt.; *f pszystempach* Wojt.; *na pszystempach* Ciech.

przytworek ‘mała skrzyneczka z przykryciem umieszczona u góry wzdłuż krótszego boku kufra’ Ciech.

przywlec ‘zabronować ziemię po zasianiu zboża’; *jusz pszywlekle* Wojt.

przyzba ‘ocieplenie domu w dolnej części ścian’ Ciech.; *pszyszba to ze słomy abo ś siano ocieplenie* Przyb.

psiak ‘niejadalny grzyb’ Ciech. → **psieńcuch**

psieńcuch ‘psi grzyb’ Bujen. → **psiak**

pstynka ‘o małym przedmiocie – podkreśla znikome rozmiary’ Ciech.

pszenianka ‘słoma z pszenicy’ Przyb., Usza, Zawis.

pucia ‘tłuszcutki rumiane dziecko’ Ciech.

pucie lm. ‘tłuste rumiane policzki’ Ciech.

pud, *put* ‘miara wagi = 40 funtów = 16,38 kg’ Ciech.

pudełkowy: • *pantofle pudełkowe* ‘obuwie fabryczne, kupowane w sklepie – w przeciwstawieniu do robionego u szewca na zamówienie’ Ciech.

pukać, *pukajo* ‘o kurczętach’ Przyb. → **kłuć się**, **lęgnąć się**

pukawka ‘zabawka do strzelania’ Ciech.

pułap: *ślepy pułap* ‘deski nad sufitem przybite od strony strychu’ Ciech.

pułowa ‘połowa’; *na pułowe odchodzi* ‘ubywa o połowę’ Wojt.

pysk ‘u psa – jeśli właściciel go lubi, neutralnie – *morda*’; *ładny pysk ma ten pies czarny* Przyb.

pytłowy ‘z białej mąki – nie razowy’; *chleb pytłowy*; *mąka pytłowa* Zawis.

R

rabowaty 'pokryty bliznami, ospowaty'; *rabowaty po łospie* Wojt.

raby 1. 'piegowaty lub ospowaty'; 2. 'pstry – o drobiu, niejednolicie upierzony' Ciech.

radocha, radiocha 'ognicha, gorczyca polna' Ciech. → **kurośleпка, kurzy, łopuch**

radę gody 'z rzadka, niezbyt często' Bujen.

rafka 1. 'sito w wialni'; 2. 'drewniana rynna do spuszczenia kartofli do piwnicy – zwęża się do dołu, spód ma z luźno ułożonych listewek w celu przepuszczania piachu' Bujen.

raić 1. 'zachęcać do małżeństwa z określoną osobą'; 2. 'namawiać do kupna czegoś' Ciech. → **stręczyć**

rajgot 'terkot wozu na żelaznych kołach w czasie jazdy po bruku' Usza

rajgotka 'klekotka – u naganiaczy w czasie polowania' Zawis.

rajko, D. *rajka* 'rajek – swatający'; *pan młody jusz nic ni ma, siedzi jak mysz pod młotem, a rajko to jest, tylko wiency poprawić jemu się należy* (uzyskać od rodziców narzeczonej) Wojt.

rańszy 'poranny'; *rańszy udoj* 'mleko z porannego dojenia' Ciech.

rapowaty 'nierówny'; *rapowate tynki* 'wzór – wklęsnięcia, nierówności – zrobiony drapakiem albo jakimś narzędziem na równym mokrym tynku' Ciech.

raz m., *raza* ż. 'raz'; • *nie ras* 'nie jeden raz, dość często'; • *pierszo razo* 'za pierwszym razem'; • *inno <tamto> razo* 'innym (tamtym) razem' Ciech.; • *n'a ras* 'za jednym razem'; • *jak ras* 'właśnie'; o, *jak ras poszet* 'właśnie poszedł' Twor.

razować 'bronować po oraniu'; *dawniej to mówili, moj ojciec mówił, cześnieba jechać to porazować* Wojt.

razowanie 'bronowanie po oraniu'; *tylko dawniejsze to jeszcze mówili razowanie i bronowanie, jak koniamy robili* Wojt.

razówka 'żytnia mąka' Zawis.

rączka 'rączka kosy' Przyb. → **korystka**

redzić 'radzić' Ciech.

refka 1. 'kółko do łączenia części wozu'; *to refki na hołoblach byli nabite* Koz.; 2. 'obręcz zakładana na piastę' Bujen., Wojt.

rezykować 'ryzykować' Ciech.

rezykowny 'o człowieku – odważny, podejmujący trudne zadania'; *rezykowny chłop* Ciech.

ręka, renka, D. *ręki*, C. *renku*, *ręku*, *rence*, B. *rękie*, *renkie*, N. *ręko*, Msc. *ręku*, *renku*; lm. *ręce*, *rence*, D. *rencof*, *rencuf*, *renkuf*, C. *rencom*, B. *rence*, N. *ręcami*, *rencami*, *rencamy*, Msc. *ręcach*, *rencach* 'ręka'; *jene kroili, inne spot rencuf brali, jedli* Wojt.; *młocić rencamy, cepamy* Przyb.; *w dwóch rencach* Przyb.; *dwa wiadra my zrobili, chibać zrobili pszes te kółko, jedne sie fpuszczało, a drugie do gory szło i sie rencamy ciągało* Koz.

robaczliwy 'robaczywy' Ciech.

robastwo 'robactwo' Ciech.

robota 'praca'; *w oborze jest dla mnie robota* Wojt.

roczne święta 'święta doroczne' Ciech.

roić się ‘powoli wybierać się dokąds, powoli coś robić’ Ciech.

rojan, lm. *rojany* ‘człowiek powolny, guzdrała’ Bujen.

rok, D. lm. *rokuf*, lat ‘rok’; *co rok* ‘każdego roku’; *a tu jeszcze musi być co rok zrobiony* <podkład pod stóg>, *żeby jak snopek położyć, żeby to było* Wojt.; *tam się chodziło, tam się żyło dwa lat* Wojt.; • *ze starych rokuf* (z dawnych lat – o ludziach w podeszłym wieku) Ciech.

rosieć ‘pokrywać się rosą’; *as okna rosiejo* Kosior.

rosocha ‘drzewo rosochate, rozwidlone’ Ciech.

rosować ‘pylić w czasie kwitnienia – o zbożu’ Ciech. → **kurzyć**, **plonować**

rosół, *rosoł* ‘sok < płyn > powstały przy zasoleniu mięsa’ Ciech.

rost ‘wzrost’; *rostu średniego* Ciech.

roszt, *rośt*, *ruśt* Ciech., Koz., Kosior., Wojt. 1. ‘drąg w chlewie, na którym w nocy siedzą kury’;

2. ‘pomost z drągów lub desek na belkach chlewa lub stajni’; *na rośće leży słoma* Kosior.

rowieźnik, lm. *rowieźniki* ‘rówieśnik’; *rowieźniki moje* Lemp.

rowniać ‘wyrównywać’ Ciech.

rownianka ‘bukiet złożony z kłosów zbóż, jarzyn i kwiatów, święcony w święto Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – 15 sierpnia’; *rownianka do śfience-nia* Bog.; *z rownianki s kłosof do siania, mak tesz do siania, a marchef – lekarstfo od żółtaczk* Kosior.

rozbijanie pokosof ‘rozrzucanie siana, żeby lepiej schło’ Ciech.

rozbołtać ‘rozbełtać’; *weźmie rozbołce i wypije* (o zsiadłym mleku) Ciech.

rozbraniać ‘rozdzielać bijących się’ Ciech.

rozchmulić się ‘rozchmurzyć się, wypogodzić twarz’ Ciech.

rozcmuchany ‘w pełni obudzony’ Ciech.

rozcmuchać ‘rozbudzić’ Ciech.

rozcmuchać się, *roscmuchać sie* ‘otrząsnąć się z resztek snu’ Ciech.

rozczochnąć ‘rozerwać wzdłuż’ Ciech. → **rozstrychnąć**

rozczochnąć sie 1. ‘rozerwać się wzdłuż’; 2. ‘gwałtownie rozsunąć się w poprzek’ Ciech.

rozdumać się ‘rozmyślić się, zmienić zdanie’ Pob.

rozebrać 1. ‘zdjąć ubranie’ Ciech. → **roździać**; 2. ‘podzielić na części tuszę świni, kury itp.’; *kure oparzy sie, opskubie pióra, dynaturo osmali i sie rozbierze* Przyb.

rozegnać sie ‘rozejść się’; *on się z żonko rozegnał, miał innych kobiet* Lemp.

rozeźłować, *rozzłować* ‘rozzłościć’ Ciech.; *on go tak rozeźłował, że nie wiem co* Twor.

rozeźłować sie, *rozzłować sie* ‘rozzłościć się’ Ciech.

rozkraczony ‘w rozkroku’; *na rozkraczonych nogach stał* Ciech.

rozkraczyć sie Ciech. 1. ‘stać, siedzieć z szeroko rozstawionymi nogami’; 2. ‘upaść’; 3. ‘zepsuć się – o jakimś pojeździe’

rozmaity ‘różny’; *teras popszychodzili takie rozmaite ludzie, dawniej to byli same* Wojtkoskie Wojt.

rozmawiać sie ‘rozmawiać’; *ja sie rozmawiałam kiedyś z tako jedno z Ciechanowca* Koz.

rozperty ‘rozparty’; *siedział rozperty* Ciech.

rozplaszczyc ‘rozplaszczyc, rozgnieść’ Twor.

rozplaszczyc <sie> ‘rozsiaść się; *rozplaszczyła tylek* ‘rozsiadła się – z dezaprobatą’ Twor.
rozplaszczyc ‘zdjąć wierzchnie ubranie’ Ciech.

rozstrychnąć, *rostrychnąć* ‘rozerwać wzdłuż’ Ciech., Bujen. → **rozczochnąć**

rozstrychnięty, *rostrychnięty* ‘rozerwany wzdłuż, np. o gałęzi’ Ciech.

rozzzczepać ‘rozłupać, np. polano’ Ciech.

roztwarty ‘otwarty, niezamknięty; *kuchenka* (letnia kuchnia) *rostfarta stoi* Koz.

roztworzyć ‘otworzyć; *rostforzyć dźwi* Bujen.; *rostfosz pare butelki* Wojt.

rozwalinki ‘sanki z bocznymi prętami’ Ciech.

rozwora, Msc. w *rozwozie* Wojt. ‘drąg łączący przednią część wozu z tylną; *jedna pułowa woza i druga, to później jak składali to musieli złonczyć rozwore* <ze skretem> Wojt.; *jak chojary wozili to jedne pułowe woza na te rozwore pszywionzali do dżewa, drugie znof dalej, het gdzie asz, bo tak to za wonsko by było, jak długie chojary* Wojt. → **rozwórka**

rozwórka ‘drąg łączący przednią część wozu z tylną’ Bujen. → **rozwora**

roździać ‘rozebrać, zdjąć ubranie; *teras żołnierza można roździać, kiedyś pszez bagneta nie mok wyjść na miasto* Wojt.

rožno ‘rozeń’ Ciech.

rubel ‘drąg do przyciskania siana na wozie’ Ostroż. → **powąż**

ruchać ‘ruszać’ Kosior.

ruchać sie ‘ruszać się; *ruchaj sie, bo późno* Kosior.

ruskowany ‘w riuszki, plisowany w rurki; *ruskowane falbanki* Ciech.

ryczan, *rycan* ‘obracająca się na sworzniu belka z kłonicami’ Ciech.; *rycan to kierownik wozu* Wojt.; *na łafkie idzie rycan s kłonicamy i pszes to fszystko pszechodzi sforzeń* Wojt.; *kłonicę w rycanie* Przyb.

rychtyk ‘w sam raz; tak samo; właśnie; taki sam, akurat; *rychtyk na niego* <pasują spodnie> Przyb.; *taki był wizerunek, rychtyk stopa, gadajo* Kosior.; O, *ja rychtyk wyszet* (wyszedłem) *zdrowy ze szpitala i koli* (coca-coli) *siem napił i znof do szpitala* Wojt.

rżęs m. ‘rżęsa; *rżęs, to skierki* (iskierki) *takie* <na wodzie> Czaje

S

sadź, *sać* ‘szron’ Bujen., Ciech.

sam, *sama* 1. ‘zwrot grzecznościowy w stosunku do szanowanej osoby, dawniej w rodzinach szlacheckich także żony do męża i męża do żony’ (W okresie międzywojennym było to wyśmiewane. Opowiadka o sąsiadce: Wieczorem wszedł parobek do kuchni. Gospodyni, która leżała już w łóżku, myśląc, że to mąż, zawołała: *niech sam weźmie jeść, stoi na kuchni, i pszydzie do łoszka*. Po pewnym czasie przyszedł mąż i zobaczył, że na jego miejscu leży parobek. Była głośna awantura, ale parobek tłumaczył się, że takie było polecenie gospodyni) Ciech.; 2. ‘sam’; • *samo beś sie* ‘samo przez się; samoistnie; niechący’ Ciech. → **samój**

samoczystka ‘duża maszyna do młócenia – młóckarnia, która wydaje słomę targankę albo prostą’ Ciech., Przyb. → **samowiejka**

samowiejka ‘maszyna do młócenia’ Bujen. → **samoczystka**

samój ‘sam’ Ciech. → **sam** 2

sąsienica ‘przegroda z desek oddzielająca sąsieka od klepiska’ Przyb.

sąsieka ‘przedział w stodole, gdzie kładzie się żęte zboże’ Ciech. → **zasieka**

schmulić się ‘zmarszczyć brwi, zasępić się’ Ciech.

schmulony ‘patrzący ponuro; zasępiony’ Ciech.

schod ‘gromadzenie się; *taki schot był u nas, to tak popszychodzili i dwanaście było* Wojt.

scyniać 1. ‘zmiatać, zgarniać’ Zawis.; 2. ‘zmiatać kłosa i plewy z ziarna przy ręcznym wianiu’ Usza

semeka ‘kobieta rozczochrana, niechlujna’ Ciech.

seredela ‘seradela’ Wojt.

sernik ‘trójkątny woreczek z lnianego płótna do odciskania twarogu’ Ciech.

sękał ‘sękatę drewno; *a niektóry to taki o sękał jest, co ciężko pszerąbać* Koz.

siarka, sarka ‘miejsce do pocierania na boku pudełka zapalek’ → **draska, maska**

siastać ‘smagać kogo; uderzać czymś wiotkim’ Ciech.

siedzić, tryb rozk. 2. os. lm. *siedźta* ‘siedzieć; *siedzić, pani, po co sie śpieszyć, dzieci nie płaczo* Ciech.; *umyć sie i siedzić* (polecenie wydane dzieciom) Wojt.

siekacz ‘narzędzie rolnicze z ostrzem w kształcie litery „s” do rozdrabniania ziemniaków; *siekacz do ciopania kartofli* Wojt.

sielnik ‘siennik’ Przyb., Kosior.

sienie lm. ‘sien’; *w sieniach* (w sieni) Ciech.

siepać 1. ‘strzępić; 2. ‘wyciągać nitki z tkaniny’ Ciech.

siepać się ‘strzępić się – o tkaninie, z której wychodzą nitki’ Ciech.

sieпки lm., *sieпка* lp. 1. ‘nitki sterczące z materiału; 2. ‘nitki i małe skrawki tkaniny po jej wyrównaniu nożyczkami’ Ciech.

sierzp, sieszp ‘sierp’ Zawis., Wojt.

siestrzanek ‘siostrzeniec’ Ciech.

siestrzanka ‘siostrzenica’ Ciech.

siewak ‘płachta do siania; *siewak, to był specjalnie zaszyty frontowy brzek* Przyb.; *siewak to fartuch* Koz.; *siewak uczepiony u szyi i ftenczas drugo renko pszyczszymywał, o tak, i s tego brał i siał* Wojt. → **fartuch, płach, płachta** 2

siewca ‘człowiek, który sieje’ Ciech.

siewka ‘cebula siana, w przeciwstawieniu do cebuli sadzonej’ Ciech.

siła 1. ‘prąd trójfazowy; 2. ‘wiele, dużo’ Ciech.; 3. ‘ile’ Ciech. → **ila, wiela**

sinka, sińka ‘farbka do <białej> bielizny’ Ciech.

siny ‘niebieski’ Twor.

siusiak ‘prącie – u chłopca’ Ciech.

siuśka ‘zewnątrzný narząd płciowy – u dziewczynki’ Ciech.

siuśkowizna ‘ziemia wniesiona przez żonę w posagu – posag żony (żartobliwie, ale nie obraźliwie); *jak bym powiedział, pszepraszam, pierdolona siuśkowizna, to by sie mogła obrazić* (odpowiedź na pytanie, czy żona nie obraża się za takie określenie jej posagu) Pob., Radz.

- siwki** ‘jadalne grzyby jesienne z popielatym kapeluszem i blaszkami pod spodem’ Ciech.
- skała** ‘okrągły kawałek pnia przed porąbaniem na polana’ Ciech. → **skałka**
- skałka**, lm. *skalki* Ciech.; ‘polano drewna’ → **skała**
- skąścik** ‘skądś; pszyjechała skąścik Przyb.
- skibka** 1. ‘kromka chleba’ Ciech. → **glonek, pajdka**; 2. ‘pierwszy lub ostatni kawałek bochenka chleba’ Ciech. → **bondka 1, dupka, przylepka, skrabontka, skrajka**
- skidka** ‘przy transakcji żywego zwierzęcia – obniżenie masy tuszy o nieprzydatną do konsumpcji część, ma odbicie w cenie’ Ciech.
- sklep** ‘piwnica’ Przyb., Kosior.
- skłożma** ‘na ukos’ Mal., Top.
- sklut** ‘topór ciesielski’ Ciech.
- skołować** ‘pozbawić trzeźwej oceny sytuacji; *pamiętasz, jak my ciebie skołowali?* Bujen.
- skorupa** 1. ‘byłe jakie naczynie’; 2. ‘stary zniszczony samochód’ Ciech.
- skrabondka** ż. Ciech.; *skrabontek* m. Usza, Kosior. ‘przylepka – pierwszy albo ostatni kawałek bochenka chleba’ → **bondka 1, dupka, przylepka, skibka 2, skrajka**
- skrajka** ‘pierwsza kromka chleba, przylepka’ Ciech. → **bondka 1, dupka, przylepka, skibka 2, skrabondka**
- skrent** ‘śnice tylne; *s tyłu to skrent* Koz.; *s tyłu między progiem a stołkiem, a łafko, f prok było fprowadzone taki o tak zwany skrent (...), ten skrent leży tu na rozwoże po srotku tak mniej wiencyj, i tu drugim bolcem pszetkniente, żeby ten wos można było i rossunąć i znof ssunąć, czyli rozłożyć i złożyć* Wojt.
- skreżać, skrenzać** ‘czyścić zboże w przetaku’ Przyb.
- skroś** ‘stale, wciąż’ Ciech.
- skrzeczka, skreczka** ‘skwarka’ Mal. → **skwarka, szpyrka**
- skrzynia, skszynia** 1. ‘drewniany pojemnik na ziarno, mąkę itp.’; 2. ‘kufer z płaskim wierzchem’ Zawis., Przyb.
- skwarka** ż., D. lm. *skfarkof, skfarkóf* ‘kawałek smażonej słoniny’ Ciech.; *dała mnie trucziny, ja to postawiła, skfarkof nakładła ze słoniny, polala, wymieszała, postawiła, to mnie <szczury> żżerli, wyżerli mnie fszystkie truczine* Koz. → **szpyrka, skrzeczka**
- skwarzyc** ‘smażyć drobno pokrojoną słoninę; *skfarzyć słonine* Ciech.
- skwierczyć** ‘wydawać dźwięki podczas smażenia; *słonina skfierczy na patelni* Ciech.
- słabizna** ‘u zwierząt – miejsce między żebrami i biodrem’ Ciech. → **zduch**
- słuszny** ‘duży, wysoki – o wzroście; *chłop był słusznego rostu* Przyb.
- słych** ‘wieść, słuchy’; • *ani słychu, ani dychu* ‘nic nie wiadomo, nie ma żadnych wieści’ Ciech.
- słyhać** 1. ‘słyhać’ Ciech.; 2. ‘brzydko pachnieć; śmierdzieć; *czemś słyhać* ‘coś brzydko pachnie’ Bujen.; *czy twój kotlet też słyhać?* Pełch; *spalenizno słyhać* Koz.
- słychować** ‘czasownik wielokr. od słyhać; *co tam słychować?* Wojt.
- smentasz** ‘cmentarz’ Ciech.
- smoktać** ‘ssać, np. cukierek’; *dziecko smokcze pierś matki* Ciech. → **sokać**
- smolić się** ‘brudzić się’ Ciech.
- smolnina** ‘szczepki z drzewa żywicznego’ Ciech. → **szczepki**

smoła 'smar do wozu'; *kedyś ten smolasz jeździł, to te smołę woził, do wozof, a teras jusz smarujo dowotem; fpszody dziegieć, toć, o, dziegieć tesz z dżewa* Przyb.

smorgać 'odzierać z kory, z liści' Ciech. → **osmykiwać**

smrodziak 1. 'mały zajaczek, inne młode zwierzątko'; 2. 'niechętnie – o małym dziecku'

smug, *smuk* 'łąka niesiana, pastwisko – służy do wypasu krów'; *smuk na paśnik, bo tam chodzi bydło albo ofce, łąka nie siana tylko zasilana nawozami, łąka to do koszenia na zime* Przyb. → **paśnik**

sobaczy 'psi'; wyraz używany przez osoby starsze jako obraźliwy, często w przekleństwach'; • *sobaczy syn*; • *sobacza jego mać* Ciech.

sobaka 'wyzwisko, pejoratywne określenie człowieka' Ciech.

sokać 'ssać pierś'; *dzieciak ma osiem miesienicy, cało noc pszy cycku i soka* Ciech. → **smoktać**

sokolec 'odludzie'; *wyjo jak psy na sokolcu* Ciech.

sośnik, *szośnik* 'część sochy' Ciech.; *sośniki u pługa i u sochi; u pługa sośnik jak orze* Przyb.

sowieci, lp. *sowiec* (także w znaczeniu zbiorowym) 1. 'żołnierze Armii Czerwonej'; 2. 'Związek Radziecki'; 3. 'władza Związku Radzieckiego'; • *za pierwszego sowieta* 'w okresie okupacji rosyjskiej od 17 września 1939 r. do 22 czerwca 1941 r.; • *za drugiego sowieta* 'okres od sierpnia (w Ciechanowcu) 1944 r.; nie można ustalić, kiedy w odczuciu mieszkańców zakończył się ten okres, chyba nie przed rokiem 1948' Ciech.

spad 'nachylenie'; *bo sie zatszymuje w brostkach woda i zboże wymarza, a jak ona ma spat po wleczeniu, gdzieś, ta ziemia musi mieć spat, czy f te strone, czy f te strone jusz ona, woda, jusz ścieka temy rofkamy* Wojt.

spadnąć 'spaść'; *a on jest pszeszczszelony sforzniem, nie spadnie, ni ma prawa spadnąć* Wojt.

spletany 'pleciony' Wojt.

spodówka 'deska na spodzie wozu' Bujen. → **denica**

spor, *spór* 'rdest ptasi'; *spor to trawa z listkami; spor zielony; zakłada sie snopki, pierszy na kszysz i czszy wianki na czszech rogach ze spóru i rolnik sie żegna i mówi paciesz* Wojt.

sporno 'sprawnie, szybko'; *nie sporno ci to idzie* Ciech.

sprężny 'o dziecku i dorosłym – bardzo ruchliwy, jak na sprężynach' Ciech.

sprężynówka 'brona sprężynowa'; *brona powleka, spulchnia sprenżynofka; tak sie powleka, żeby orowniać te ziemie, a sprenżynofka, tak jak tera kultywator, spulchnia ziemie* Kosior.

sprycha 'szprycha' Kosior., Przyb., Wojt.; *dziury powycinać milimetr w milimetr, ja dziś zrobił i fpożontku, ale zrobić to i dopasować majstrowi, fpszody wyciońć elegancko, żeby to milimetr w milimetr grało, sprychi nabić, później jeszcze obłożyć znowusz te sprychi, znof tem dżewem nabić* Wojt.

sprzęty, *spszenty* 'naczynia i inne przedmioty w gospodarstwie domowym'; *do tech spszentof dawniejszych* Wojt.

sprzykrzyć się 'znudzić się'; *spszykszy sie nic nie robić* Ciech.

stamtela 'stamtąd'; <mnie> *udało sie ucieknąć, no i stamtela do domu* Wojt.

starowny ‘pracowity i zaradny’; *starowny mężczyzna* Bujen., Bog.

starsza ‘starsza drużna’ Ciech. → **družbantka**

statki ‘naczynia – garnki, talerze’ Zawis.

staw ‘zestaw przedmiotów, np. narzędzi’; *mój staf* ‘zbiór, który zgromadziłem’ Ciech.

stebel ‘poprzeczny pręt w drabinie’ Wojt. → **szczebel**

steczka, *stecka* ‘ścieżka’ Ciech.

stefaniuk ‘syn Stefana’ Ciech.

stelmach, *sztelmach* ‘rzemieślnik wykonujący wozy i części do nich’ Czaje

stelwaga, *sztelwaga*, *śtelwaga* ‘w dwukonnym wozie belka z hakami na orczyki’; *co ty tam na jakieś sztelwagie czysz* ‘ymałeś od osy’ Wojt. → **waga**

sterany ‘zmęczony ciężką pracą, zniszczony – o człowieku’ Ciech., Łemp., Twor.

stęchnieć ‘stęchnąć’ Ciech.

stępa, *stempa* 1. ‘stępa – chód konia’; *stempa trepać, jedne konie chodzą sie ślat f ślat, drugie, ścinają sie ślady* Wojt. → **koso**; 2. ‘przyrząd do rozdrabniania ziarna’ Ciech.; *kiedyś to f tech stempach obrabiali* <kaszę jaglaną>, *później w młynach* Wojt.

stęпка ‘drewniane naczynie z wydłubanym środkiem’; *kiedyś, kiedyś to byli takie stęпки i garnki* Przyb.; *w stęпkach z uchwytem trzymali sól, mąkę* Ostroż.

stępor, *stempor* Przyb., Wojt. ‘ubijak do stępy’; *sie ubijało te kasze f tej stępie, to był stępor, to byli, o, takie długie dwa, a f środka renko czyszysmac, takie dziurki* Kosior.

stodniofka ‘zabawa w szkole sto dni przed maturą’ Ciech.; *to gościna, to minister mok tutaj być na tej stodniofce, stodniofka była to, o Jezu, ile to kosztowało, po dziesięć tysięcy* (opowiadanie dotyczy lat 80. XX w.) *składali się od ucznia na to wszystko, ale też dwa dni tańczyli, bo dużo się tego zostało, tech wendlin to jeszcze i tak nie pszejedli pszez dwa dni (...), po dwie kartki* (kartka – bon uprawniający do nabycia mięsa i przetworów mięsnych) *po dwa kilo wendliny ot każdego* Wojt.

stog, lm. *stogi* ‘stóg’ Przyb., Wojt.

stoić sie ‘stać’; *czego to będzie stoić sie* Wojt. → **stojac**

stojac, *stoić* Ciech. 1. ‘stać’; *t’amem zmars, st’ojałem tyle czasu* (zmarzłem tam, stałem tyle czasu) Bog.; *to samochot będzie tu stojac* (będzie czekać) Bog.; *zaras, dobra, stoić, kamień widać* (zatrzymaj się, kamień już widać) Pob.; *jak stojac, tak stojac* (o pozostawionym bez opieki wale do ubijania ziemi) Wojt.; <woda> *weszła asz do Kuzepskich, ale tylko dobe stojac* Twor.; *jak ukrat konia to postawił i stojac* (ukradł, postawił, nie mogli go znaleźć) Ciech.; 2. przen. ‘mieć’; *nie pszoduje się i nie zostaje, aby się uczyła, to by stojac na piontkach* ‘miałaby same piątki’ Wojt.

stołek ‘belka nad progiem wozu’ Wojt. → **ławka**

stójka ‘mieszkańcy wsi, zwykle młodzi, nieproszeni na wesele, przychodzili popatrzeć, zazwyczaj przez okno, jak się goście weselni bawią, niekiedy również brali udział w tańcach; zwyczaj ten obecnie zanikł’ Wojt.

straminy ‘skrzynia sań’ Usza, Zawis.

strasnie, *straśnie* ‘bardzo’ Ciech.; *straśnie dużo* Kosior.; *tam miała jakiegoś wojskowego, tam jej dobrze strasnie było* Koz.

- stręczyć, strenczyć** ‘namawiać do kupna czegoś’ Ciech., Kosior., Przyb. → **raić** 2
- strop** ‘kalenica’ Czaje
- stryjko, stryjo** ‘stryjek’ Ciech.
- strzeszaki** ‘specjalnie mocowane sнопki słomy, kładzione w najniższym rzędzie dachu jako pierwsza warstwa’ Bujen.
- strzępki, strzempki** ‘tasiemki do wiązania fartucha w pasie’ Ciech., Wojt. → **troczi**
- stwora** 1. ‘o kimś bardzo podobnym do innej osoby, szczególnie w sposobie bycia, zachowaniu; *istna stfora*; 2. ‘nieposłuszne dziecko’ Ciech.
- suchednie** ‘dni postu w określonej intencji; *kwartałowe suche dni za księży*’ Ciech.
- sulan** ‘człowiek leworęczny’ Ciech.
- suty, sutki** ‘wąskie przejście między budynkami’ Ciech.
- syber** ‘szyber’; *syber to powinien być otwarty zafsze ten centymetr, dwa, nie powinien być domknienty, tylko zawsze powinno być otwarte* Koz.
- sypa** ‘łopata z podwiniętymi bokami’ Bujen.
- sypialka** ‘sypialnia; *wujka pamiętam, jak stał f sypialce pod piecem*’ Ciech.
- swacha, sfacha, sfatka** ‘pośredniczka w kojarzeniu małżeństw’ Ciech. → **faktorka** 2
- swojski, sfojski** ‘wyrabiany w domu’ Ciech. (przeciwstawienie *kramny*)
- sworzeń, sforzeń** ‘gwóźdź mocujący połączenie przodu wozu z tyłem’ Ciech. → **boleć, proboj**
- szachownica** ‘wąskie, nawet półtora metra szerokości, długie paski ziemi uprawnej przed komasacją’ Pob. → **kolońja** 4
- szaflik** ‘naczynie drewniane do noszenia karmy dla zwierząt domowych’ Zawis.; • *gospodarczyku, gospodarczyku wymocz dupe f szafliku* ‘nie spodziewaj się niczego dobrego <szczególnie w sprawach urzędowych>’ Ciech.
- szalej, salej, sialek, sialaniec** ‘blekot – roślina, której nasiona powodują nadmierne pobudzenie’ Ciech.
- szalinówka** ‘kaszirowa chustka w kwiaty, zwykle w róże’ Wojt.
- szalka, częściej szalki** ‘talerze na wadze szalkowej’ Ciech.
- szczebel, szczebeleczek** ‘szczebel w drabinie’ Ciech. → **stebel**
- szczepać, scepać** ‘ciąć drewno wzdłuż sło i na drobne kawałki’ Bujen., Ciech., Twor.
- szczepka** ‘drzazga, kawałek drewna’ Ciech.
- szczepki** ‘smolne drewno na podpałkę’ Ciech. → **smolnina**
- szczoka** ‘wystająca część policzka; *same te szczoki, czerwone*’ Ciech.
- szczotka** ‘taśma z miękkim włosiem przyszywana na dole długiej spódnicy’ Ciech.
- szczupać: szczupać kury** ‘sprawdzać palcem przez odbyty, czy kura zniesie jajko; *poszła szczupać kury*’ Wojt., Bujen., Przyb.
- szczurzak** 1. ‘szczurzę’; 2. ‘mały szczur’; *ja te szczurzaki fszysystkie wywalilam, gnoj wybrałam stamtąd, na pole wywios, spokoj* Koz.
- szczypanki** ‘ozdobne zaszewki w odzieży’ Ciech.
- szczyścić się** ‘o krowie – wydalić łozysko’ Bujen.
- szerokomłotka** ‘maszyna do młócenia, która nie łamała słomy’ Ciech., Bujen., Ostroż.
→ **młocka**

sżkaradnie 1. 'brzydko'; *sżkaradnie wyglądała po tej chorobie*; 2. 'bardzo, mocno'; *sine, sżkaradnie sie uderzył* Ciech.

sżklanny 'szklany, ze szkła' Przyb.

sżkodować 1. 'kogo – oszczędzać, żałować'; 2. 'komu – współczuć'; 3. 'czego – skąpić' Ciech.

sżkodować się 'żałować czegoś' Ciech.

sżlabanek, *ślabanek*, *ślaban* 'rodzaj łóżka – ława z oparciem tylnym, po bokach zasuwana pokrywą, służy do siedzenia, po rozsunięciu – do spania' Ciech., Twor., Wojt.

sżlaga 'drewniany młot do zbijania bali przy wznoszeniu drewnianych budynków' Bujen., Ciech., Ostroż. → **baba** 3

sżlejki 'szelki' Ciech.

sżmaty 'byłe jakie odzienie'; *zdymaj te sżmaty* Ciech.

sżmergnąć, *smernnąć*, *smrygnąć* 'rzucić, odrzucić' Ciech.

sżosa, N. *sżosie*, *sżosy*; w rowie *pszy sżosy* Ciech.

sżpyrka 'kawałeczek surowej lub smażonej słoniny' Ciech. → **skwarka**, **skrzeczka**

sżtabka 1. 'żelazna listwa z otworem, zakładana na wygięty, wbity pręt, w którym umieszcza się kłódkę, patyk lub gwóźdź na sznurku – całość bywa nazywana „skobel”' Ciech.; 2. 'klamka z ruchomym języczkiem' Ciech.

sżtamajza 'dłuto do wycinania otworów' Ostroż.

sżtyry 'cztery' Ciech. → **cztery**

sżufel m., *sżufla* ż. 'łopata do ręcznego wiania' Przyb.

sżulak 'kapusta, która nie zwinęła się w główkę' Ostroż.

sżwejsować 'łączyć żelazo metodą zgrzewania i kucia' Ciech.

Ś

ściąpić 'zacisnąć'; *ściąpić wargi* <usta, zęby> Ciech.

ściernieć 'ścierpnąć'; *ścierniała mnie noga* Pelch

ścierwo 'ciało zmarłego'; *f ściervie był zdrowy, dembowa trumna, i jak sie dostali, dobre ścierwo było, <potem> to robastfo sie wzięło, a może temu, że go z miejsca na miejsce pszekładali* Przyb.

ściory 'pole po żętych zbożu, zebranych grochu itp.'; *wypuść tam ofce na ściory* Kosior; *ściory po grochu* Przyb.; *ściory grochowe* Kosior.

ściuga, lm. *ściugi* 'ość, ostra część kłosa' Wojt.

ślejać się 'szlajać się, włączyć się' Ciech.

ślejadi 'pasy z postronkami zakładane koniowi na kark i piersi' Wojt.

ślepotą 'roślina – kuroślepi' Bujen., Ostroż.

śmigło 'skrzydło wiatraka' Usza, Zawis.

śniadanie 'poczęstunek dla gości panny młodej przed ślubem u niej w domu' Bujen., Ciech. (u pana młodego jest w tym czasie *wyjazd*)

śnica, lm. *śnice*, *śnicki* 'osada dyszla' Wojt.; *pojedynyk wos, to tam tej śnicy nie było, a dwa konie, to musieli te śnice być u pszodu* Kosior.; *bo na pojedynka to byli tylko*

takie dwa chołoble, a na paro koni, to musieli być te śnice i dwa te orczyki i dwa konie sie czepiało Kosior.

śpichlorek Przyb. ‘spichrz’ → **śpichrz**

śródkołaście ‘śródkole, przestrzeń między kołami’; *no i żeby koła mineli śrutkołaście, sie nie troncali za orczyki* Wojt.

śrubstak ‘imadło’ Ciech.

światły ‘jasny, np. o kolorze odzieży’ Ciech.

święteczny ‘noszony do kościoła, w dni święteczne’ (antonim – *budny*) Ciech. → **kościelny**

świerzbic ‘swędzieć’ Ciech.

świniak, **śfyniak** ‘świnia’ Ciech.; *śfyniaki miały takie szczecine duże, grube, to pszeważnie dla szefcóf na szczotki te szczecine skupywali, po zabiciu śfyniaka to wyrwali i spszedawali, to jusz takie byli, co skupywali* Kosior.

T

tabletk, D. lm. *tabletkóf* ‘tabletk’ Ciech.

taki ssam ‘taki sam’; *woda to taka ssama będzie* Twor.

talina ‘miejsce wolne, np. od śniegu, wody itp.’ Ciech.

talorek ‘talerz, talerzyk’ Ciech.

tameczny ‘tamtejszy’ Ciech.

tamoj, *tamuj* ‘tam’ Ciech.; *to by sie ona położyła tamoj na konia* Wojt.; *wziońść go tamoj* Twor.; *ja jego (pewnie szczura) tamuj widział* Usza

tamto razo ‘tamtym razem’ Ciech.

tamtoroczny ‘ubiegłoroczny’; *tamtoroczne zboże* Bog.

tamtosik ‘tam’ Ciech.

tancować, lm. 3. os. *tancujo* ‘tańczyć’ Wojt.

tanszy ‘tańszy’ Usza

targanka 1. ‘wąska maszyna do młócenia zboża’ Usza → **młocka**; 2. ‘słoma po wymłóceniu w takiej maszynie’ Bujen., Zawis. (przeciwstawne – *szerokomłotka*)

tato, N. *tatem*, W. *tatu* ‘tata’; *pojechał s tatem sfojem* Wojt.; *tutaj, tatu, iść, kot f kamieniach siedzi* Koz.

tatusio ‘tatus’; *tatusio do cheblarki odwoził* Wojt.

tela ‘tyle’; *tela, starczy; do tela* (dotąd) Twor.

telegrama ż. ‘telegram’ Ciech.

temu ‘dlatego’; *a może temu poszet?* (a może dlatego poszedł?) Twor.

teńdzień, *na teńdzień*, *fteńdzień* ‘zwykły, powszedni dzień’; *ubranie na teńdzień* (nie-święteczne) Ciech.; *f teńdzień* ‘w powszedni dzień’; *f teńdzień chodzi byle jak ubrana* (w powszednie dni) Ciech.

tera ‘teraz’; *ni ma książek tera* Bog.

terać ‘tyrać’ Ciech.

tercyjarka 1. ‘tercjarka’; 2. przen. ‘świętoszka’ Ciech.

termedja ‘kłopot’ Ciech.

tertka ‘tarka’ Bujen.

terty ‘tarty’ *terte kartofle* Przyb.

teścio ‘teść’ Pob.

tępać, *tempać* ‘tupać’; *tempie nogami* Ciech.

tępnać, *tempnońć* ‘tupnać’; *tempnąć nogo* Ciech.

tłoka ‘nieopłacana wspólna praca na rzecz jednego gospodarza, po której jest poczęstunek i niekiedy tańce’; *tłoka, no to sie zbierali, poproszo te co wyrabiajo tłokie do zboża czy do kartofli kopania, to sie schodzo wszystkie s każdego domu po ile, po dwie, po jednej osobie i ido na pole, to tam na tem polu znof zbioro sie te fszystkie kopaczki i kopio, a tam menszczyn znof zaproszo, wozacy do kartofli wożenia, i znof ze dwoch, ze czszech menszczyn tylko koszyki wysypujo (...), później to pszywiozo jedło, taki podobiadek się nazywał, to kawa, jakieś ciasto, bułka (...), nie czenstowali wiencej (...), na wieczor (...) ido na gościne i muzykant gra, tutaj tańczo, tu sie gościujo i to tak się odbywało* Wojt.

tłuczek 1. ‘przrząd do rozgniataania ziemniaków’; 2. ‘kij z krążkiem do ubijania śmietany w maselnicy’ Ciech.

tłuczka ‘maselnica’ Ciech. → **bójka**, **maslnica**

toczka ‘bardzo popularny w PRL sieciowy głośnik radiowy z jednym programem nadawanym centralnie’ Ciech.

tołk ‘rozsądek’; *bes tołku robio* Ciech.

torba ‘sakwa na obrok’ Usza, Zawis.

towot, *dowot*, *tołot* ‘towot’ Ciech., Przyb.

trafunek ‘przypadek’ Ostroż.

trężolić, *trenżolić* ‘dźwigać’; *nie trenżol jej* (dziewczynki), *jusz jest ciężka* Ciech.

troczi ‘tasiemki do wiązania kałesonów, fartucha w pasie itp.’ Ciech. → **strzępki**

trojacek ‘potrójny garnek gliniany’ Zawis.

troki, *trok* ‘rzemyki łączące części cepa’ Zawis.

tropnąć się ‘zorientować się’; *tropnoł sie, że za dużo powiedział* Ciech.

trusk ‘igliwie’ Bog. → **kolki**

truškafki ‘truskawki’ Mał.

tryba ‘umownie wyznaczona granica, np. przy koszeniu łąki przez jej właścicieli lub użytkowników’ Bujen.

trybować ‘ustalać, zaznaczać granicę, miedzę przez współużytkowników’ Bujen.

trzan, *tszan* (pieca) ‘spód pieca chlebowego’ Przyb.

trzeć, cz. przeszły ż. *tarła*, *terła* ‘trzeć’; *terła kartofle* Przyb.

trzęsianka ‘mieszanaka siana ze słomą, zwykle owsianą, dla bydła’ Bujen.

trzonek, *tszonek*, *czszonek* ‘trzonek, np. siekiery’ Ciech.

tutejszy ‘o człowieku tu urodzonym, obecnie również o tu mieszkającym, swój’ Ciech.

twardzioszki ‘grzyby na cienkiej twardej nóżce rosnące przy drogach’ Ciech. → **podróżki**

tworkowiak, *tforkowiak*, lm. *tforkowiaki* ‘mieszkaniec wsi Tworkowice’ Ciech.

tyćko ‘troszkę’ Ciech.

tyż ‘też’; *tu dwie panny takie chodziły, tysz tak oni opisywali, takie* Wojt.

U

ubieraczka ‘kobieta, która przygotowuje pannę młodą do ślubu, zwykle we własnym domu’ Ciech.

ucieknać ‘ucieć’; *udało się ucieknąć* Wojt.

uchopić 1. ‘złapać’ Bujen.; 2. ‘żartobliwie – ukraść’ Bujen., Ciech.

udawić się ‘udławić się’ Ciech.

ugor ‘pole czasowo nieuprawiane’ Ciech.

uładzić ‘uporządkować’; *tak, wywlec (wyrównać broną), uładzić, żeby to było ładnie na polu* Kosior.

umerlak ‘nieboszczyk’; *wyglondasz jak umerlak* Ciech.

umerty ‘zmarły’ Ciech.

uprzęga ‘uprząż dla bydła roboczego’ Przyb.

uradzaj ‘urodzaj’; *klenska uradzaju* Wojt.

uradzajny ‘urodzajny’; *o, ziemia tu uradzajna jest* Ciech.; *tam była, powiedzieć, nie-uradzajna <ziemia>, o to chodzi, tam wienc tego piachu cy cego, że tam się nie chce rodzić* Kosior.

urowniać ‘wyrównać’ Bog.

urznąć, uznąć ‘pociąć w sieczkarni’; *uźnij słomy śfiniom* Ciech.

uskrzypnąć ‘chwycić trochę, np. łyżką, ułamać kawałeczek, np. chleba’; *znowu któreś uskszypnęło ciasta* Bog.

uspał się ‘zasnął’; *uważaj, bo się uśpisz* Wojt.

uszak Ciech., *usak* Bog. ‘futryna (rama) drzwi, rzadziej okna’

uważać ‘szanować, poważać’ Ciech.; *nie bardzo jo uważajo* Twor.

uważanie ‘szacunek, poważanie’; *tak po uważaniu zaprosili* Ciech.

uzwa ‘uzda – część uprzęży zakładana na głowę konia’; *to tak jak rzemienie, te, jak oni sie nazywajo, a te uzwy sie pszesuwali pszes chomont fpierf i tu sie zwionzywało po bokach i dopiero te hołoble do tech uzwof sie zawijało* Wojt.; *w ruskiem chomencie przypina się do hołobli* Ciech.; *to jest takie kleszcze i przewiercona jedna dziura, druga i na uzwy przeciągnąć* Wojt.

W

wał 1. ‘w studni nad cembrowiną drewniana okrągła część, do której jest przymocowana korba’; 2. ‘siano uformowane w cienki, podłużny walec’; *ograbić siano do wału* Przyb.; *<siano> tszeba popszewracać, wysuszyć i zgrabić w wały i dopiero sie kopi* Wojt.

wandoliska ‘działka ziemi z dołami po wybranym piasku lub żwirze’; *takie wandaliska* Pob.

wandoł 1. ‘dół, wykopane zagłębienie w ziemi’; 2. ‘przypiecek – murowana leżanka z własnym paleniskiem’ Ciech.

wart: *s fermy jajka to nic nie warci* Wojt.

warząchew, warzonchief ‘łyżka wazowa’ Ciech.

wazon, *wazonek* ‘doniczka’ Ciech.

wątroba: *ciężka wontroba* ‘wątroba zwierzęcia’; *letka wontroba* ‘zwierzęce płuca wraz z oskrzelami i tchawicą’ Ciech.

wąziejszy – st. wyższy od wąski ‘węższy’; <kościół> *pół metra kruczszy i pół metra wonziejszy jak ciechanowiecki* Przyb.

werki 1. ‘legowisko, byle jak sklecone miejsce do spania’; 2. ‘legowisko w stajni’ Przyb., Kosior.

weteryniarz ‘weterynarz’ Ciech.; *ale my nie wiedzieli, że on jest weteryniarzem* Kosior.

wiać ‘młynkować zboże’ Przyb.

wianek 1. ‘zwyczaj przypinania zielonego wianuszka do włosów panny młodej przed ślubem’; *tu tylko pan młody pszychodzi i muzykanty pszychodzo, jusz ido po młoduchie do ślubu jechać, do domu pszyprowadzajo, to sie dopiero w domu odbywa wianek do tego ślubu, starsza mówi i starszy mówio wianek, no jed-no drugiemu, no czy ona godna tego wianka, no to jusz ten wianek powiedzo i uczepio jej ten wianek do włosof* Wojt.; 2. ‘wiecha na budynku po ustawieniu krokwi’ Ciech.

wiankowe ‘poczęstunek na zakończenie pewnego etapu budowy – postawieniu krokwi na budynku’ Ciech.

wiater Ciech., *wiatsz* Wojt., Zawis. ‘wiatr’

wiatrófki 1. ‘deski przybijane wzdłuż bocznych krawędzi strzechy do zabezpieczenia słomy’; 2. ‘damskie obuwie letnie, rodzaj sandałków’ Ciech.

wietrak ‘skrzydła wiatraka’; *wietraki byli na młynie* Przyb.

widelec ‘oścień zrobiony z widelca’ → **ość**

widła ‘widły’; *widła dwojany* (do siana), *trojany, czforany* (do gnoju) Przyb.; *wzielał widła; połamał widła* Koz.

widny ‘okazały, duży’ Ciech.

wiecha ‘kij z wiechciem słomy ustawiony na ścieżce wydeptanej przez pole lub łąkę – jako znak zakazujący chodzenia’ Bujen.

wiederko ‘wiaderko’ Ciech.

wiedzić ‘wiedzieć’; *bede wiedzić* Ciech.

wiela ‘ile’; *wiela kosztuje?* Przyb.; *wiela to waży?* Wojt. → **ila**, **siła** 3

wielgi ‘bardzo duży’; *taki wielgi psisko* Wojt.

wierzeja, *wierzeje* ‘drzwi od stodoły’; *pułowa wierzei* Przyb.; *skorem* (skórę) *powiesił na wierzei, a tu milicjant <przyszedł>* Wojt.

wieża, *wieża*, lm. D. *wieżof*, B. *wieży* ‘wieża’ Ciech., Przyb.; *kuńco wiezy* (kończą wieże) *i kuniec* (skończone roboty przy budowie kaplicy) Przyb.

więc, *wienc* ‘więcej’; *u tamtego wienc wody* Kosior.; *tam wienc tego piachu* Przyb. → **więcyj**

więcyj, *wiencyj* ‘więcej’; *o pare punkty wiencyj* Bog., Twor. → **więc**

wiosnowe ‘wiosenne’; *wiosnowe sianie*; <zboże> *wiosnowe jare tak sie nie udaje, ż zimowej <pszenicy> to lepsza monka wychodzi* Przyb.

wjun ‘piskorz’ Ciech.

wklepać się ‘nie rozpoznać kogoś znajomego, pomyśleć, że to ktoś inny’ Ciech.

wlec ‘bronować ziemię po zasianiu zboża’; *żyto sie wlekło; wlecze sie wzdłosz, na ukos, f popszec; chciafszy zatszynać wilgoć na wiosne, to sie wlecze f popszec zboże, a na zime znouwusz to nigdy nie można f popszec wlec pola* (woda zamarza) Wojt.

→ **włokować**

włokować ‘bronować ziemię po zasianiu zboża’ → **wlec**

wojtkowiak, lm. *wojtkowiaki* ‘mieszkaniec wsi Wojtkowice’ Ciech.

wprzody, *fpszody* 1. ‘dawniej’; *teras to nic tylko myk co maszyna pudzie i robi, a fpszody to fszystek gnoj wyrzuć s chlewa na wos, a z woza znof na kopki, a s kopkóf znof czszącć ić (idź) Wojt.*; 2. ‘wpierw’ Koz., Wojt.; *jakem fpszody brał ten wał, to (...) Koz.*; *fpszody to chodzili ludzie, ido do kościoła, to ś siedem, osiem kilometry, zbierali się sonsiady, ośmiu, dziesięćciu, sonsiatki, ido sobie, opowiadajo tamoj te rozmaitości, co tam ma każda na głowie, a dzisiaj kaźden f samochod usiońdzie, pojedzie* Wojt.

wras 1. ‘już, teraz’; 2. ‘razem z kimś, równocześnie’ Wojt.

wrony ‘placki z tartych ziemniaków pieczone na blacie kuchennym’ Twor. → **blacharze** 1

wrotka ‘furtka’ Ciech.

wsza ‘wesz’ Ciech.

wujki 1. ‘wujostwo’; 2. ‘wujkowie’ Ciech.

wujko ‘wujek’ Ciech.

wwalić się ‘wpaść’; *nadepnęła na but i sie wwaliła na niego* Bog.

wybrać ‘wyjąć z kopca lub piwnicy, przebierając’; *kartofle w'ybrałem, zanius* Wojt.

wycieruch ‘kobieta, która źle się prowadzi, ma złą reputację’ Ciech.

wyciknąć ‘wydoić’; *drobiazg, zostało mnie tylko krowe wyciknąć* Bujen.

wydrzeć, cz. przeszły *wyder*, lm. *wyderli* ‘z trudem wydościć’; *to ledwie wyderli tego borsuka z nory* Wojt.

wydumać ‘zmyślić, wymyślić’ Twor. → **przydumać**

wygrabki ‘zgrabione resztki po skoszeniu i zebraniu zboża’ Ciech. → **pograbki, zgrabki**

wyjazd 1. ‘poczęstunek przed ślubem dla gości pana młodego w jego domu’; Ciech. (w tym czasie u panny młodej jest *śniadanie*); 2. ‘pan młody ze swoimi gośćmi jadący przed ślubem do domu panny młodej’; *może dwadzieścia samochody pszyjechało z wyjazdem* Koz.

wykopieniek ‘podpłomyk’ Usza, Zawis.

wykurzyć ‘wytrześć z kurzu’ Ciech.

wylegnienty ‘o zbożu’ Ciech.

wymiarkować ‘domyślić się, wywnioskować, obliczyć’ Ciech.; *oni wymiarkowali, że lepiej tam nie iść* Wojt.

wypaść ‘pozwolić zjeść bydłu rosnące zasiewy’; *co on wypas temi koniami żyta, to bez ładu* Bog.

wypęłzać 1. ‘płowić’; 2. ‘wychodzić, wypadać’; *włosy wypęłzajo* Ciech.

wypłść, cz. przeszły lp. 1. os. *wypioł, wypiołła, wypiołłam*, 2. i 3. os. *wypioł, wypiołła*; lm. *wypiołli* ‘opleć’ Wojt.

wypracowany ‘spracowany, zmęczony długoletnią pracą’ Ciech.

wyrzynać ‘kastrować’ → **kajstrować**

wyskrobek ‘mały, okrągły bocheneczek chleba, uformowany z wyskrobanych z dzieży resztek ciasta’ Zawis.

wysmyrgnąć 1. ‘wyrzucić’; 2. ‘wysunąć się, np. nitki z tkaniny’ Ciech., Bog.

wysmurgnąć się 1. ‘wypaść ze szczeliny’; 2. ‘wysunąć się’ Bujen., Ostroż.

wyszczuć się ‘oddać mocz’ Ciech.

wyszczepany ‘wyszczerbiony, szczególnie o drewnianych przedmiotach’ Ciech.

wyszki ‘piętro z drągów nad klepiskiem lub w chlewie’; *kładli na wyszkach* Przyb.

wytluk ‘kobieta o złej reputacji’ Ciech.

wywód ‘oczyszczenie w kościele po urodzeniu dziecka’; Ciech. *iść do wywodu* Ciech. (termin prawniczy w tradycji wschodniej; do XVIII w. nie był znany; w I statucie litewskim czasownik *wywodzić się* używany jest wymiennie z czasownikiem *oczyścić się*)

wyzwierzyć się ‘wyrazić swoje niezadowolenie, pretensje podniesionym głosem, odezwać się do kogoś ze złością, krzykiem’ Ciech.

wzdłusz ‘wzdłuż’ Wojt.

wzgarda ‘pogardzenie kim, czym, np. odmówienie poczęstunku’ Ciech.; *psu połędwice dać to wzgarda* (odpowiedź na pytanie o znaczenie tego wyrazu – wyrażony jest brak szacunku dla pokarmu) Ciech. → **zgarda**

wziość, cz. przyszyły lp. *wezne, weźniesz, weźnie* 1. ‘wziąć’; *to pan nie może wziość ode mnie krajzegi?* Koz.; *czego to będzie stoic sie, pszewalać, wzioł porozbijał i spalił te sprychi* Wojt.; 2. i 3. os. *wzielo* jako czasownik posiłkowy; *a ta skała to poleżała pare dni, to wzielo roskruszało i rossypało sie* Koz.; *my ciągal, ciągali, nam wzielo to jusz upszykszyło się wzieni i rzucili* Koz.; *a stary wzioł i poszet* Koz.; • *choć weś i płacz* ‘o sytuacji bez wyjścia’ Ciech.

Z

zabarłóżyć ‘upić się do nieprzytomności’ Ostroż.

zabrakować ‘zabraknąć’; *troche zabrakowało do tej wieży* (do ukończenia wieży kościelnej) Przyb.

zabranie ‘zapraszanie krewnych lub przyjaciół z innych parafii do domu na obiad bezpośrednio po nabożeństwie odpustowym’; *być w zabranu, iść w zabranie* Ciech. (we wsi Bujenka nie ma tego zwyczaju)

zabiory ‘zapraszanie po ślubie gości weselnych do domów druhen; dopiero później na tzw. obiad goście schodzą się do domu weselnego’ Ciech.

zabużczak, *zabuszczak* ‘mieszkaniec wsi położonych po drugiej stronie Bugu’ Ciech.

zabuszczak ‘syn Zabuskiego’ Ciech.

zacimiał ‘zasłaniać od światła’; *usuń się, nie zacimiaj* Ciech.; • *zacimiać oczy* ‘zamykać oczy’ Bog., Ciech.

zaczem ‘zanim, nim’ Ciech.

zad, *zat* 1. ‘u zwierząt tylna część tułowia’; 2. ‘tylna część wozu konnego’ Ciech.

zadni ‘tylny’; *zadnia ćwiartka cielęciny* Ciech.; *zadnia część woza* Wojt.

zagnietać ‘zagniatać’; *jusz umie zagnietać ciasto* Zawis.

zagon ‘wydłużona działka pola, szczególnie przed komasacją gruntów’; *kiedyś to było bardzo długo, to byli takie granice, droszki takie, to do tej granicy dochodzili te zagony, a teras jusz kolonje, a kiedyś to był zagon, to jusz to nie była miedza, ale tam jusz granica* Kosior.; *zagon to od jednej miedzy do miedzy; takie byli zagony długie od granicy do granicy* Przyb.

zagozdka, zagostka ‘kołek albo gwóźdź na końcach osi, żeby koło nie spadało’ Ciech.

zaguszenie ‘przestrzeń za budynkami na gumnie lub tylko za stodołą’ Bujen., Ciech.

zajdki ‘sanki złożone z dwóch członów, między którymi były drabiny lub gnojówki z dennicą’ Bujen.

zajdy ‘tylna część nogi, łydki’; *jak cie smagne po zajdach* Bujen.

zajmać ‘zajmować’ Ciech.

zakładać ‘zaprzęgać’ Ciech

zakwasek m., zakwaska ż. ‘zakwas’ Ciech.

zamerty ‘obumarły’; *zamerte jajko* Przyb.

zamietać ‘zamiatać’ Ciech.

zamoklina ‘wilgotne miejsce na polu; gleba podmokła’; *pod lasem u nas, tu na tej kolonji, to zamoklina* Wojt.

zamulaniec ‘człowiek wiecznie zapracowany’ Bujen.

zamulany ‘zapracowany’; *taki zamulany, świata nie widzi za roboto* Bujen., Ostroż.

zaograniczyć się ‘zacząć oszczędzać; zmniejszyć wydatki’ Ciech.

zapartek, zapart ‘zbuk’ Ciech. → **bołtun**

zaperty ‘zamknięty na klucz’; *drzwi zaperte* Twor.; *zaperte na zamek* Przyb.

zapiśnik ‘dalszy krewny lub osoba niespokrewniona, która otrzymała zapis spadkowy’ Bujen.

zapleszczyć ‘wbicić gwóźdź lub drut i rozklepać go na płasko’ Ciech.

zapletać ‘zapłatać’ Ciech.

zapłuszczyć ‘zamknąć, zacisnąć – o powiekach, oczach’; *zapłuszczył oczy* Ciech.

zapominek ‘zapomnienie’; *poszło w zapominek; poszło jusz w zapominek* Wojt.

zapomnąć, zapomnoń ‘zapomnieć’; *zapomnoń, co to wrók* Ciech. (w pieśni *Mój Mistrzu* śpiewanej w ciechanowieckim kościele)

zapomódz się, zapomóc się; ‘zaopatrzyć się’; *my sie zapomogli w dobre odmiane <kartofli>* Przyb.

zapowiedź lm. *zapowiedzie* ‘ogłoszenie w kościele zamiaru zawarcia ślubu kościelnego’ Ciech.

zaprzeć ‘zamknąć na kłódkę, na klucz’ Bujen., Ciech.

zapyzielec ‘chude, zaniedbane dziecko, rzadziej dorosły’ Ciech. → **merza**

zarzucić co ‘przestać zajmować się czymś, zaniedbać pracę nad czymś’ Ciech.

zasek ‘miejsce w stodole, w którym składa się zżęte zboże’; *zwieźli, cały zasek i na klepisku* Bog. → **sąsieć**

zaskorzuły 1. ‘pokryty twardą warstwą, np. błota, krwi’; 2. ‘skrzepnięty, np. galareta’ Ciech.

zaskwierać ‘dokuczać’ Ciech.

zasraniec 1. ‘mały chłopiec; 2. ‘obelżywie o młodym mężczyźnie zachowującym się niepoważnie lub wyrażającym głupie poglądy’ Ciech.

zastąpić ‘zająć w ciążę’ Ciech.

zastodole ‘teren znajdujący się za stodołą; *na zastodolu był kierat* Ciech.

zaszczepać się ‘zamykać drzwi na *zaszczepkę*’; *wychodze, zaszczep sie* Ciech.

zaszczepka ‘wewnętrzny zamek u drzwi lub okien w postaci haczyka lub zasuwki’ Ciech.

zaszczepnięty ‘zamknięty na *zaszczepkę*’; *u niej drzwi zafsze zaszczipniente* Ciech.

zawdy ‘zawsze’ Twor.

zawidnia ‘przed zmierzchem’; *wrócili jeszcze zawidnia* Ciech.

zawiesa ż. ‘zawias’; *na zawiesach* Bujen., Ostroż.

zawos ‘ilość jednorazowo przywieziona do przetworzenia’; *za duży zawos, jeszcze nie zrobił* (o zbożu zawieszonym do młyna) Przyb.

zażalić się ‘rozżalić się, rozczulić się’; *jak bym sie tylko zażałiła, albo co, to zaras chryпка* Bog.

zbanek ‘dzbanek’ Ciech.

zborgować ‘dać <wziąć> w sklepie, zwykle spożywczym, towar na kredyt, na zeszyt’ Ciech.

zdechnięty ‘zdechły; podtruty’; *wieta co, od was szczur poszet do mnie zdechnienty* Koz.

zderty ‘zdarty’ Bog., Twor., Wojt.

zdradliwy 1. ‘niebezpieczny; 2. ‘bolesny’; *oj, jak zdradliwie uderzyłam się* Ciech.

zduch ‘u zwierząt – miejsce między żebrami i biodrem’ Ciech. → **słabizna**

zdymać, tryb rozk. *zdymaj, zdym* ‘zdejnować’; *zdymaj te szmaty* Ciech.; *zdym bluze* Usza

zejść się, żyć się 1. ‘połączyć się – w parę’ Ciech.; 2. ‘wrócić do siebie – o małżonkach’ Ciech., Wojt

zelga ‘odwilż’ Ciech.

zemgleć, zemglać 1. ‘zemdleć, stracić przytomność’ Ciech.; 2. ‘ścierpnąć’; *ręka mnie zemglała* Zasz. → **zmiłknąć**

zemglić ‘zemdlić’ Ciech.

zemleć, cz. przyszły lp. 1. os. *zmióle, ja zmióle*, 2. os. *zmielesz*, 3. os. *zmiele*; lm. 1. os. *zmielem*, 2. os. *zmielecie*, 3. os. *zmiolo*; cz. przeszły lp. 1. os. *zmiół, ja zmiół, ja zmiółła*, 2. i 3. os. *zmiół, zmiółła*; lm. 1. os. *zmielem*, 2. os. *zmielecie*, 3. os. *zmiolo* ‘zemleć’ Ciech.; *teras majo takie maszyny, koście, nie koście fszystko zmiolo* Wojt.

zercie ‘pokarm, jedzenie’; *poszła s pola do zercia* (o myszy, która weszła do domu) Koz.

zesrać się 1. ‘wyprowadzić się w spodnie, bieliznę’; • *zesrał się ze strachu* Koz.; 2. ‘puścić wiatry – o dorosłym (o dziecku – pruknąć)’ Wojt.

zestolpić <słomę> ‘ułożyć równo przez uderzanie snopkiem postawionym na sztorc’; *słoma, żeby była prościutka jak czcina, słome <trzeba> zestolpić* Wojt.

zeszawsować, zaszfejsować ‘połączyć żelazo metodą zgrzewania i kucia, zespawać’ Ciech.

ze wszystkim ‘całkowicie, zupełnie’; *ze fszystkiem zdurniał* Ciech.

zezłować się ‘rozzłościć się’ Ciech.

zęgrzyć ‘marudzić, uporczywie dopraszać się czegoś; *zęgrzył, zęgrzył, asz dla świentego spokoju pozwoliłam jechać; nie zęgrzyj!* Ciech.

zgarda ‘postępek podyktowany wyniosłością’ Ciech. → **wzgarda**

zgnity ‘zgniły’ Ciech.; • *lepsze bite niż zgnite* ‘o wychowaniu dziecka w karności’ Mal.

zgodnąć, zgodnij ‘zgodnąć’ Ciech.

zgoniny ‘pierwszy odpad powstały podczas wiania zboża’ Bujen.

zgórek ‘pagórek, górka; *ić na zgórek; zjeżdżać ze zgórka* Bujen.

zgrabki ‘zgrabione resztki po skoszeniu i zebraniu zboża’ Bujen., Ciech. → **pograbki,**

wygrabki

zgrzebie ‘len przygotowany do przędzenia; *jak pszeno zgrzebie* Wojt.

ziarko ‘pestka, np. wiśni, śliwki’ Ciech., Usza

zielazny ‘żelazny’ Twor.

ziele ‘pokarm dla świń złożony z trawy i chwastów; *kosi ziele dla świń* Przyb.

ziemia ‘podłoga; *kładzie koc na ziemie* Bujen., Wojt.; • *w rostomp sie ziemio; w rostomp ziemi* ‘coś zaginęło, przepadło i nie można znaleźć’ Wojt.; *ten dzik ucieka w rostomp ziemi* Ciech.

zimne <**zsiadłe**> **nogi** ‘galareta z nówek’ Ciech.

zimnowato ‘dość zimno’ Ciech.

złować się 1. os. *złuje sie*; cz. przeszły *złował sie* 1. ‘złościć się; 2. ‘gniewać się’ Ciech.

zmiejsić ‘zmieścić’ Wojt.

zmiejsić się ‘zmieścić się’ Wojt.

zmlknąć ‘ścierpnąć albo zmęczyć się – o rękach, nogach; *nogi mnie zmlkli* Bog., Bujen.
→ **zemgleć** 2

zmylić się ‘pomylić się’ Ciech.

znać ‘wiedzieć’ Ciech.

znow, znowuj Przyb., **znowusz** Wojt. ‘znów’ Ciech.

zostać się ‘zostać, pozostać; *ona jusz sie zostanie* Ostoz.; *jusz mało sie zostało nam* <z gospodarstwa> Koz.

zrękowiny ‘zaręczyny’ Wojt.

zrucić ‘zrzucić’ Ciech.

zrybić ‘nierówno wykładać kosę; *zrybić, to ona sie pofaluje* Wojt. → **potrybić**

zuchelątek ‘kawaleczek’ Bog.

zwitny ‘zwinny; *zwitny jaki!* Koz.

zwonek ‘dzwonek’ Ciech.

zvoska ‘zwózka, zwożenie zboża do stodoły’ Ciech.

Ż

żrebiak ‘żrebię’ Ciech.

żrobek ‘żrebię płci męskiej’ Kosior., Przyb.

żrobka ‘żrebię płci żeńskiej’ Kosior., Przyb.

żwawy ‘żwawy’ Przyb.

Ż

żarny ‘żarna’; *żarny renczne* Zawis., Usza

żeb ‘żeby’ Ciech.

żelazny ‘żeliwny’; *garnek żelazny* (żeliwny) Ciech.

żeleźniak, *zieleźniak* ‘wóz z żelaznymi obręczami na kołach’ Ciech.

żercy, *zerty* ‘chętnie jedzący, dobry do karmienia – o zwierzętach domowych, przen. o dziecku’; *żercy śfiniak* Ciech. → **chlamny**

żłob ‘żłób’ Przyb.

żniwa, *żniwy*, D. lm. *zniwof*; ‘żniwa’; *pszed żniwy* ‘przed żniwami’ Bog.

żonka ‘żona’ Ciech.

żółtek m. ‘żółtko jajka’ Ciech.

żreć, *zreć, żreć, żzeć, zżeć* ‘jeść – o zwierzętach domowych’ Ciech.; *konie pojone, żreć tszeba dać* Wojt.; *ić daj dla konia żzeć* Przyb.; <młode kury> *a zreć to zezro za starych kurof* (tyle co stare kury), *ani to jajkof, nic* Koz.

żwaka, *zwaka* ‘pokarm, który przeżuwa krowa’ Ciech.; *zwakie zże krowa* ‘przeżuwa’ Przyb.; *zwakie zże* Kosior.; *żuże zwakie* Bujen.

żwawo ‘szybko, dobrze’; *żwawo leci, z robocizno wytszymajo, najgorzej s kuchnio* (z wyżywieniem robotników) Przyb. → **bystro**, **chizo**

żytnianka, *zytnianka* Bog. ‘słoma po omłóceniu żyta’; *żytnianka, to ż żyta słoma* Zawis.

żyto, *zyto* ‘żyto’; *czołowe żyto* ‘żyto pierwszego gatunku’ Zawis.; *starego żyta leżało* Bog.

żywina ‘zwierzęta gospodarskie’ Ciech.

Związki frazeologiczne

baran: ◇ *nieść na sita barana* <*na barana*> ‘nieść dziecko (osobę dorosłą) na plecach, trzymając za rozłożone nogi (w zabawie – podskakując)’ Ciech.

bieda: ◇ *bieda biede goni* ‘sytuacja życiowa; jest ciężko’ Ciech.; ◇ *jednej biedy* <*jednego kłopotu*> *mało, więcej by sie zdało* ‘o nowym zmartwieniu, które pojawia się, gdy już jest ciężko’ Ciech.

chłop: ◇ *chłop jak żaba silniejszy niż baba* Ciech.; ◇ *po kopie jusz po chłopie* ‘mężczyzna po ukończeniu sześćdziesięciu lat jest niewydolny seksualnie’ Ciech.

cienko: ◇ *gdzie cienko, tam się rwie* ‘zwykle pojawiają się nieprzewidziane wydatki, gdy odczuwa się braki finansowe’ Ciech.

chwalić: ◇ *mamu, chwałą nas, wy mnie, a ja was, mówi cygan do matki* ‘o samochwalę’ Ciech.

czarny: ◇ *czarny chleپ* ‘chleb z razowej żytniej mąki’ Ciech.

darowany: ◇ *darowanemu koniowi w zęby nie zaglądają* ‘rzeczy darowanej nie należy oceniać źle’ Ciech.

derdy: ◇ *w derdy* ‘szybko’; *f te derdy leć* Ciech.

droga: ◇ *kto drogie prostuje, ten w domu nie nocuje* ‘trzeba chodzić utartym szlakiem – w sensie dosłownym i przenośnym’ Ciech.; ◇ <jak się czujesz?> *jak groch przy drodze, kto idzie to uskubnie* ‘nie ma spokoju, stale dzieje się coś niepokojącego’ Ciech.

- drzeć:** ◇ *drzeć koty* ‘klócić się, żyć w niezgodzie’ Ciech.
- dziad:** ◇ *mówił dziat do obrazu, a obras do niego ani razu* ‘o upominaniu kogoś bez widocznego rezultatu’ Ciech.
- dziecko:** ◇ *kto ma pszczoły, ten ma miót, kto ma dzieci, ten ma smrót* Ciech. ‘wychowywanie dzieci wiąże się z kłopotami’ Ciech.
- dzień:** ◇ *n'a_dzień* ‘w ciągu jednego dnia, przez jeden dzień; *za mało zeszyta n'a_dzień* (jeden zeszyt nie wystarcza dziennie do nauki) Przyb.; ◇ *na dniach* a) ‘niedawno, kilka dni temu’; b) ‘w najbliższym czasie, za kilka dni’; *na dniach psyjydzie* Ciech.; ◇ *w biały dzień* ‘w dzień, kiedy jest widno’; *a w letniej kuchni to tylko chodzili te myszy, skrobali, te myszy papier mnie pożarli, w dzień biały łazili* Koz.; ◇ *na drugi dzień* ‘następnego dnia’; *na drugi dzień <szczur> na nowo mięsa sie najat* Koz.; ◇ *po dziś dzień* ‘do dziś’ Ciech.; ◇ *d'o_dnia* ‘przed świtem’ Ciech.
- gdzie nie bądz:** ◇ *gdzie niebońc* a) ‘byle gdzie, gdziekolwiek’ *połosz* (połóż) *gdzie niebońc*; b) ‘gdzieniegdzie, z rzadka’ Wojt.
- gemba:** ◇ *robić z gemby cholewe* ‘nie dotrzymywać składanych obietnic’ Ciech.
- głodny:** ◇ *syty głodnego nigdy nie zrozumie* ‘człowiek, któremu powodzi się dobrze, nie umie ocenić sytuacji biedniejszego’ Ciech.
- głowa:** ◇ *kołace się po głowie* ‘chodzi po głowie; przypomina się’ Twor.
- głupi:** ◇ *wielki jak brzoza, głupi jak koza* Ciech.; ◇ *żebyś ty był taki duży jak głupi, to byś pocałował księżyc w dupe* Ciech.; ◇ *lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć* Ciech.
- gospodarz:** ◇ *z muzykanta i gołębiarza nie będzie gospodarza* ‘mężczyźni o wybujałej fantazji nie są dobrymi gospodarzami’ Ciech.
- gówno:** ◇ *gówno chłopu nie zegarek, jak go kłonicą nakręca* a) ‘o prezencie, także innych rzeczach, które nie znajdują odpowiedniego zastosowania u posiadacza’; b) ‘o kimś, kto nie umie odpowiednio korzystać z tego, co ma’ Ciech.
- gruby:** ◇ *zanim gruby schudnie, to chudego djabli wezmą* ‘lżej jest przetrwać kłopoty, gdy dysponuje się jakimiś zasobami’ Ciech.
- jajko:** ◇ *opchodzi się z niem jak ze śmierdzącym jajkiem* ‘postępuje tak, aby go nie urazić’ Ciech.
- jeść:** ◇ *czego sie nie najesz, tego sie nie naliżesz* ‘powierzchowna wiedza, mimo starań, nie daje dobrych rezultatów’ Ciech.
- kłopot:** ◇ *jednego kłopotu <jednej biedy> mało, by się więcej zdało* ‘zwykle jedno zmartwienie pociąga za sobą inne’ Ciech.
- komp:** ◇ *w kompiu boli* a) *boli w kszyżu* Bujen.; b) *boli w biodrze* Ostroż.
- koza:** ◇ *koza z woza koniom lżej* ‘mała strata, nie ma czego żałować’ Ciech.; *psyjydzie <pszyszła> koza do woza* ‘prosić o przysługę, której wcześniej się nie przyjęło’ Ciech.
- kramny:** ◇ *gruby jak kramna nitka <we dwoje złożona>* ‘bardzo szczupły’ Bujen.
- kułak:** ◇ *śmiać się w kułak* ‘mieć cichą satysfakcję z cudzego niepowodzenia’ Ciech.
- kura:** ◇ *trafiło się jak ślepej kurze ziarko* ‘kogoś spotkało miłe wydarzenie’ Ciech.
- lipiec:** ◇ *lipiec, to ostatni chlepek wypiec* (porzekadło o przednówku) Przyb.

- łeb:** ◇ *uciąć <urznąć> łep i szyje, będzie szaflik na pomyje* ‘o człowieku niemądrym, mówiącym głupio’ Ciech.
- łyżka:** ◇ *pod lyszko <pod łyżeczko> ciśnie <boli>* ‘w dołku <pod mostkiem> ciśnie <boli>’ Ciech.
- mać:** ◇ *jaka mać, taka nać* ‘cóрка podobna do matki – zwykle w negatywnym znaczeniu’ Ciech.
- mały:** ◇ *z mału* ‘gdy był <była> mały <mała>’; *z mału l’ubiałem słuchać* ‘opowieści’ Koz.
- mieć:** ◇ *ot tobie masz* ‘masz ci los, masz ci babo placek’ Ciech.
- mina:** ◇ *mina kota srającego na puszczy* ‘wyraz niezadowolenia <znużenia> na twarzy’ Ciech.
- mituś:** ◇ *w mituś* a) ‘leżeć <położyć> obok siebie, ale przeciwnymi końcami’; b) ‘spać „na waleta” – spać we dwójkę na jednym łóżku, tak że nogi jednej osoby znajdują się obok głowy drugiej osoby’ Ciech.
- mokroć:** ◇ *susza głodu nie rosprusza, ino mokroć* Wojt.
- myk:** ◇ *tylko myk* ‘momentalnie, szybko’; *teras to nic tylko myk co maszyna pudzie i robi* ‘mechanizacja w rolnictwie ułatwia pracę’ Wojt.
- nakci:** ◇ *nakci babo placek!* a) ‘to dopiero historia’; b) ‘jest nowy kłopot’; c) ‘jeszcze tego tylko brakowało’ Bujen., Ciech.
- niebądz:** ◇ *gdzie niebońć* Ciech. a) ‘byle gdzie, gdziekolwiek’; *połosz gdzie niebońć*; b) ‘gdzieniegdzie, z rzadka’ Wojt.
- ogon:** ◇ *poleciał zadersy ogona* ‘pędzi, nie bacząc na nic’ Kosior.
- owies:** ◇ *owies w zęby kole* ‘o kimś, kto chce się wyróżnić, uważa się za kogoś lepszego niż otoczenie, z którego się wywodzi, i okazuje to w bytowych sprawach’ Ciech.
- pacierz:** ◇ *pójde do kościoła, ale zjesz djabła, jak ja paciesz bende mówił* ‘o niemożności skłonienia kogoś do jakiegoś czynu wbrew jego woli’ Bujen.
- piątek:** ◇ *u niego trzy piątki f tygodniu* ‘niestały w planowaniu, w zamiarach’ Ciech.; ◇ *piątek, świętek, wszystko jedno <nie ma różnicy>* ‘o kimś, kto nie przestrzega dni świątecznych’ Ciech.
- pies:** ◇ *żeby pies powąchał jego <twoje> myśli, to by zdech* ‘o człowieku źle życzącym innym’ Mał.
- pociopa:** ◇ *chodź po pociopach* ‘bez celu odwiedzać sąsiadów, włóczyć się po sąsiadach’ → **posiatki**
- podorędzie:** ◇ *na podorędziu* ‘pod ręką’ Ciech.
- prog:** ◇ *bez Boga ani do proga* ‘wiara i modlitwa są potrzebne w każdym działaniu’ Ciech.
- sapowaty:** ◇ *sapowata ziemia* a) ‘urodzajna ziemia – utrzymuje wilgoć, ale nie skawala się’; b) ‘lekka gleba’ Ciech.
- smród:** ◇ *snuje się jak smrut po gaciach* ‘chodzi po mieszkaniu <domu> bez celu’ Ciech.
- starzec:** ◇ *cieszy się starzec, gdy przeżyje marzec* Ciech. ‘zadowolenie człowieka w podeszłym wieku, że jeszcze żyje’ Ciech.
- ślepy:** ◇ *co ślepeму po oczach* ‘o kimś, kto nie widzi szukanego przedmiotu’ Ciech.
- śmierć:** ◇ *u starego śmierć za pasem, a ty młody choć (chodź) tymczasem* ‘o nieprzewidywalności terminu śmierci’ Ciech.

- tłuc się:** ◇ *tłuc sie jak marek po piekle* ‘poruszać się po mieszkaniu zwykle w ciemnościach’ Ciech.
- trop:** ◇ *łapnąć <złapać> trop* ‘pojąć coś, zrozumieć, uchwycić wątek’ Bujen.
- trymig’a:** ◇ *w trymig’a ‘szybko’* Ciech.
- udry:** ◇ *iść <poszło> na udry* ‘podjąć z kimś walkę o coś’ Ciech.
- umrzeć:** ◇ *umar w butach* ‘koniec z nim, przepadł, coś mu się nie powiodło’ Ciech.; ◇ *umar w butach, boso go pochowali* Ostroz. ‘przepadł, nic mu już nie pomoże’ Ciech.
- wieczór:** ◇ *Święte Wieczory* ‘okres pomiędzy Bożym Narodzeniem a świętem Trzech Króli (zbierano się, żeby śpiewać kolędy, weselić się, nie wykonywano ważniejszych prac w te dni – zwyczaj obecnie już niekultywowany)’ Ciech.
- wiedzieć:** ◇ *wie, co zje* ‘nic nie wie’ Ciech.
- woda:** ◇ *w gorącej wodzie kompani* ‘impulsywny, szybki’ Ciech.
- wspomnienie:** ◇ *letka na wspomnienie* ‘zjawia się chwilę po rozmowie na jej temat’ Wojt.
- wszystko:** ◇ *dla fszystkiego* ‘na wszelki wypadek’ Ciech.; ◇ *ze fszystkiem* ‘całkowicie, zupełnie’ Wojt., Ciech.
- wybitki:** ◇ *na wybitki* ‘stukać się malowanymi jajkami na Wielkanoc’; *brać sie na wybitki* ‘sprawdzać, czyje jajko ma mocniejszą skorupkę’ Ciech.
- zaciąg:** ◇ *dostać zaciągu* ‘stracić siły z przepracowania’; *koń dostał zaciągu* ‘koń przepracował się tak, że nie może się ruszać’; *jusz nie moge wytszymać, chyba jak koń dostałem zaciągu* Ciech.
- zbycie:** ◇ *na zbyciu* ‘do odstąpienia, odsprzedania’ Ciech.
- zeszłoroczny:** ◇ *obchodzi mnie to jak zeszłoroczny śnieg* ‘wcale mnie to nie interesuje’ Ciech.
- złe:** ◇ *nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło* ‘złe sytuacje mogą mieć pomyślne zakończenie’ Ciech.
- zmartwienie:** ◇ *zmartwienia <nieszczęścia> chodzą parami* Ciech.
- zwanie:** ◇ *nie ma i zwania* ‘nie pozostało nawet wspomnienie’ Ciech.

Nazwy miejscowości

gmina Ciechanowiec:

Bujenka – Bujen.

Ciechanowiec – Ciech.

Czaje – Czaje

Kobusy – Kob.

Koce – Koce

Kosiorzki – Kosior.

Kozarze – Koz.

Łempice – Łemp.

Malec – Mal.

Pełch – Pełch

Pobikry – Pob.

Przybyszyn – Przyb.

Radziszewo – Radz.

Tworkowice – Twor.

Wojtkowice – Wojt.

Inne gminy

Boguty – Bog.

Ostrożany – Ostroż.

Porzeziny – Porz.

Topczewo – Top.

Usza – Usza

Zaszków – Zasz.

Zawisty – Zawis.

Skróty

B. – biernik

C. – celownik

czasow. – czasownik

cz. przeszły – czas przeszły

cz. przyszły – czas przyszły

cz. ter. – czas teraźniejszy

D. – dopełnic

daw. – dawne

dosł. – dosłownie

im. – imiesłów

lm. – liczba mnoga

lp. – liczba pojedyncza

m. – rodzaj męski

M. – mianownik

Msc. – miejscownik

n. – rodzaj nijaki

N. – narzędnik

os. – osoba

przen. – przenośne

przyim. – przyimek

przysł. – przysłówek

rzecz. – rzeczownik

st. najwyż. – stopień najwyższy

st. wyższy – stopień wyższy

tryb rozk. – tryb rozkazujący

wielokr. – wielokrotny

wykrz. – wykrzyknik

zb. – zbiorowy

ż. – rodzaj żeński

• – utarty zwrot

◊ – frazeologizm, przysłowie

LITERATURA

Kondratiuk M., 1974, *Nazwy miejscowości południowo-wschodniej Białostocczyzny*, Wrocław.Maryniakowa I., 2004, *Mikrotoponimia Ciechanowca*, [w:] *Polszczyzna Mazowska i Podlasia*, t. 8, *Antroponimia i toponimia Mazowska i Podlasia*, red. H. Sędziak, Łomża, s. 43–51.Perthees K., 1795, *Województwo Podlaskie*.Reczek S., 1968, *Podręczny słownik dawnej polszczyzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków.Rieger J., 1995, *Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie*, Warszawa.Tomaszewski R., 2008, *Historia Ciechanowca do 1947 roku*, Ciechanowiec.Фасмер М., 1964, *Этимологический словарь русского языка*, т. 4, Москва.

FORMER LEXIS OF CIECHANOWIEC AND SURROUNDING VILLAGES

SUMMARY

Introduction includes: a) the synthetic approach to the history of micro-regions – geographic location, ethnic and confessional composition, Krzysztof Kluk Museum of Agriculture, Krzysztof Kluk – a priest, an eighteenth-century naturalist who was born and settled here; b) a description of the microtoponymy of Ciechanowiec; c) a description of the local dialect; d) a list of place names; e) a dialect dictionary in alphabetical order; f) a list of proverbs and phraseological sayings.

In the dictionary part there is lexical material no longer used today, or so we hear rarely, usually at home, in the family. Using it is subject to certain factors: age of the caller, the themes of conversation, particular emotional situation or the other.

The entries record not only the meaning of the word, but also the diversity of phonetic, inflectional, peculiar grammatical forms. The usual entry articles are examples of the use of the word in context, and often phrases and proverbs.

РАНЕЕ УПОТРЕБЛЯЕМАЯ ЛЕКСИКА ГОРОДА
ЦЕХАНОВЕЦ И ОКРЕСТНЫХ ДЕРЕВЕНЬ

РЕЗЮМЕ

Вступительная часть исследования состоит из: а) синтетического подхода к истории микрорайона – географическое положение, этнический и религиозный состав, краткий очерк истории Сельскохозяйственного музея имени священника и биолога Кшиштофа Клюка, родившегося и работавшего в Цехановце в XVIII столетии; б) описания микропонимии города Цехановец; в) описания местного говора; г) списка географических названий; д) словаря местного диалекта; е) списка пословиц и фразеологических оборотов.

В словарь включены лексемы сегодня уже не употребляемые или употребляемые редко, как правило, дома, в семейном кругу. Применение этой лексики обусловлено некоторыми факторами: возраст собеседника, тема разговора, особое эмоциональное состояние и др.

Словарная статья отражает значение лексемы, разнообразие фонетических и морфологических форм, примеры использования слов в контексте.

Słowa kluczowe: Ciechanowiec, gwara, słownik gwarowy.

Key words: Ciechanowiec, local dialect, dictionary of local dialect.

Ключевые слова: город Цехановец, местный диалект, словарь местного диалекта.